540

DE
Drie Formulieren van Eenigheid

GELIJK DIE DOOR DE GEREFORMEERDE KERKEN DEZER LANDEN ZIJN VASTGESTELD OP DE NATIONALE SYNODE VAN DORDRECHT.

UITGEGEVEN

VOOR KERKELIJK GEBRUIK

DOOR

Dr. A. KUYPER.

Met het „Kort Begrip" als aanhangsel.

ZESTIENDE VIJFDUIZEND.

BOEKHANDEL
AMSTERDAM. | VOORHEEN PRETORIA.
HÖVEKER & WORMSER.
1904.

PER
Vak | 51

Niemeyer Collectio Confessionum in
ecclesiis reformatis publicatarum (Lipsiae
1840).

DE DRIE FORMULIEREN VAN EENIGHEID.

Pu 151
540

De Drie Formulieren van Eenigheid,

GELIJK DIE VOOR DE GEREFORMEERDE KERKEN
DEZER LANDEN ZIJN VASTGESTELD OP DE NATIONALE SYNODE
VAN DORDRECHT.

UITGEGEVEN

VOOR KERKELIJK GEBRUIK

DOOR

Dr. A. KUYPER.

MET HET „KORT BEGRIP" ALS AANHANGSEL.

ZESTIENDE VIJFDUIZEND.

BOEKHANDEL
AMSTERDAM. VOORHEEN PRETORIA.
HÖVEKER & WORMSER.
1904.

VOORREDE.

De behoefte doet zich steeds meer gevoelen, om van onze schoone Formulieren van Eenigheid *het stof der vergetelheid weer af te vegen.*

Onze Formulieren moeten in onze kerken leven.

Het is behoorlijk, dat een ieder, die toegang tot het Sacrament des heiligen Avondmaals erlangt, althans eenige kennis drage van wat zijn kerk sinds eeuwen beleed, en van hetgeen in die belijdenis het kenmerkende is.

Daartoe nu is een eerste voorwaarde, dat het opkomend geslacht deze Formulieren in handen krijge; er een exemplaar van bezitte; er den weg in leere vinden; er de strekking van leere verstaan.

Met het oog hierop nu heb ik mij beijverd, zoodra de exemplaren der grootere uitgave op een eind liepen, in grooteren getale en tegen zeer lagen prijs een eenvoudiger uitgave van de drie Formulieren *ter perse te doen leggen, waarvan nu reeds vijftig duizend exemplaren hun weg vonden.*

Deze uitgave is er op berekend, om op Diaconie-scholen, op scholen met den Bijbel en op Catechisatiën, aan elken leerling in handen te worden gegeven, of ook, waar men zoo ver nog niet kan gaan, ze uit te deelen bij het doen van eerste openlijke belijdenis.

Moge ze in dien wijderen kring meerdere bekendheid met het heerlijk streven onzer kerken brengen; daardoor de liefde voor die kerken levendig houden; en in de gemeenschap dier kerken bevorderlijk zijn aan zuiverheid van belijdenis, godzaligheid van wandel, en vertroosting der zielen.

Voor geheel onkundigen voegen we hieraan nog de volgende opmerkingen toe:

1°. *Onder de „Formulieren van Eenigheid" verstaat men drie geschriften, die achtereenvolgens van de gereformeerde kerken hier te lande zijn uitgegaan, t. w. de Belijdenis, den Catechismus en de Leerregels.*

2°. *Deze „Formulieren" zijn „accoord van kerkelijke gemeenschap", d. w. z. zij die in onze kerken saam willen bidden, leven, lieven, loven,*

behooren in de belijdenis van hetgeen deze drie Formulieren behelzen, overeen te stemmen.

3°. *Al zulke „Formulieren" hebben uitsluitend een* kerkelijk *gezag en geen het minste gezag over de* consciëntiën. *Gezag over de consciëntiën heeft alleen Gods eigen Woord, gelijk dit vervat is in de Heilige Schrifture des Ouden en Nieuwen Verbonds.*

4°. *Betuiging van instemming met deze „Formulieren" beteekent dus niet, dat men deze formulieren, als losse en op zich zelf staande stukken, voor eensluidend met de volstrekte waarheid acht; maar beduidt veel meer, dat men de Belijdenis van de kerken, die deze Formulieren aldus lieten uitgaan, als de zuiverste dusver bekende kerkbelijdenis eert; haar zelf kerkelijk belijdt; en dan alleen ze wil varen laten, bijaldien eenig deel in haar bleek te strijden met den Woorde Gods.*

5°. *Nooit mag men derhalve zulke formulieren onderteekenen, dan in dezen zin en bedoeling:* ten eerste, *dat ze zoo volstrekt mogelijk* onder *de hoogheid van Gods Woord staan, en bij verschil* altoos *voor Gods Woord wijken moeten; en* ten tweede *dat over deze Formulieren geen particulier persoon, maar alleen de kerken, in wettige Synode saâmgekomen, te oordeelen hebben.*

6°. *De* Belijdenis, *ook wel* Confessie *genoemd, bestaat uit* XXXVII *Artikelen, en is opgesteld door Guido de Brès (of de Bray), een martelaar, die in 1567 te Valenciennes zijn leven liet voor de zaak des Heeren. Ze is achtereenvolgens door meerdere Synoden als kerkelijke Belijdenis aangenomen, en in enkele uitdrukkingen gewijzigd. Het laatst is ze onderzocht op de Synode van Dordrecht in 1619, en sinds dien tijd is ze altoos de Confessie onzer kerken gebleven. Zelfs in 1815/16 is ze als Confessie in onze kerken gehandhaafd, en aan de toen ingestelde Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk is opzettelijk alle bevoegdheid ontzegd, om ze af te schaffen of te wijzigen. Ook nu nog, op den huidigen oogenblik, is deze Confessie dus de alleen officieele en eeniggeldende Confessie in al onze kerken.*

7°. *De* Catechismus *is een vertaling door Petrus Datheen bezorgd van een Catechismus, die in 1563 op last van den keurvorst Frederik van den Paltz, in Duitschland, door Zacharias Ursinus en Gaspar Olevianus te boek was gesteld. Ook deze Catechismus is het laatst op de Synode van Dordrecht in 1619 kerkelijk goedgekeurd, en evenals de Confessie nog tot op den huidigen oogenblik het alleen officieele en eeniggeldende* **Vragenboekje van al onze kerken.**

Dat ook nu de Catechismus de leerstellige vragenboekjes weer allengs verdringt, komt ons voor wezenlijke winste te zijn.

Die vragenboekjes hebben zoo ongelooflijk veel kwaad gesticht. Niet alsof er geen bij waren, die zuiver in de leer bleven; maar omdat door die vragenboekjes het kerkelijk besef ondermijnd is, en de persoonlijke ideeën van dezen of genen predikant richtsnoer bij het onderwijs zijn geworden.

We hopen daarom van harte, dat ze steeds meer verdwijnen en nooit terug zullen komen.

Behalve toch, dat ze van de Formulieren afvoerden, het kerkelijk besef ondermijnden, en het individualisme van den predikant ten troon hieven, hadden ze ook dit kwaad, dat ze in juistheid van formuleering niet halen konden bij de juiste woordenkeus van onzen Catechismus; dat ze het geheugen opvulden met eindelooze volzinnen, die er toch weêr uitgingen, en waar men verder in zijn leven niets aan had; en dat ze er meestentijds op aangelegd waren, om van onze kinderen meer kleine theoloogjens, dan vrome Christenen te maken.

De zalving en wijding van onze Formulieren van Eenigheid misten ze geheel.

Zelfs voor de Bijbelsche geschiedenis wilde Voetius niets van zulke vragenboekjes weten. Hij eischte dat de kinderen tot de Schrift zelve zouden gaan, en daaruit een antwoord opzoeken. Alleen vragen *over de Bijbelsche geschiedenis, mits* zonder *antwoorden, liet hij toe.*

En is dit niet juist gezien?

Is het niet hoog noodig, dat een kind in den Bijbel leere zoeken en vinden?

En ten 8°. *De* Leerregels *zijn vijf artikelen, waarin de Synode van Dordrecht in 1619 tegenover hen die den vrijen wil dreven en een algemeene verzoening leerden, d. i. tegenover de Remonstranten of Arminianen, de belijdenis van Gods vrijmachtig en souverein bestel in het genadewerk breeder heeft uitgelegd, dan in de Belijdenis gedaan was. Ze zijn goedgekeurd door alle gereformeerde kerken, die op de Synode vertegenwoordigd waren; dus niet alleen door onze kerken, maar ook door die van Genève, van Nassau, van Hessen, van den Paltz, enz. Ook deze* Leerregels *zijn nooit afgeschaft; in 1815/16 als blijvend bestanddeel van het kerkelijk accoord erkend; en tot op dezen oogenblik toe nog altoos de alleen officieele en eeniggeldende belijdenis van deze leerstukken, die in onze kerken bestaat.*

Laat ons er bijvoegen, dat deze **Leerregels**, *wel verre van dor en splinterig te zijn, integendeel een zeer klare en heldere uiteenzetting bevatten van den weg des heils. Er is zalving des Geestes en warmte der liefde in.*

Lezing er van sticht de zielen, klaart de kennisse op, en versterkt ongemeen in den geloove.

Door de nauwkeurige zorge van Prof. Dr. F. L. Rutgers is de tekst van deze drie **Formulieren** *onlangs tot in kleine kleinigheden herzien, en zijn welwillendheid stelde ons in staat, dien verbeterden en gezuiverden tekst ook in deze uitgave over te nemen. Ook is thans in den Catechismus afzonderlijk aangegeven, op welk woord of op welke uitdrukking de onder het antwoord geplaatste Schriftuurplaatsen slaan. Hierdoor overtreft deze elfde uitgave de tien vorige zeer verre in waardij, terwijl het* Kort **Begrip**, *gelijk aan de vorige, zoo ook aan deze uitgave blijft toegevoegd. Nadruk van de uitgave in dezen tekst is uiteraard niet geoorloofd.*

Amsterdam, 1 September 1897. KUYPER.

WARE CHRISTELIJKE BELIJDENIS,

INHOUDENDE DE HOOFDSOM DER LEER VAN GOD EN VAN DE EEUWIGE ZALIGHEID DER ZIELEN.

HET EERSTE ARTIKEL.

[Dat er een eenig God is.]

Wij gelooven allen met het hart en belijden met den mond, dat er is een eenig en eenvoudig geestelijk wezen, hetwelk wij God noemen: eeuwig, onbegrijpelijk, onzienlijk, onveranderlijk, oneindig, almachtig; volkomen wijs, rechtvaardig, goed, en eene zeer overvloedige fontein aller goeden.

II.

[Door wat middel God van ons gekend wordt.]

Wij kennen Hem door twee middelen. Ten eerste, door de schepping, onderhouding, en regeering der geheele wereld: overmits deze voor onze oogen is als een schoon boek, in hetwelk alle schepselen, groote en kleine, gelijk als letteren zijn, *die ons de onzienlijke dingen Gods geven te aanschouwen, namelijk, zijne eeuwige kracht en Goddelijkheid* [1]), als de Apostel Paulus zegt, Rom. 1 : 20; welke dingen alle genoegzaam zijn om de menschen te over-

---

1) In de officieele uitgave staat hier: *zijne eeuwige mogendheid en Godheid;* gelijk in de destijds meest gebruikelijke Bijbelvertaling gelezen werd. Bij zulke

tuigen, en hun alle onschuld te benemen. Ten tweede, geeft Hij zichzelven ons nog klaarder en volkomener te kennen door zijn heilig en Goddelijk woord, te weten, zoo veel als ons van noode is in dit leven, tot zijne eer, en de zaligheid der zijnen.

III.

[Van het geschreven woord Gods.]

Wij belijden, dat *dit woord Gods niet is gezonden noch voortgebracht door den wil eens menschen, maar de heilige menschen Gods, van den Heiligen Geest gedreven zijnde, hebben* [het] *gesproken*, gelijk de H. Petrus zegt. Daarna heeft God, door eene bijzondere zorg, die Hij voor ons en onze zaligheid draagt, zijnen knechten den Profeten en Apostelen geboden, zijn geopenbaarde woord bij geschrift te stellen; en Hijzelf heeft met zijnen vinger de twee Tafelen der Wet geschreven. Hierom noemen wij zulke schriften: Heilige en Goddelijke Schrifturen.

IV.

[Kanonieke boeken der H. Schrifture.]

Wij vervatten de H. Schrifture in twee boeken, des Ouden en des Nieuwen Testaments, welke zijn Kanonieke boeken, waar niets tegen valt te zeggen. Deze worden aldus geteld in de Kerke Gods. De boeken des Ouden Testaments: de vijf boeken van Mozes, te weten, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium; het boek van Jozua, der Richteren, Ruth, twee boeken van Samuël, en twee boeken der Koningen, twee boeken der Kronieken, genaamd Paralipomenon, het eerste van Ezra [1]), Nehemia, Esther,

---

aanhalingen uit de H. Schrift moest natuurlijk thans de Staten-vertaling gevolgd worden, hier en in alle volgende artikelen. Waar in de officieele uitgaven zulke aanhalingen met andere letter gedrukt zijn, is dit hier en elders ook geschied; maar ook op die plaatsen alleen; zoodat, wat de cursiveering betreft, nergens iets veranderd is.

1) In den tijd, dat de Belijdenis opgesteld werd, was sedert lang gebruikelijk,

Job, de Psalmen van David, drie boeken van Salomo, namelijk, de Spreuken, de Prediker, en het Hooglied; de vier groote Profeten, Jesaja, Jeremia [1]), Ezechiël en Daniël, en voorts de andere twaalf kleine Profeten, namelijk, Hosea, Joël, Amos, Obadja, Jona, Micha, Nahum, Habakuk [2]), Zephanja, Haggaï, Zacharia, Maleachi. Het Nieuwe Testament: de vier Evangelisten, Mattheüs, Marcus, Lucas, Johannes; de Handelingen der Apostelen, de veertien brieven van den Apostel Paulus, te weten, aan de Romeinen, twee aan de Corinthiërs, aan de Galaten, aan de Epheziërs, aan de Philippensen, aan de Colossensen, twee aan de Thessalonicensen, twee aan Timotheüs, aan Titus, aan Philémon, aan de Hebreën; de zeven brieven der andere Apostelen, te weten, de brief van Jacobus, twee brieven van Petrus, drie van Johannes, de brief van Judas; en de Openbaring van den Apostel Johannes.

V.

[Waarvan de H. Schrifture haar aanzien en autoriteit heeft.]

Alle deze boeken alleen ontvangen wij voor heilig en kanoniek, om ons geloof daarnaar te reguleeren, daarop te gronden en daarmede te bevestigen. En wij gelooven zonder eenige twijfeling al wat daarin begrepen is; en dat niet zoozeer, omdat ze de Kerk aanneemt en voor zoodanige houdt; maar inzonderheid, omdat ons de H. Geest getuigenis geeft in onze harten, dat zij van God zijn; en dewijl zij ook het bewijs van dien bij zichzelven hebben: gemerkt de blinden zelven tasten kunnen, dat de dingen, die daarin voorzegd zijn, geschieden.

---

dat het boek *Nehemia* als het tweede boek van Ezra beschouwd werd, en het boek van Ezra zelf werd dan *het eerste* genoemd. Ofschoon deze beschouwing in 1619 in Gereformeerde Kerken niet meer gangbaar was, is zij in den authentieken tekst der Belijdenis hier toch blijven staan.

1) In de Lat. redactie van den authentieken tekst is hier bijgevoegd: met de Klaagliederen van denzelfden (*cum eiusdem Threnis*). De Fr. en de Nederd. uitgaven hebben alleen: *Jeremia;* met dien éénen naam beide zijne boeken bedoelende.

2) In de officieele Nederduitsche uitgave van 1619 is de naam *Habakuk* weggelaten; blijkbaar bij vergissing.

VI.

[Onderscheid tusschen de Kanonieke en Apocriefe boeken.]

Wij onderscheiden deze Heilige boeken van de Apocriefe, als daar zijn: het derde en vierde boek van Ezra, het boek van Tobias, Judith, het boek der Wijsheid, Jezus Sirach, Baruch, hetgene bijgevoegd is tot de historie van Esther, het gebed der drie mannen in het vuur, de historie van Susanna, van het beeld Bel en van den Draak, het gebed van Manasse, en de twee boeken der Makkabeën. Dewelke de Kerk wel lezen kan, en daaruit ook onderwijzingen nemen, voor zooveel als zij overeenkomen met de Kanonieke boeken; maar zij hebben zulk eene kracht en vermogen niet, dat men door eenig getuigenis van deze eenig stuk des geloofs of der Christelijke religie zoude kunnen bevestigen: zoo ver is het van daar, dat zij de autoriteit van de andere, heilige, boeken zouden vermogen te verminderen.

VII.

[Volkomenheid der H. Schrifture om alleen te zijn een regel des geloofs.]

Wij gelooven dat deze Heilige Schrifture den wille Gods volkomenlijk vervat, en dat al hetgene de mensch schuldig is te gelooven om zalig te worden, daarin genoegzaam geleerd wordt. Want overmits de geheele wijze des dienstes, dien God van ons eischt, aldaar in het lange beschreven is, zoo is het den menschen, al waren het zelfs Apostelen, niet geoorloofd anders te leeren, dan ons nu geleerd is door de Heilige Schrifturen; *ja al ware het ook een engel uit den hemel*, gelijk de Apostel Paulus zegt. Want dewijl het verboden is *den Woorde Gods iets toe of iets af te doen*, zoo blijkt daaruit wel, dat de leere daarvan zeer volmaakt en in alle manieren volkomen is. Men mag ook geener menschen schriften, hoe heilig zij geweest zijn, gelijkstellen met de Goddelijke Schrifturen, noch de gewoonte met de waarheid Gods (want de waarheid is boven alles), noch de groote menigte, noch de oudheid, noch de successie van tijden of personen, noch de conciliën, decre-

ten of besluiten; want *alle menschen zijn uit zichzelven leugenaars en ijdeler dan de ijdelheid zelve.* Daarom verwerpen wij van gansher harte al wat met dezen onfeilbaren regel niet overeenkomt, gelijk ons de Apostelen geleerd hebben, zeggende: *Beproeft de geesten, of zij uit God zijn.* Insgelijks: *Indien iemand tot ulieden komt, en deze leere niet brengt, ontvangt hem niet in huis.*

VIII.

[Dat God eenig is in wezen en nochtans in drie personen onderscheiden.]

Volgens deze waarheid en dit Woord Gods, zoo gelooven wij in een eenigen God; die een eenig wezen is, in hetwelk zijn drie personen, in der daad en waarheid en van eeuwigheid onderscheiden naar hunne onmededeelbare eigenschappen: namelijk de Vader, en de Zoon, en de Heilige Geest. De Vader is de oorzaak, oorsprong en begin aller dingen, zoowel zienlijke als onzienlijke. De Zoon is het Woord, de Wijsheid en het Beeld des Vaders. De H. Geest, de eeuwige Kracht en Mogendheid, uitgaande van den Vader en den Zoon. Alzoo nochtans, dat dit onderscheid niet maakt, dat God in drieën gedeeld zij, aangezien dat de H. Schrifture ons leert, dat de Vader, en de Zoon, en de Heilige Geest, elk zijne zelfstandigheid heeft, onderscheiden door hare eigenschappen; doch alzoo, dat deze drie Personen maar een eenig God zijn. Zoo is het dan openbaar, dat de Vader niet is de Zoon, en dat de Zoon niet is de Vader, dat ook insgelijks de Heilige Geest niet is de Vader, noch de Zoon. Intusschen deze Personen, zóó onderscheiden, zijn niet gedeeld, noch ook ondereen vermengd. Want de Vader heeft het vleesch niet aangenomen, noch ook de Heilige Geest, maar alleen de Zoon. De Vader is nooit zonder zijnen Zoon, noch zonder zijnen H. Geest geweest; want zij zijn alle drie van gelijke eeuwigheid in één zelfde wezen. Daar is noch eerste, noch laatste; want zij zijn alle drie één in waarheid, in mogendheid, in goedheid en barmhartigheid.

IX.

[Bewijs des voorgaanden Artikels van de drieheid der Personen in éénen God.]

Dit alles weten wij, zoo uit de getuigenissen der H. Schrifture, als ook uit hunne werkingen, en voornamelijk uit degene, die wij in ons gevoelen. De getuigenissen der H. Schrifturen, die ons leeren deze H. Drievuldigheid te gelooven, zijn in vele plaatsen des Ouden Testaments beschreven; welke niet van noode is te tellen, maar alleen met onderscheid of oordeel uit te kiezen. In Genesis, Kap. I : 26, 27, zegt God: *Laat ons menschen maken, naar onzen beelde, naar onze gelijkenisse,* enz. *En God schiep den mensch naar zijnen beelde; man en vrouw schiep Hij ze.* Insgelijks Gen. III : 22: *Zie, de mensch is geworden als onzer één.* Daaruit blijkt, dat er meer dan één persoon in de Godheid is, als Hij zegt: Laat *ons* menschen maken naar *onzen beelde;* en Hij wijst daarna de eenigheid aan, als Hij zegt: *God schiep.* Het is wel waar, dat Hij niet zegt, hoeveel personen dat er zijn; maar hetgene voor ons wat duister is in het Oude Testament, dat is zeer klaar in het Nieuwe. Want als onze Heere gedoopt werd in den Jordaan, zoo is de stemme des Vaders gehoord geweest, zeggende: *Deze is mijn geliefde Zoon;* de Zoon werd gezien in het water; en de Heilige Geest openbaarde zich in de gedaante van eene duive. Ook mede is in den Doop aller geloovigen deze forme ingesteld door Christus: *Doopt alle de volkeren in den naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes.* In het Evangelie van Lucas spreekt de engel Gabriël tot Maria, de moeder des Heeren, aldus: *De Heilige Geest zal over u komen, en de kracht des Allerhoogsten zal u overschaduwen; daarom ook, dat Heilige, dat uit u geboren zal worden, zal Gods Zoon genaamd worden.* Insgelijks: *De genade van den Heere Jezus Christus, en de liefde Gods, en de gemeenschap des H. Geestes zij met u. Drie zijn er, die getuigen in den hemel, de Vader, het Woord, en de Heilige Geest; en deze drie zijn één.* In alle deze plaatsen wordt ons ten volle geleerd, dat er drie personen zijn in een eenig Goddelijk wezen. En hoewel deze leere de menschelijke verstanden verre te boven gaat, nochtans gelooven wij die nu door het Woord, ver-

wachtende totdat wij de volkomene kennisse en vrucht daarvan genieten zullen in den hemel. Voorts staan ook aan te merken de bijzondere ambten en werkingen dezer drie Personen te onswaarts: de Vader is genaamd onze Schepper door zijne kracht; de Zoon is onze Zaligmaker en Verlosser door zijn bloed; de H. Geest is onze Heiligmaker door zijne woning in onze harten. Deze leer van de Heilige Drievuldigheid is altijd beweerd en onderhouden geweest bij de ware Kerk, van de tijden der Apostelen af tot nu toe, tegen de Joden, Mohammedanen, en eenige valsche Christenen en ketteren, als Marcion, Mani, Praxeas, Sabellius, Samosatenus, Arius, en andere diergelijken, die met goed recht door de Heilige Vaders zijn veroordeeld geweest. Overzulks nemen wij in dit stuk gaarne aan de drie geloofssommen, namelijk der Apostelen, van Nicea, en van Athanasius, insgelijks hetgene daarvan door de Ouden in gelijkvormigheid met deze besloten is.

X.

[Dat Jezus Christus waarachtig en eeuwig God is.]

Wij gelooven, dat Jezus Christus naar zijne Goddelijke natuur de eeniggeboren Zone Gods is, van eeuwigheid geboren; niet gemaakt, noch geschapen (want alzoo zoude Hij een schepsel zijn), maar één-wezens met den Vader, mede-eeuwig, het uitgedrukte beeld der zelfstandigheid des Vaders en het afschijnsel zijner heerlijkheid, Hem in alles gelijk zijnde. Dewelke is Gods Zoon, niet alleen van dien tijd af dat Hij onze natuur heeft aangenomen, maar van alle eeuwigheid; gelijk ons deze getuigenissen leeren, wanneer zij met malkanderen vergeleken worden: Mozes zegt, dat God de wereld heeft geschapen, en de H. Johannes zegt, dat alle dingen zijn geschapen door dat Woord, hetwelk hij God noemt; de Apostel zegt, dat God de wereld door zijnen Zoon gemaakt heeft; insgelijks, dat God alle dingen door Jezus Christus geschapen heeft; zoo moet dan degene, die genaamd wordt God, het Woord, de Zoon en Jezus Christus, toen al geweest zijn, toen alle dingen door Hem geschapen werden. En daarom zegt de Profeet Micha: *Zijne uitgangen zijn van ouds, van de dagen der eeuwigheid.* En de Apostel: *Hij is zonder beginsel der dagen, en zonder einde des*

levens. Zoo is Hij dan de ware, eeuwige God, die Almachtige, denwelken wij aanroepen, aanbidden en dienen.

XI.

[Dat de Heilige Geest waarachtig en eeuwig God is.]

Wij gelooven en belijden ook, dat de H. Geest van eeuwigheid van den Vader en den Zoon uitgaat; niet zijnde gemaakt noch geschapen, noch ook geboren, maar alleen van beiden uitgaande; welke in orde is de derde Persoon der Drievuldigheid, van éénzelfde wezen, majesteit en heerlijkheid met den Vader en den Zoon; zijnde waarachtig en eeuwig God, gelijk ons de H. Schriften leeren.

XII.

[Van de schepping aller dingen en met name der engelen.]

Wij gelooven, dat de Vader, door zijn Woord, dat is door zijnen Zoon, den hemel, de aarde en alle schepselen uit niet heeft geschapen, wanneer het Hem heeft goed gedacht, aan een iegelijk schepsel zijn wezen, gestalte en gedaante, en onderscheidene ambten gevende, om zijnen Schepper te dienen. Dat Hij ze ook nu alle onderhoudt en regeert naar zijne eeuwige voorzienigheid en door zijne oneindige kracht, om den mensch te dienen, ten einde dat de mensch zijnen God diene. Hij heeft ook de engelen goed geschapen, om zijne zendboden te zijn, en zijne uitverkorenen te dienen; van welke sommigen van die uitnemendheid, in dewelke hen God geschapen had, in het eeuwig verderf vervallen zijn, en de anderen door de genade Gods in hunnen eersten staat volhard hebben en staande gebleven zijn. De duivelen en booze geesten zijn alzoo verdorven, dat zij vijanden Gods en alles goeds zijn; naar al hun vermogen als moordenaars loerende op de Kerk en een ieder lidmaat van die, om alles te verderven en te verwoesten door hunne bedriegerijen; en zijn daarom door hunne eigene boosheid veroordeeld tot de eeuwige verdoemenis, dagelijks verwachtende hunne schrikkelijke pijnigingen. Zoo verwerpen en verfoeien wij dan hierin de dwaling der Sadduceën, welke loochenen dat er geesten en

engelen zijn; en ook de dwaling der Manicheën, die zeggen, dat de duivelen hunnen oorsprong uit zichzelven hebben, zijnde uit hunne eigene natuur kwaad, zonder dat zij verdorven zijn geworden.

XIII.

[Van de Voorzienigheid Gods en regeering aller dingen.]

Wij gelooven, dat die goede God, nadat Hij alle dingen geschapen had, deze niet heeft laten varen, noch aan het geval of de fortuin overgegeven, maar ze naar zijnen heiligen wil alzoo stiert en regeert, dat in deze wereld niets geschiedt zonder zijne ordinantie; hoewel nochtans God noch auteur is, noch schuld heeft, van de zonde, die er geschiedt. Want zijne macht en goedheid is zoo groot en onbegrijpelijk, dat Hij zeer wel en rechtvaardiglijk zijn werk beschikt en doet, ook wanneer de duivelen en goddeloozen onrechtvaardiglijk handelen. En aangaande hetgene Hij doet boven het begrip des menschelijken verstands, datzelve willen wij niet curieuselijk [1]) onderzoeken, meer dan ons begrip verdragen kan; maar wij aanbidden met alle ootmoedigheid en eerbied de rechtvaardige oordeelen Gods, die ons verborgen zijn; ons tevreden houdende, dat wij leerjongeren van Christus zijn, om alleen te leeren hetgene Hij ons aanwijst in zijn Woord, zonder deze palen te overtreden. Deze leering geeft ons eenen onuitsprekelijken troost, als wij door haar geleerd worden, dat ons niets bij geval overkomen kan, maar door de beschikking onzes goedertierenen hemelschen Vaders, die voor ons waakt met eene vaderlijke zorg, houdende alle schepselen onder zijne heerschappij [2]), alzoo dat niet één haar van ons hoofd (*want die zijn alle geteld*), *ook niet één muschken op de aarde vallen kan, zonder den wil onzes Vaders.* Waarop wij ons verlaten, wetende dat Hij de duivelen in den toom houdt en alle onze vijanden, die ons zonder zijne toelating en wil niet scha-

---

1) *Curieuselijk* beteekent: met begeerte en zorg om iets goed, tot op den grond, te weten te komen.

2) De officieele uitgave heeft hier het woord *geweld*, in den zin van: oppermacht, heerschappij (Fr. *sujettes à soi*, Lat. *sibi subditas*). Thans is het in dien zin ongebruikelijk, en zou het lichtelijk worden misverstaan.

den kunnen. En hierin verwerpen wij de verdoemelijke dwaling der Epicureën, dewelke zeggen, dat zich God nergens mede bemoeit, en alle dingen bij geval laat geschieden.

XIV.

[Van de schepping en val des menschen en zijn onvermogen tot het ware goed.]

Wij gelooven, dat God den mensch geschapen heeft van het stof der aarde, en heeft hem gemaakt en geformeerd naar zijn beeld en gelijkenis, goed, rechtvaardig en heilig; kunnende met zijnen wil in alles overeenkomen met den wille Gods. Maar *als hij in eere was, zoo heeft hij het niet verstaan*, noch zijne uitnemendheid erkend; maar heeft zichzelven willens der zonde onderworpen, en overzulks den dood en vervloeking, het oor biedende aan het woord des duivels. Want het gebod des levens, dat hij ontvangen had, heeft hij overtreden, en heeft zich van God, die zijn ware leven was, door de zonde afgescheiden; hebbende zijne geheele natuur verdorven; waardoor hij zich schuldig gemaakt heeft des lichamelijken en geestelijken doods. En in alle zijne wegen goddeloos, verkeerd, en verdorven geworden zijnde, heeft hij verloren alle zijne uitnemende gaven, die hij van God ontvangen had, en heeft niet anders overig behouden dan kleine overblijfselen daarvan, dewelke genoegzaam zijn om den mensch alle onschuld te benemen; overmits al het licht, dat in ons is, in duisternis veranderd is, gelijk de Schrift ons leert, zeggende: *Het licht schijnt in de duisternis, en de duisternis heeft het niet begrepen;* alwaar de Heilige Johannes de menschen duisternis noemt. Daarom verwerpen wij al wat men hiertegen leert van den vrijen wil des menschen, aangezien de mensch niet dan een slaaf der zonde is, en *geen ding kan aannemen, zoo het hem uit den hemel niet gegeven zij.* Want wie is er, die zich beroemen zal iets goeds te kunnen doen als uit zichzelven, daar toch Christus zegt: *Niemand kan tot Mij komen, tenzij dat de Vader, die Mij gezonden heeft, hem trekke?* Wie zal met zijnen wil voorkomen, die daar verstaat, dat het *bedenken des vleesches vijandschap is tegen God?* Wie zal van zijne wetenschap spreken, ziende, dat *de natuurlijke mensch niet begrijpt*

de dingen die des Geestes Gods zijn? Kortelijk, wie zal eenige gedachte voorstellen, dewijl hij verstaat, dat *wij niet bekwaam zijn van onszelven iets te denken, als uit onszelven, maar dat onze bekwaamheid uit God is?* En daarom hetgene de Apostel zegt, behoort met recht vast en zeker gehouden te worden, dat *God in ons werkt beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen.* Want er is noch verstand, noch wil, den verstande en wille Gods gelijkvormig, of Christus heeft ze in den mensch gewrocht; hetwelk Hij ons leert, zeggende: *Zonder Mij kunt gij niets doen.*

XV.

[Van de erfzonde.]

Wij gelooven, dat door de ongehoorzaamheid van Adam de erfzonde uitgebreid is geworden over het gansche menschelijke geslacht; welke is eene verdorvenheid der geheele natuur en een erfelijk gebrek, waarmede de kleine kinderen zelfs besmet zijn in hunner moeders lichaam, en die in den mensch allerlei zonden voortbrengt, zijnde in hem als een wortel daarvan; en zij is daarom zoo leelijk en gruwelijk voor God, dat zij genoegzaam is om het menschelijk geslacht te verdoemen. Zij is ook zelfs door den Doop niet ganschelijk te niete gedaan, noch geheel uitgeroeid, aangezien de zonde daaruit altijd als opwellend water uitspringt, gelijk uit eene onzalige fontein; hoewel zij nochtans den kinderen Gods tot verdoemenis niet toegerekend, maar door zijne genade en barmhartigheid vergeven wordt; niet om in de zonde gerust te slapen, maar opdat het gevoel van deze verdorvenheid de geloovigen dikwijls zoude doen zuchten, verlangende om van dit lichaam des doods verlost te worden. En hierin verwerpen wij de dwaling der Pelagianen, die zeggen, dat deze zonde niet anders is dan uit navolging

XVI.

[Van de eeuwige verkiezing Gods.]

Wij gelooven, dat, het geheele geslacht van Adam door de zonde des eersten menschen in verderfenis en ondergang zijnde, God

zichzelven zoodanig bewezen heeft als Hij is, te weten: Barmhartig en Rechtvaardig. Barmhartig: doordien dat Hij uit deze verderfenis trekt en verlost degenen die Hij in zijnen eeuwigen en onveranderlijken raad, uit enkele goedertierenheid, uitverkoren heeft in Jezus Christus, onzen Heere, zonder eenige aanmerking hunner werken. Rechtvaardig: doordien Hij de anderen laat in hunnen val en verderf, waar zij zichzelven in geworpen hebben.

XVII.

[Van de wederoprichting des gevallen menschen.]

Wij gelooven, dat onze goede God, door zijne wonderlijke wijsheid en goedheid, ziende dat zich de mensch alzoo in den lichamelijken en geestelijken dood geworpen, en geheel ellendig gemaakt had, zichzelven begeven heeft om hem te zoeken, toen hij al bevende voor Hem vlood, en heeft hem getroost, belovende hem zijnen Zoon te geven, *die worden zoude uit eene vrouw, om den kop der slang te vermorzelen,* en hem gelukzalig te maken.

XVIII.

[Van de menschwording van Jezus Christus.]

Wij belijden dan, dat God de belofte, die Hij den Oudvaderen gedaan had door den mond zijner Heilige Profeten, volbracht heeft, zendende zijnen eigen eeniggeboren en eeuwigen Zoon in de wereld, ten tijde door Hem bestemd. Dewelke eens dienstknechts gestaltenisse aangenomen heeft, en den mensche gelijk geworden is, waarachtiglijk aannemende eene ware menschelijke natuur, met alle hare zwakheden (uitgenomen de zonde), ontvangen zijnde in het lichaam der gelukzalige maagd Maria, door de kracht des H. Geestes, zonder mans toedoen. En heeft niet alleen de menschelijke natuur aangenomen, zooveel het lichaam aangaat, maar ook eene ware menschelijke ziele, opdat hij een waar mensch zoude zijn. Want aangezien de ziele zoowel verloren was als het lichaam, zoo was het van noode dat Hij ze beide aanname, om ze beide zalig te maken. Daarom belijden wij (tegen de ketterij der Wederdooperen,

die loochenen dat Christus menschelijk vleesch van zijne moeder aangenomen heeft), dat *Christus is deelachtig geworden des vleesches en bloeds der kinderen; dat Hij eene vrucht der lendenen Davids is, zooveel het vleesch aangaat; geworden uit het zaad Davids naar het vleesch; eene vrucht des buiks van Maria; geworden uit eene vrouw; eene spruite Davids; eene scheut uit de wortelen van Isaï; gesproten uit het geslacht van Juda; afkomstig van de Joden, zooveel het vleesch aangaat; uit den zade Abrahams*, aangezien *Hij aangenomen heeft het zaad Abrahams, en is zijnen broederen in alles gelijk geworden, uitgenomen de zonde;* alzoo dat Hij in der waarheid *onze Immanuël is, dat is, God met ons.*

XIX.

[Van de vereeniging en het onderscheid der twee naturen van Christus in één persoon.]

Wij gelooven, dat door deze ontvangenis de Persoon des Zoons onafscheidelijk vereenigd en te zamen gevoegd is met de menschelijke natuur; zoodat er niet zijn twee Zonen Gods, noch twee personen, maar twee naturen in eenen eenigen persoon vereenigd; doch elke natuur hare onderscheidene eigenschappen behoudende. Gelijk dan de Goddelijke natuur altijd ongeschapen gebleven is, zonder beginsel der dagen of einde des levens, vervullende hemel en aarde, alzoo heeft de menschelijke natuur hare eigenschappen niet verloren, maar is een schepsel gebleven, hebbende beginsel der dagen, zijnde eene eindige natuur, en behoudende al hetgene dat een waar lichaam toebehoort. En hoewel Hij haar door zijne verrijzenis onsterfelijkheid gegeven heeft, nochtans heeft Hij de waarheid zijner menschelijke natuur niet veranderd, dewijl onze zaligheid en verrijzenis mede hangen aan de waarheid zijns lichaams. Doch deze twee naturen zijn alzoo te zamen vereenigd in één persoon, dat zij ook zelfs door zijnen dood niet gescheiden zijn geweest. Zoo was dan hetgene Hij stervende in de handen zijns Vaders bevolen heeft, een ware menschelijke geest, die uit zijn lichaam scheidde; maar intusschen bleef de Goddelijke natuur altijd vereenigd met de menschelijke, ook zelfs toen Hij in het graf lag; en de Godheid hield niet op in Hem te zijn, gelijk zij in Hem was toen Hij een

klein kind was, hoewel zij zich voor eenen kleinen tijd zoo niet openbaarde. Hierom bekennen wij, dat Hij waar God en waar mensch is: waar God, om door zijne kracht den dood te overwinnen, en waar mensch, opdat Hij voor ons zoude kunnen sterven uit de zwakheid zijns vleesches.

XX.

[God heeft zijne rechtvaardigheid en barmhartigheid bewezen in Christus.]

Wij gelooven, dat God, die volkomen barmhartig en rechtvaardig is, zijnen Zoon gezonden heeft om aan te nemen de natuur, in dewelke de ongehoorzaamheid begaan was, om in haar te voldoen en te dragen de straf der zonden door zijn zeer bitter lijden en sterven. Zoo heeft dan God zijne rechtvaardigheid bewezen tegen zijnen Zoon, als Hij onze zonden op hem gelegd heeft; en heeft uitgestort zijne goedheid en barmhartigheid over ons, die schuldig en der verdoemenis waardig waren, voor ons gevende zijnen Zoon in den dood door eene zeer volkomene liefde, en Hem opwekkende tot onze rechtvaardigmaking, opdat wij door Hem zouden hebben de onsterfelijkheid en het eeuwige leven.

XXI.

[Van de voldoening van Christus, onzen eenigen Hoogepriester, voor ons.]

Wij gelooven, dat Jezus Christus een eeuwige Hoogepriester is, met eede, naar de ordening van Melchizedek, en zichzelven in onzen naam voor zijnen Vader gesteld heeft, om zijnen toorn te stillen met volle genoegdoening, zichzelven opofferende aan het hout des kruises, en vergietende zijn dierbaar bloed tot reiniging onzer zonden, gelijk de Profeten hadden voorzegd. Want er is geschreven, *dat de straffe, die ons den vrede aanbrengt, op den Zone Gods was, en dat door zijne striemen ons genezing is geworden; Hij ter slachting geleid is als een lam; met de misdadigen gerekend;* en als een kwaaddoener veroordeeld door Pontius

Pilatus, hoewel hij Hem onschuldig verklaard had. *Zoo heeft Hij dan wedergegeven, wat Hij niet geroofd had, en heeft geleden, Hij rechtvaardig voor de onrechtvaardigen;* en dat zoowel in zijn lichaam als in zijne ziele, gevoelende de schrikkelijke straf, die onze zonden verdiend hadden, zoodat zijn zweet werd gelijk druppelen bloeds, op de aarde afloopende; Hij heeft geroepen: *Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij Mij verlaten?* en heeft zulks alles geleden tot vergeving onzer zonden. Daarom zeggen wij wel terecht met Paulus, *dat wij niet anders weten, dan Christus en dien gekruisigd; wij achten alle dingen voor drek, om de uitnemendheid der kennisse van onzen Heere Jezus Christus;* wij vinden allerlei vertroosting in zijne wonden, en hebben niet van noode eenig ander middel te zoeken of uit te denken [1]), om ons met God te verzoenen, dan alleen *deze eenige offerande, eenmaal geschied, door welke de geloovigen in eeuwigheid volmaakt worden.* Dit is ook de oorzaak, waarom Hij door den engel Gods genaamd is Jezus, dat is, Zaligmaker, *vermits Hij zijn volk zoude zalig maken, van hunne zonden.*

XXII.

[Van onze rechtvaardigmaking door het geloof in Jezus Christus.]

Wij gelooven, dat, om ware kennis dezer groote verborgenheid te bekomen, de H. Geest in onze harten ontsteekt een oprecht geloof, hetwelk Jezus Christus met alle zijne verdiensten omhelst, Hem eigen maakt, en niets anders meer buiten Hem zoekt. Want het moet noodzakelijk volgen, òf dat niet al wat tot onze zaligheid van noode is, in Jezus Christus zij; òf, zoo het alles in Hem is, dat degene die Jezus Christus door het geloof bezit, zijne geheele zaligheid heeft. Nu, dat men zeggen zoude, dat Christus niet genoegzaam is, maar dat er nog benevens Hem iets meer toe behoeft, ware eene al te ongeschikte godslastering; want daaruit zoude volgen, dat Christus maar een halve Zaligmaker ware. Daarom

---

1) De officieele uitgave heeft hier het woord: *versieren* (Fr. *inventer*, Lat. *excogitare*), dat, om misverstand te voorkomen, door het thans gebruikelijke: *uitdenken*, of: verzinnen, moest vervangen worden.

zeggen wij terecht, met Paulus, *dat wij door het geloof alleen*, of *door het geloof zonder de werken gerechtvaardigd worden*. Doch wij verstaan niet, dat het, om eigenlijk te spreken, het geloof zelf is, dat ons rechtvaardigt; want het is maar een instrument, waarmede wij Christus, onze rechtvaardigheid, omhelzen. Maar Jezus Christus, ons toerekenende alle zijne verdiensten en zoo vele heilige werken, die Hij voor ons en in onze plaats heeft gedaan, is onze rechtvaardigheid; en het geloof is een instrument, dat ons met Hem in de gemeenschap aller zijner goederen houdt; dewelke, de onze geworden zijnde, ons meer dan genoegzaam zijn tot onze vrijspreking van onze zonden.

XXIII.

[Dat onze rechtvaardigmaking bestaat in de vergeving der zonden en toerekening der gehoorzaamheid van Christus.]

Wij gelooven, dat onze gelukzaligheid gelegen is in de vergeving onzer zonden om Jezus Christus' wille, en dat daarin onze rechtvaardigheid voor God begrepen is; gelijk David en Paulus ons leeren, verklarende *de gelukzaligheid des menschen te zijn, dat God hem de rechtvaardigheid zonder werken toerekent*. En dezelfde Apostel zegt, *dat wij om niet, of uit genade gerechtvaardigd zijn, door de verlossing, die in Jezus Christus is*. En daarom houden wij dit fondament altijd vast, Gode alle de eere gevende, ons vernederende en bekennende zoodanigen als wij zijn, zonder iets van onszelven of van onze verdiensten te vermeten, steunende en rustende op de gehoorzaamheid des gekruisigden Christus alleen, dewelke onze is, wanneer wij in Hem gelooven. Die is genoegzaam, om alle onze ongerechtigheden te bedekken, en ons vrijmoedigheid te geven, de consciëntie vrij makende van vreeze, verbaasdheid en verschrikking om tot God te gaan, zonder te doen gelijk onze eerste vader Adam, dewelke al bevende zich met vijgebladeren bedekken wilde. En voorwaar, indien wij voor God verschijnen moesten, steunende op onszelven of op eenige andere schepselen, hoe weinig het ook ware, wij moesten (helaas) verslonden worden. En daarom moet een iegelijk zeggen met David: *Heere, ga niet in het gericht met uwen knecht, want niemand, die leeft, zal voor uw aangezichte rechtvaardig zijn.*

XXIV.

[Van de heiligmaking des menschen en de goede werken.]

Wij gelooven, dat dit waarachtig geloof, in den mensch gewrocht zijnde door het gehoor des Woords Gods en de werking des Heiligen Geestes, hem wederbaart en maakt tot eenen nieuwen mensch, en doet hem leven in een nieuw leven, en maakt hem vrij van de slavernij der zonde. Daarom is het zoo verre van daar, dat dit rechtvaardigmakend geloof de menschen zoude doen verkouden in een vroom en heilig leven, dat zij daarentegen zonder ditzelve nimmermeer iets doen zullen uit liefde tot God, maar alleen uit liefde tot zichzelven, en uit vreeze van verdoemd te worden. Zoo is het dan onmogelijk, dat dit heilig geloof ledig zij in den mensch; aangezien wij niet spreken van een ijdel geloof, maar van zulk een, hetwelk de Schrifture noemt *een geloof, dat door de liefde werkt*, dat den mensch beweegt, om zich te oefenen in de werken, die God in zijn Woord geboden heeft; welke werken, als zij voortkomen uit den goeden wortel des geloofs, goed en bij God aangenaam zijn, overmits zij alle door zijne genade geheiligd zijn. Intusschen komen zij niet in rekening om ons te rechtvaardigen; want het is door het geloof in Christus, dat wij gerechtvaardigd worden, ook eer wij goede werken doen; anderszins zouden zij niet kunnen goed zijn, evenmin als eene vrucht des booms goed zijn kan, voordat de boom goed is. Zoo doen wij dan goede werken; maar niet om te verdienen (want wat zouden wij verdienen?); ja wij zijn in God gehouden voor de goede werken die wij doen, en niet Hij in ons [1]): aangezien *Hij het is, die in ons werkt beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen.* Laat ons dan letten op hetgene dat er geschreven staat: *Wanneer gij zult gedaan hebben al hetgene u bevolen is, zoo zegt: wij zijn onnutte dienstknechten, want wij hebben maar gedaan hetgene wij schuldig waren te doen.* Intusschen willen wij niet loochenen, dat God de goede werken beloont; maar het is door zijne genade, dat Hij zijne gaven kroont. Voorts, al is het dat wij goede werken doen, zoo

1) *In iemand gehouden zijn* beteekent: bij iemand in de schuld staan, of: aan iemand iets schuldig zijn.

gronden wij toch onze zaligheid niet daarop; want wij kunnen geen werk doen, of het is besmet door ons vleesch en ook strafwaardig; en al konden wij er één voorbrengen, zoo is toch de gedachtenis van ééne zonde genoeg, dat het van God zoude verworpen worden. Alzoo dan zouden wij altijd in twijfel staan, herwaarts en derwaarts drijvende zonder eenige zekerheid, en onze arme consciëntiën zouden altijd gekweld worden, indien zij niet steunden op de verdiensten van het lijden en sterven onzes Zaligmakers.

XXV.

[Van het afdoen der ceremoniëele wet.]

Wij gelooven, dat de ceremoniën en figuren [1]) der Wet opgehouden hebben met de komst van Christus, en dat alle schaduwen een einde genomen hebben; alzoo dat het gebruik daarvan onder de Christenen weggenomen moet worden; nochtans blijft ons de waarheid en substantie daarvan in Christus Jezus, in denwelken zij hare vervulling hebben. Intusschen gebruiken wij nog de getuigenissen, genomen uit de Wet en de Profeten, om ons in het Evangelie te bevestigen, en ook om ons leven te reguleeren, in alle eerbaarheid, tot Gods eere, volgens zijnen wil.

XXVI.

[Van de eenige voorbidding van Christus.]

Wij gelooven, dat wij geenen toegang hebben tot God dan alleen door den eenigen Middelaar en Voorspraak, Jezus Christus, den rechtvaardige; dewelke hierom mensch geworden is, vereenigende te zamen de Goddelijke en de menschelijke natuur, opdat wij menschen eenen toegang zouden hebben tot de Goddelijke Majesteit; anderszins ware ons de toegang gesloten. Maar deze Middelaar, dien de Vader ons heeft gegeven tusschen zich en ons, moet ons

---

1) *Figuren* beteekent hier: zinnebeelden.

door zijne grootheid niet verschrikken, om ons een ander, naar ons goeddunken, te doen zoeken. Want er is niemand, noch in den hemel, noch op de aarde, onder de schepselen, die ons liever heeft dan Jezus Christus, *dewelke, hoewel Hij in de gestaltenisse Gods was, nochtans zichzelven vernietigd heeft, aannemende de gestaltenisse eens menschen* en *eens dienstknechts voor ons,* en *is in alles zijnen broederen gelijk geworden.* Indien wij nu eenen anderen Middelaar zoeken moesten, die ons goedgunstig ware, wien zouden wij kunnen vinden, die ons meer beminde dan Hij, die zijn leven voor ons gelaten heeft, *ook toen wij zijne vijanden waren?* En zoo wij eenen zoeken, die macht en aanzien heeft, wie is er, die daarvan zoo veel heeft als degene, *die gezeten is ter rechterhand zijns Vaders, en die alle macht heeft in den hemel en op de aarde?* En wie zal eer verhoord worden, dan de eigen welbeminde Zone Gods? Zoo is dan alleen door een mistrouwen dit gebruik ingevoerd, dat men de heiligen onteert, in plaats van die te eeren, doende hetgene zij nooit gedaan noch begeerd hebben, maar hebben het volstandiglijk en volgens hunnen schuldigen plicht verworpen, als blijkt uit hunne schriften. En hier moet men niet voorbrengen, dat wij het niet waardig zijn; want het heeft hier de meening niet, dat wij onze gebeden op onze waardigheid zouden voordragen, maar alleen op de uitnemendheid en waardigheid onzes Heeren Jezus Christus, wiens rechtvaardigheid de onze is door het geloof. Daarom, de Apostel, willende deze zotte vreeze, of veelmeer dat mistrouwen, van ons nemen, zegt ons, *dat Jezus Christus zijnen broederen in alles gelijk geworden is, opdat Hij een barmhartig en een getrouw Hoogepriester zoude zijn, om de zonden des volks te verzoenen; want in hetgene Hij zelf, verzocht zijnde, geleden heeft, kan Hij dengenen, die verzocht worden, te hulpe komen.* En daarna, om ons nog meer moed te geven om tot Hem te gaan, zegt hij: *Dewijl wij dan eenen grooten Hoogepriester hebben, die door de hemelen doorgegaan is, namelijk Jezus, den Zone Gods, zoo laat ons deze belijdenis vasthouden. Want wij hebben geenen Hoogepriester, die niet kan medelijden hebben met onze zwakheden, maar die in alle dingen, gelijk als wij, is verzocht geweest, doch zonder zonde. Laat ons dan met vrijmoedigheid toegaan tot den troon der genade, opdat wij barmhartigheid mogen verkrijgen, en genade vinden om geholpen te*

worden ter behwamer tijd. Dezelfde Apostel zegt, dat *wij vrijnoedigheid hebben om in te gaan in het heiligdom door het bloed van Jezus; laat ons dan toegaan,* zegt hij, *in volle verzekerdheid des geloofs,* enz. Insgelijks: *Christus heeft een onvergankelijk priesterschap; waarom Hij ook volkomenlijk kan zalig maken degenen die door Hem tot God gaan, alzoo Hij altijd leeft, om voor hen te bidden.* Wat ontbreekt er meer, dewijl Christus zelf deze uitspraak doet: *Ik ben de weg, en de waarheid, en het leven; niemand komt tot den Vader dan door Mij?* Waartoe zouden wij eenen anderen Advocaat zoeken, aangezien het God beliefd heeft ons zijnen Zoon tot eenen Advocaat te geven? Laat ons Hem niet verlaten, om eenen anderen te nemen; of veel meer, eenen anderen te zoeken, zonder hem immermeer te vinden; want toen God Hem ons gegeven heeft, zoo wist Hij wel dat wij zondaars waren. Daarom, volgens het bevel van Christus, zoo roepen wij den hemelschen Vader aan door Christus, onzen eenigen Middelaar, gelijk wij in het Gebed des Heeren geleerd zijn; verzekerd zijnde, dat *al wat wij den Vader zullen bidden in zijnen naam, ons zal gegeven worden.*

XXVII.

[Van de algemeene Christelijke Kerk.]

Wij gelooven en belijden eene eenige Katholieke of algemeene Kerk, dewelke is eene heilige vergadering der ware Christ-gelooviqen, alle hunne zaligheid verwachtende in Jezus Christus, gewasschen zijnde door zijn bloed, geheiligd en verzegeld door den H. Geest. Deze Kerk is geweest van den beginne der wereld af, en zal zijn tot den einde toe; gelijk daaruit blijkt, dat Christus een eeuwig Koning is, dewelke zonder onderdanen niet zijn kan. En deze heilige Kerk wordt van God bewaard, of staande gehouden, tegen het woeden der geheele wereld; hoewel zij somwijlen een tijd lang zeer klein en als tot niet schijnt gekomen te zijn in de oogen der menschen; gelijk zich de Heere gedurende den gevaarlijken tijd onder Achab zeven duizend menschen behouden heeft, die hunne knieën voor Baäl niet gebogen hadden. Ook mede is deze H. Kerke niet gelegen, gebonden, of bepaald in eene zekere plaats, of aan zekere personen, maar zij is verspreid en verstrooid door

de geheele wereld; nochtans te zamen gevoegd en vereenigd zijnde met hart en wil in éénen zelfden Geest, door de kracht des geloofs.

XXVIII.

[Dat een iegelijk schuldig is zich bij de ware Kerk te voegen.]

Wij gelooven, aangezien deze heilige vergadering is eene verzameling dergenen die zalig worden, en dat buiten haar geene zaligheid is, dat niemand, van wat staat of qualiteit hij zij, zich behoort op zichzelven te houden, om op zijn eigen persoon te staan; maar dat zij allen schuldig zijn zichzelven daar bij te voegen en daarmede te vereenigen; onderhoudende de eenigheid der Kerk, zich onderwerpende aan hare onderwijzing en tucht, den hals buigende onder het juk van Jezus Christus, en dienende de opbouwing der broederen, naar de gaven die hun God verleend heeft, als onderlinge lidmaten eenszelfden lichaams. En opdat dit te beter kunne onderhouden worden, zoo is het ambt aller geloovigen, volgens het Woord Gods, zich af te scheiden van degenen die niet van de Kerk zijn, en zich te voegen tot deze vergadering, het zij op wat plaats dat God ze gesteld heeft; ook ofschoon het zoo ware, dat de Magistraten en plakkaten der Prinsen [1]) daar tegen waren, en dat de dood of eenige lichamelijke straf daaraan hing. Daarom, alle degenen die zich van haar afscheiden of niet daar bijvoegen, die doen tegen de ordonnantie Gods.

XXIX.

[Van het onderscheid en de merkteekenen der ware en valsche Kerk.]

Wij gelooven, dat men wel naarstiglijk en met goede voorzichtigheid, uit den Woorde Gods, behoort te onderscheiden, welke de ware Kerk zij; aangezien dat alle sekten, die heden ten dage in de wereld zijn, zich met den naam der Kerk bedekken. Wij spreken hier niet van het gezelschap der hypocrieten, welke in de Kerk onder de goeden vermengd zijn, en intusschen van de Kerk niet zijn, hoewel zij naar het lichaam in haar zijn; maar wij zeggen,

1) *Prinsen* beteekent hier: vorsten, die souverein gezag hebben.

dat men het lichaam en de gemeenschap der ware Kerk onderscheiden zal van alle sekten, welke zeggen dat zij de Kerk zijn. De merkteekenen, om de ware Kerk te kennen, zijn deze: zoo de Kerk de reine predikatie des Evangelies oefent; indien zij gebruikt de reine bediening der Sacramenten, gelijk ze Christus ingesteld heeft; zoo de kerkelijke tucht gebruikt wordt, om de zonden te straffen. Kortelijk, zoo men zich aanstelt naar het zuivere Woord Gods, verwerpende alle dingen die daar tegen zijn, houdende Jezus Christus voor het eenige Hoofd. Hierdoor kan men zekerlijk de ware Kerk kennen, en het komt niemand toe, zich daarvan te scheiden. En aangaande degenen die van de Kerk zijn, die kan men kennen uit de merkteekenen der Christenen; te weten, uit het geloof, en wanneer zij, aangenomen hebbende den eenigen Zaligmaker Jezus Christus, de zonde vlieden en de gerechtigheid najagen, den waren God en hunnen naaste liefhebben, niet afwijken noch ter rechter- noch ter linkerhand, en hun vleesch kruisigen met zijne werken. Alzoo nochtans niet, alof er nog geen groote zwakheid in hen zij; maar zij strijden daartegen door den Geest alle de dagen huns levens, nemende gestadiglijk hunne toevlucht tot het bloed, den dood, het lijden en de gehoorzaamheid des Heeren Jezus, in denwelken zij vergeving hunner zonden hebben, door het geloof in Hem. Aangaande de valsche kerk, die schrijft zich en haren ordinantiën meer macht en autoriteit toe dan den Woorde Gods, en wil zich aan het juk van Christus niet onderwerpen; zij bedient de Sacramenten niet, gelijk Christus in zijn Woord verordend heeft, maar zij doet daar af en toe, gelijk als het haar goed dunkt; zij grondt zich meer op de menschen, dan op Christus; zij vervolgt degenen die heiliglijk leven naar het Woord Gods, en die haar bestraffen over hare gebreken, gierigheid en afgoderijen. Deze twee kerken zijn lichtelijk te kennen en van malkanderen te onderscheiden.

XXX.

[Van de regeering der Kerk door kerkelijke ambten.]

Wij gelooven, dat deze ware Kerk geregeerd moet worden naar de geestelijke politie [1]), die ons onze Heere heeft geleerd in zijn

1) *Politie* beteekent hier: bestuurswijze.

Woord; namelijk dat er Dienaars of Herders moeten zijn, om Gods Woord te prediken en de Sacramenten te bedienen; dat er ook Opzieners en Diakenen zijn, om met de Herders te zijn als de Raad der Kerk; en door dit middel de ware religie te onderhouden, en te maken, dat de ware leer haren loop hebbe, dat ook de overtreders op geestelijke wijze gestraft worden en in den toom gehouden, opdat ook de armen en bedrukten geholpen en getroost worden, naar dat zij van noode hebben. Door dit middel zullen alle dingen in de Kerk [1]) wel en ordelijk toegaan, wanneer zulke personen verkoren worden, die getrouw zijn, en naar den regel, dien S. Paulus daarvan geeft in den Brief aan Timotheüs.

XXXI.

[Van de Dienaren, Ouderlingen en Diakenen.]

Wij gelooven, dat de Dienaars des Woords Gods, Ouderlingen en Diakenen tot hunne ambten behooren verkoren te worden door wettige verkiezing der Kerk, met aanroeping van den naam Gods en goede orde, gelijk het Woord Gods leert. Zoo moet zich dan een iegelijk wel wachten door onbehoorlijke middelen zich in te dringen, maar is schuldig den tijd te verwachten dat hij van God beroepen wordt, opdat hij getuigenis hebbe van zijne beroeping, om van haar verzekerd en gewis te zijn, dat zij van den Heere is. En aangaande de Dienaars des Woords, in wat plaats dat zij zijn, zoo hebben zij eene zelfde macht en autoriteit, zijnde altegader Dienaars van Jezus Christus, den eenigen algemeenen Bisschop en het eenige Hoofd der Kerk. Daarenboven, opdat de H. ordinantie Gods niet geschonden worde of in verachting kome, zoo zeggen wij, dat een ieder de Dienaars des Woords en de Ouderlingen der Kerk in bijzondere achting behoort te hebben, om des werks wille dat zij doen, en in vrede met hen te zijn, zonder murmureering, twist of tweedracht, zoo veel mogelijk is.

---

1) De officieele uitgave heeft hier: *in der Kerken*. Niet als meervoud, maar als sterk verbogen enkelvoud; zooals met volkomen zekerheid blijkt uit den Fr. en den Lat. tekst.

XXXII.

[Van de orde en discipline of tucht der Kerk.]

Intusschen gelooven wij, hoewel het nuttig en goed is, dat die Regeerders der Kerk zijn onder zich zekere ordinantie instellen en bevestigen tot onderhouding van het lichaam der Kerk, dat zij nochtans zich wel moeten wachten af te wijken van hetgene ons Christus, onze eenige Meester, geordineerd heeft. En daarom verwerpen wij alle menschelijke vonden, en alle wetten, die men zoude willen invoeren, om God te dienen, en door deze de consciëntiën te binden en te dwingen, in wat manier het zoude mogen zijn. Zoo nemen wij dan alleen aan, hetgene dienstig is om eendrachtigheid en eenigheid te voeden en te bewaren, en alles te onderhouden in de gehoorzaamheid Gods; waartoe geëischt wordt de excommunicatie of de ban, die daar geschiedt naar den Woorde Gods, met hetgene daaraan hangt.

XXXIII.

[Van de Sacramenten.]

Wij gelooven, dat onze goede God, acht hebbende op onze grovigheid en zwakheid, ons heeft verordend de Sacramenten, om aan ons zijne beloften te verzegelen, en om panden te zijn der goedwilligheid en genade Gods te onswaarts, en ook om ons geloof te voeden en te onderhouden; dewelke Hij gevoegd heeft bij het woord des Evangelies, om te beter aan onze uiterlijke zinnen voor te stellen, zoowel hetgene Hij ons te verstaan geeft door zijn Woord, als hetgene Hij inwendig doet in onze harten, bondig en vast makende in ons de zaligheid, die Hij ons mededeelt. Want het zijn zichtbare waarteekenen en zegelen van eene inwendige en onzienlijke zaak, door middel waarvan God in ons werkt door de kracht des H. Geestes. Zoo zijn dan de teekenen niet ijdel noch ledig, om ons te bedriegen; want Jezus Christus is hunne waarheid, zonder wien zij niet met al zijn zouden. Voorts zijn wij tevreden met het getal der Sacramenten, die Christus, onze Meester,

ons heeft verordend, welke niet meer dan twee zijn; te weten, het Sacrament des Doops, en des Heiligen Avondmaals van Jezus Christus.

XXXIV.

[Van den Heiligen Doop.]

Wij gelooven en belijden, dat *Jezus Christus, die het einde der wet is,* door zijn vergoten bloed een einde gemaakt heeft aan alle andere bloedstortingen, die men zoude kunnen of willen doen tot verzoening en voldoening der zonden; en dat Hij, afgedaan hebbende de Besnijding, die met bloed geschiedde, in de plaats daarvan heeft verordend het Sacrament des Doops, door hetwelk wij in de Kerke Gods ontvangen en van alle andere volken en vreemde religiën afgezonderd worden, om geheellijk Hem toegeëigend te zijn, zijn merk en veldteeken dragende; en het dient ons tot een getuigenis, dat Hij in eeuwigheid onze God zijn zal, ons zijnde een genadig Vader. Zoo heeft Hij dan bevolen te doopen alle degenen die de zijnen zijn, *in den naam des Vaders, en des Zoons, en des H. Geestes,* alleen met rein water; ons daarmede te verstaan gevende, dat, gelijk het water de vuiligheid des lichaams afwascht, wanneer wij daarmede begoten worden, hetwelk op het lichaam desgenen die den Doop ontvangt gezien wordt, en hem besprengt, alzoo het bloed van Christus hetzelfde van binnen in de ziele [1]) doet, door den Heiligen Geest, haar besprengende en zuiverende van hare zonden, en ons wederbarende uit kinderen des toorns tot kinderen Gods. Niet dat zulks door het uiterlijke water geschiedt, maar door de besprenging des dierbaren bloeds des Zoons Gods; die onze Roode Zee is, door welke wij moeten doorgaan, om te ontgaan de tirannieën van Pharaö, welke is de duivel, en in te gaan in het geestelijke land Kanaän. Alzoo geven ons de Dienaars van hunne zijde het Sacrament, en hetgene dat zichtbaar is; maar onze Heere geeft hetgene door het Sacrament beduid

1) De officieele uitgave heeft hier: *in der zielen.* Niet als meervoud, maar als sterk verbogen enkelvoud; zooals met volkomen zekerheid blijkt uit den Fr en den Lat. tekst.

wordt, te weten, de gaven en onzienlijke genaden, wasschende, zuiverende en reinigende onze zielen van alle vuiligheden en ongerechtigheden, en onze harten vernieuwende en die vervullende met alle vertroosting, ons gevende eene ware verzekerdheid zijner vaderlijke goedheid, ons den nieuwen mensch aandoende, en den ouden uittrekkende met alle zijne werken. Hierom gelooven wij, dat, zoo wiens voornemen is in het eeuwige leven te komen, die moet maar eens gedoopt worden met den eenigen Doop, zonder dien immermeer te herhalen; want wij kunnen ook niet tweemaal geboren worden. Doch deze Doop is niet alleen nut, zoolang het water op ons is, en dat wij het water ontvangen, maar ook al den tijd onzes levens. Hierom verwerpen wij de dwaling der Wederdooperen, die niet tevreden zijn met een eenig doopsel, dat zij eens ontvangen hebben; en daarenboven verdoemen den doop der kinderkens der geloovigen; dewelke wij gelooven dat men behoort te doopen en met het merkteeken des verbonds te verzegelen, gelijk de kinderkens in Israël besneden werden, op dezelfde beloften, die onzen kinderen gedaan zijn. En voorwaar, Christus heeft zijn bloed niet minder vergoten om de kinderkens der geloovigen te wasschen, dan Hij gedaan heeft om de volwassenen. En daarom behooren zij het teeken te ontvangen en het Sacrament van hetgene dat Christus voor hen gedaan heeft; gelijk de Heere in de wet beval, hun mede te deelen het Sacrament des lijdens en stervens van Christus, kort nadat zij geboren waren, offerende voor hen een lammeken, hetwelk was een Sacrament van Jezus Christus. Daarenboven, hetgene de Besnijdenis deed aan het Joodsche volk, hetzelfde doet de Doop aan onze kinderen; welke de oorzaak is, waarom de Heilige Paulus den Doop noemt de *Besnijdenis van Christus.*

XXXV.

[Van het Heilig Avondmaal onzes Heeren Jezus Christus.]

Wij gelooven en belijden, dat onze Zaligmaker Jezus Christus het Sacrament des Heiligen Avondmaals verordend en ingesteld heeft, om te voeden en te onderhouden degenen, die hij alreede wedergeboren, en in zijn huisgezin, hetwelk is zijne Kerk, ingelijfd heeft. Nu hebben degenen, die wedergeboren zijn, in zich tweeërlei

leven: het ééne lichamelijk en tijdelijk, hetwelk zij van hunne eerste geboorte medegebracht hebben, en allen menschen gemeen is; het andere is geestelijk en hemelsch, hetwelk hun gegeven wordt in de tweede geboorte, dewelke geschiedt door het Woord des Evangelies, in de gemeenschap des lichaams van Christus; en dit leven is niet gemeen, dan alleen den uitverkorenen Gods. Alzoo heeft ons God, tot onderhouding des lichamelijken en aardschen levens, aardsch en gemeen brood verordend, hetwelk daartoe dienstig is, en allen gemeen is, zoowel als het leven. Maar om het geestelijk en hemelsch leven te onderhouden, hetwelk de geloovigen hebben, heeft Hij hun gezonden een levend brood, dat van den hemel nedergedaald is, te weten, Jezus Christus, dewelke het geestelijk leven der geloovigen voedt en onderhoudt, als Hij gegeten, dat is, toegeëigend en ontvangen wordt door het geloof in den geest. Om ons dit geestelijk en hemelsch brood af te beelden, heeft Christus verordend een aardsch en zienlijk brood, hetwelk een Sacrament is van zijn lichaam, en den wijn tot een Sacrament zijns bloeds; om ons te betuigen, dat wij, zoo waarachtiglijk als wij het Sacrament ontvangen en houden in onze handen en het eten en drinken met onzen mond, waarmede ons leven daarna onderhouden wordt, ook zoo waarachtiglijk door het geloof (hetwelk de hand en mond onzer ziele [1]) is) het ware lichaam en het ware bloed van Christus, onzen eenigen Zaligmaker, ontvangen in onze zielen tot ons geestelijk leven. Nu, zoo is het zeker en ongetwijfeld, dat ons Jezus Christus zijne Sacramenten niet tevergeefs heeft bevolen. Zoo werkt Hij dan in ons al wat Hij door deze heilige teekenen ons voor oogen stelt; hoewel de wijze ons verstand te boven gaat, en ons onbegrijpelijk is, gelijk de werking des H. Geestes verborgen en onbegrijpelijk is. Intusschen zoo feilen wij niet, als wij zeggen, dat hetgene door ons gegeten en gedronken wordt, het eigen en natuurlijk lichaam en het eigen bloed van Christus is; maar de wijze op welke wij dit nuttigen, is niet de mond, maar de geest door het geloof. Alzoo dan blijft Jezus Christus altijd zittende ter rechterhand Gods Zijns Vaders in de

1) De officieele uitgave heeft hier: *onzer zielen*. Niet als meervoud, maar als sterk verbogen enkelvoud; zooals met volkomen zekerheid blijkt uit den Fr. en Lat. tekst.

hemelen, en laat toch daarom niet na, ons zijns deelachtig te maken door het geloof. Deze maaltijd is eene geestelijke tafel, aan dewelke Christus zichzelven ons mededeelt met alle zijne goederen, en doet ons aan haar genieten, zoowel zichzelven, als de verdiensten zijns lijdens en stervens; voedende, sterkende, en vertroostende onze arme troostelooze ziele door het eten zijns vleesches, en haar verkwikkende en vermakende door den drank zijns bloeds. Voorts, hoewel de Sacramenten met de beteekende zaken te zamen gevoegd zijn, zoo worden zij nochtans met deze twee zaken door allen niet ontvangen. De goddelooze ontvangt wel het Sacrament tot zijne verdoemenis, maar hij ontvangt niet de waarheid des Sacraments; gelijk als Judas en Simon de toovenaar beiden wel het Sacrament ontvingen, maar niet Christus, die door datzelve beteekend wordt, welke den geloovigen alleen medegedeeld wordt. Ten laatste, wij ontvangen het H. Sacrament in de verzameling des volks Gods met ootmoedigheid en eerbied, onder ons houdende eene heilige gedachtenis des doods van Christus, onzen Zaligmaker, met dankzegging, en doen aldaar belijdenis van ons geloof en van de Christelijke religie. Daarom behoort zich niemand daartoe te begeven, zonder zichzelven eerst wel beproefd te hebben; opdat hij, etende van dit brood en drinkende uit dezen drinkbeker, niet ete en drinke zichzelven een oordeel. Kortelijk, wij zijn door het gebruik van dit H. Sacrament bewogen tot eene vurige liefde jegens God en onzen naaste. Daarom verwerpen wij alle inmengselen en verdoemelijke vonden, die de menschen bij de Sacramenten gedaan en gemengd hebben, als ontheiligingen daarvan, en zeggen dat men zich moet laten vergenoegen met de ordening, die Christus en zijne Apostelen ons geleerd hebben, en spreken, gelijk zij daarvan gesproken hebben.

XXXVI.

[Van het ambt der Overheid.]

Wij gelooven, dat onze goede God, uit oorzaak der verdorvenheid des menschelijken geslachts, Koningen, Prinsen [1]) en Overheden

1) *Prinsen*, nevens *Koningen*, beteekent hier: andere vorsten, die souverein gezag hebben.

verordend heeft; willende dat de wereld geregeerd worde door wetten en politiën [1]), opdat de ongebondenheid der menschen bedwongen worde en het alles met goede ordinantie onder de menschen toega. Tot dat einde *heeft Hij de Overheid het zwaard in handen gegeven tot straffe der boozen en bescherming der vromen.* En hun ambt is, niet alleen acht te nemen en te waken over de Politie, maar ook de hand te houden aan den Heiligen Kerkedienst; om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valschen godsdienst, om het rijk des antichrists te gronde te werpen, en het Koninkrijk van Jezus Christus te doen vorderen, het woord des Evangelies overal te doen prediken, opdat God van een iegelijk geëerd en gediend worde, gelijk Hij in zijn Woord gebiedt. Voorts, een ieder, van wat qualiteit, conditie of staat hij zij, is schuldig, zich den Overheden te onderwerpen, schattingen te betalen, hun eere en eerbied toe te dragen, en hun gehoorzaam te zijn in alle dingen, die niet strijden tegen Gods Woord; voor hen biddende in hunne gebeden, opdat hen de Heere stieren wille in alle hunne wegen, en *dat wij een gerust en stil leven leiden in alle Godzaligheid en eerbaarheid.* En hierin verwerpen wij de Wederdoopers en andere oproerige menschen, en in het gemeen alle degenen, die de Overheden en Magistraten verwerpen en de Justitie omstooten willen, invoerende de gemeenschap der goederen, en verwarren de eerbaarheid, die God onder de menschen gesteld heeft.

XXXVII.

[Van het laatste oordeel.]

Ten laatste gelooven wij, volgens het Woord Gods, dat, als de tijd, van den Heere verordend (die allen creaturen onbekend is), gekomen, en het getal der uitverkorenen vervuld zal zijn, onze Heere *Jezus Christus uit den hemel zal komen*, lichamelijk en zienlijk, *gelijk Hij opgevaren is*, met groote heerlijkheid en majesteit, om zich te verklaren een Rechter te zijn over levenden en

---

1) *Politiën* beteekent hier, en vijf regels verder: besturen of ingestelde regeeringen.

dooden; deze oude wereld in vuur en vlam stellende om haar te zuiveren. En alsdan zullen persoonlijk voor dezen grooten Rechter verschijnen alle menschen, zoowel mannen als vrouwen en kinderen, die van den aanbeginne der wereld af tot den einde toe geweest zullen zijn, verdagvaard zijnde *door de stemme des archangels en door het geklank der Goddelijke bazuin.* Want alle degenen die gestorven zullen wezen, zullen uit de aarde verrijzen, de zielen te zamen gevoegd en vereenigd zijnde met haar eigen lichaam, in hetwelk zij zullen geleefd hebben. En aangaande degenen die alsdan nog leven zullen, die zullen niet sterven gelijk de anderen, maar zullen in een oogenblik veranderd en uit verderfelijk onverderfelijk worden. *Alsdan zullen de boeken* (dat is, de consciëntiën) *geopend, en de dooden geoordeeld worden,* naar hetgene zij in deze wereld gedaan zullen hebben, hetzij goed of kwaad. *Ja de menschen zullen rekenschap geven van alle ijdele woorden, die zij gesproken zullen hebben,* die de wereld niet dan voor kinderspel en voor tijdverdrijf acht; en dan zullen de verborgenheden en geveinsdheden der menschen openbaarlijk voor allen ontdekt worden. En daarom is de gedachtenis van dit oordeel met recht schrikkelijk en vervaarlijk voor de boozen en goddeloozen, en zeer wenschelijk en troostelijk voor de vromen en uitverkorenen; dewijl alsdan hunne volle verlossing volbracht zal worden, en zij aldaar zullen ontvangen de vruchten des arbeids en der moeite, die zij zullen gedragen hebben; hunne onnoozelheid [1]) zal door allen bekend worden; en zij zullen de schrikkelijke wrake zien, die God tegen de goddeloozen doen zal, die hen getiranniseerd, verdrukt en gekweld zullen hebben in deze wereld. Dewelke overwonnen zullen worden door het getuigenis hunner eigene consciëntiën, en zullen onsterfelijk worden, doch in zulker voege, dat het zal zijn om gepijnigd te worden *in het eeuwige vuur, hetwelk den duivel en zijnen engelen bereid is.* En daarentegen, de geloovigen en uitverkorenen zullen gekroond worden met heerlijkheid en eere. *De Zone Gods zal hunnen naam belijden voor God zijnen Vader en zijne uitverkorene engelen, alle tranen zullen van hunne oogen afgewischt worden;* hunne zake, die nu tegenwoordiglijk door vele Rechteren en Overheden

---

1) *Onnoozelheid* beteekent hier: onschuld (Fr. *innocence*, Lat. *innocentia*).

als kettersch en goddeloos verdoemd wordt, zal bekend worden de zake des Zoons Gods te zijn. En tot eene genadige vergelding zal hen de Heere zulk eene heerlijkheid doen bezitten, als het hart eens menschen nimmermeer zoude kunnen bedenken. Daarom verwachten wij dien grooten dag met een groot verlangen, om ten volle te genieten de beloften Gods, in Jezus Christus onzen Heere.

CATECHISMUS,

OF

ONDERWIJZING IN DE CHRISTELIJKE LEER, DIE IN DE NEDERLANDSCHE GEREFORMEERDE KERKEN EN SCHOLEN GELEERD WORDT.

De eerste Zondag.

1. Vr. Wat is uw eenige troost, beide in het leven en sterven?
Antw. Dat ik met lichaam en ziele, beide in het leven en sterven(*a*), niet mijn(*b*), maar mijns getrouwen Zaligmakers Jezus Christus eigen ben(*c*), die met zijn dierbaar bloed voor alle mijne zonden volkomenlijk betaald(*d*) en mij uit alle heerschappij [1]) des duivels verlost heeft(*e*), en alzoo bewaart(*f*), dat zonder den wil mijns hemelschen Vaders geen haar van mijn hoofd vallen kan(*g*), ja ook, dat mij alle ding tot mijne zaligheid dienen moet(*h*); waarom Hij mij ook door zijnen Heiligen Geest van het eeuwige leven verzekert(*i*), en Hem voortaan te leven van harte willig en bereid maakt(*k*).

(*a*) Rom. 14 : 8. (*b*) 1 Cor. 6 : 19. (*c*) 1 Cor. 3 : 23. Tit. 2 : 14. (*d*) 1 Petr. 1 : 18, 19. 1 Joh. 1 : 7 en 2 : 12. (*e*) Hebr. 2 : 14. 1 Joh. 3 : 8. Joh. 8 : 34, 35, 36. (*f*) Joh. 6 ; 39 en 10 : 28. 2 Thess. 3 : 3. 1 Petr. 1 : 5. (*g*) Matth. 10 : 30. Luc. 21 : 18. (*h*) Rom. 8 : 28. (*i*) 2. Cor. 1 : 22 en 5 : 5. Eph. 1 : 14. Rom. 8 : 16. (*k*) Rom. 8 : 14. 1 Joh. 3 : 3.

2. Vr. Hoe vele stukken zijn u noodig te weten, opdat gij in dezen troost zaliglijk leven en sterven moogt?

---

1) Vroeger stond hier het woord *geweld*, in den zin van: oppermacht, heerschappij; in welke beteekenis het echter thans niet meer kan gebruikt worden.

Antw. Drie stukken(a). Ten eerste: hoe groot mijne zonden en ellende zijn(b). Ten andere: hoe ik van alle mijne zonden en ellende verlost worde(c). En ten derde: hoe ik Gode voor zulke verlossing zal dankbaar zijn(d).

(a) Matth. 11 : 28, 29, 30. Epb. 5 : 8. (b) Joh. 9 : 41. Matth. 9 : 12. Rom. 3 : 10. 1 Joh. 1 : 9, 10. (c) Joh. 17 : 3. Hand. 4 : 12 en 10 : 43. (d) Eph. 5 : 10. Ps. 50 : 14. Matth. 5 : 16. 1 Petr. 2 : 12. Rom. 6 : 13. 2 Tim. 2 : 15.

HET EERSTE DEEL.

Van des menschen ellende.

II. Zondag.

3. Vr. Waaruit kent gij uwe ellende?
Antw. Uit de wet Gods(a).

(a) Rom. 3 : 20.

4. Vr. Wat eischt de wet Gods van ons?
Antw. Dat leert ons Christus in eene hoofdsom, Matth 22 : 37—40: *Gij zult liefhebben den Heere uwen God met geheel uw hart, en met geheel uwe ziel, en met geheel uw verstand, en met geheel uwe kracht. Dit is het eerste en het groot gebod. En het tweede, aan dit gelijk, is: Gij zult uwen naaste liefhebben als uzelven. Aan deze twee geboden hangt de gansche wet en de profeten*(a).

(a) Deut. 6 : 5. Lev. 19 : 18. Marc. 13 : 30. Luc. 10 : 27.

5. Vr. Kunt gij dit alles volkomenlijk houden?
Antw. Neen ik(a); want ik ben van nature geneigd, God en mijnen naaste te haten(b).

(a) Rom. 3 : 10, 20, 23. 1 Joh. 1 : 8, 10. (b) Rom. 8 : 7. Eph. 2 : 3. Tit. 3 : 3. Gen. 6 : 5 en 8 : 21. Jer. 17 : 9. Rom. 7 : 23.

III. Zondag.

6. Vr. Heeft dan God den mensch alzoo boos en verkeerd geschapen?
Antw. Neen Hij; maar God heeft den mensch goed(a) en naar

zijn evenbeeld geschapen(*b*), dat is, in ware rechtvaardigheid [1]) en heiligheid, opdat hij God zijnen Schepper recht kennen, Hem van harte liefhebben, en met Hem in de eeuwige zaligheid leven zoude, om Hem te loven en te prijzen(*c*).

(*a*) Gen. 1 : 31. (*b*) Gen. 1 : 26 27. (*c*) Eph. 4 : 24. Col. 3 : 10. 2 Cor. 3 : 18.

7. Vr. Vanwaar komt dan zulke verdorven aard des menschen?

Antw. Uit den val en de ongehoorzaamheid onzer eerste voorouderen, Adam en Eva, in het Paradijs(*a*), waar onze natuur alzoo is verdorven geworden, dat wij allen in zonden ontvangen en geboren worden(*b*).

(*a*) Gen. 3. Rom. 5 : 12, 18, 19. (*b*) Ps. 51 : 7. Gen. 5. 3.

8. Vr. Maar zijn wij alzoo verdorven, dat wij ganschelijk onbekwaam zijn tot eenig goed en geneigd tot alle kwaad?

Antw. Ja wij(*a*); tenzij dan dat wij door den Geest Gods wedergeboren worden(*b*).

(*a*) Gen. 8 : 21 en 6 : 5. Job 14 : 4 en 15 : 14, 16, 35 Joh. 3 : 6. Jes. 53 : 6. (*b*) Joh. 3 : 3, 5. 1 Cor. 12 : 3. 2 Cor. 3 : 5.

IV. Zondag.

9. Vr. Doet dan God den mensch niet onrecht, dat Hij in zijne wet van hem eischt, wat hij niet doen kan?

Antw. Neen Hij(*a*); want God heeft den mensch alzoo geschapen, dat hij dat konde doen(*b*); maar de mensch heeft zichzelven en al zijne nakomelingen, door het ingeven des duivels(*c*) en door moedwillige ongehoorzaamheid, van deze gaven beroofd.

(*a*) Eph. 4 : 24. (*b*) Gen. 3 : 13. 1 Tim. 2 : 13, 14. (*c*) Gen. 3 : 6 Rom. 5 : 12.

10. Vr. Wil God zulke ongehoorzaamheid en afval ongestraft laten?

Antw. Neen Hij, geenszins; maar Hij vertoornt zich schrikkelijk(*a*) beide over de aangeborene en werkelijke zonden, en wil die door een rechtvaardig oordeel tijdelijk en eeuwiglijk straffen(*b*); gelijk

---

1) Vroeger stond hier het woord *gerechtigheid*, volgens oude vertalingen van den Bijbeltekst, waaraan deze uitdrukking ontleend is (Eph. IV : 24). Thans echter heeft de Staten-vertaling daar het woord *rechtvaardigheid*.

Hij gesproken heeft: *Vervloekt is een iegelijk, die niet blijft in al hetgene geschreven is in het boek der wet, om dat te doen*(c).

(a) Gen. 2 : 17. Rom. 5 : 12. (b) Ps. 50 : 21 en 5 : 6. Nah. 1 : 2. Ex. 20 : 5 en 34 : 7. Rom. 1 : 18. Eph. 5 : 6. (c) Deut. 27 : 26. Gal. 3 : 10.

11. Vr. Is dan God ook niet barmhartig?

Antw. God is wel barmhartig(a), maar Hij is ook rechtvaardig(b); daarom zoo eischt zijne gerechtigheid, dat de zonde, welke tegen de allerhoogste majesteit Gods gedaan is, ook met de hoogste, dat is met de eeuwige straf aan lichaam en ziele gestraft worde.

(a) Ex. 34 : 6, 7 en 20 : 6. (b) Ps. 7 : 10. Ex. 20 : 5 en 23 : 7 en 34 : 7. Ps. 5 : 5, 6. Nah. 1 : 2, 3.

HET ANDERE DEEL.

Van des menschen verlossing.

V. Zondag.

12. Vr. Aangezien wij dan naar het rechtvaardig oordeel Gods tijdelijke en eeuwige straf verdiend hebben, is er eenig middel, waardoor wij deze straf zouden kunnen ontgaan en wederom tot genade komen?

Antw. God wil, dat aan zijne gerechtigheid genoeg geschiede(a); daarom moeten wij aan haar, óf door onszelven, óf door eenen anderen, volkomenlijk betalen(b).

(a) Gen. 2 : 17. Ex. 23 : 7. Ezech. 28 : 4. Matth. 5 : 26. 2 Thess. 1 : 6. Luc. 16 : 2. (b) Rom. 8 : 4.

13. Vr. Maar kunnen wij door onszelven betalen?

Antw. In geenerlei wijze, maar wij maken ook de schuld nog dagelijks meerder(a).

(a) Job 9 : 2 en 15 : 15, 16 en 4 : 18, 19. Ps. 130 : 3. Matth. 6 : 12 en 18 : 25 en 16 : 26.

14. Vr. Kan ook ergens een bloot schepsel gevonden worden, dat voor ons betale?

Antw. Neen; want ten eerste wil God aan geen ander schepsel de schuld straffen, die de mensch gemaakt heeft(a); ten andere zoo kan ook geen bloot schepsel den last van den eeuwigen toorn

Gods tegen de zonde dragen en andere schepselen daarvan verlossen(*b*).

(*a*) Ezech. 18 : 4. Gen. 3 : 17. (*b*) Nah. 1 : 6. Ps. 130 : 3.

15. Vr. Wat moeten wij dan voor eenen middelaar en verlosser zoeken?

Antw. Zulk eenen, die een waarachtig(*a*) en rechtvaardig(*b*) mensch is, en nochtans sterker dan alle schepselen, dat is, die ook tegelijk waarachtig God is(*c*).

(*a*) 1 Cor. 15 : 21. (*b*) Hebr. 7 : 26. (*c*) Jes. 7 : 14 en 9 : 5. Jer. 23 : 6. Luc. 11 : 22.

VI. Zondag.

16. Vr. Waarom moet hij een waarachtig en rechtvaardig mensch zijn?

Antw. Omdat de rechtvaardigheid Gods vorderde, dat de menschelijke natuur, die gezondigd had, voor de zonde betaalde(*a*); en dat een mensch, zelf zondaar zijnde, niet konde voor anderen betalen(*b*).

(*a*) Ezech. 18 : 4, 20. Rom. 5 : 18. 1 Cor. 15 : 21. Hebr. 2 : 14, 15, 16. (*b*) Hebr. 7 : 26, 27. Ps. 49 : 8. 1 Petr. 3 : 18.

17. Vr. Waarom moet hij tegelijk waarachtig God zijn?

Antw. Opdat hij, uit kracht zijner Godheid(*a*), den last van den toorn Gods(*b*) aan zijne menschheid zoude kunnen dragen(*c*), en ons de gerechtigheid en het leven zoude kunnen verwerven en wedergeven(*d*).

(*a*) Jes. 9 : 5 en 63 : 3. (*b*) Deut. 4 : 24. Nah. 1 : 6. Ps. 130 : 3. (*c*) Jes. 53 : 4, 11. (*d*) Jes. 53 : 5, 11.

18. Vr. Maar wie is deze middelaar, die tegelijk waarachtig God(*a*) en een waarachtig(*b*) rechtvaardig mensch is(*c*)?

Antw. Onze Heere Jezus Christus(*d*), die ons van God tot wijsheid, rechtvaardigheid, heiligmaking, en tot eene volkomene verlossing geschonken is(*e*).

(*a*) 1 Joh. 5 : 20. Rom. 9 : 5 en 8 : 3. Gal. 4 : 4. Jes. 9 : 6. Jer. 23 : 6. Mal. 3 : 1. (*b*) Luc. 1 : 42 en 2 : 6, 7. Rom. 1 : 3 en 9 : 5. Phil. 2 : 7. Hebr. 2 : 14, 16, 17 en 4 : 15 (*c*) Jes. 53 : 9, 11. Jer. 23 : 5. Luc. 1 : 35. Joh. 8 : 46. Hebr. 4 : 15 en 7 : 26. 1 Petr. 1 : 19 en 2 : 22 en 3 : 18. (*d*) 1 Tim. 2 : 5. Matth. 1 : 23. 1 Tim. 3 : 16. Luc. 2 : 11. Hebr. 2 : 9. (*e*) 1 Cor. 1 : 30.

19. Vr. Waaruit weet gij dat?

Antw. Uit het heilig Evangelie, hetwelk God zelf eerstelijk in het Paradijs heeft geopenbaard(*a*), en daarna door de heilige Patriarchen(*b*) en Profeten(*c*) laten verkondigen, en door de offeranden en andere ceremoniën der Wet laten voorbeelden(*d*), en ten laatste door zijnen eeniggeboren Zoon vervuld(*e*).

(*a*) Gen. 3 : 15. (*b*) Gen. 22 : 18 en 12 : 3 en 39 : 10. (*c*) Jes. 53 en 42 : 1, 2, 3, 4 en 43 : 25 en 49 : 5, 6, 22, 23. Jer. 23 : 5, 6. en 31 : 32, 33 en 32 : 39, 40, 41. Mich. 7 : 18, 19, 20. Hand. 10 : 43 en 3 : 22, 23, 24. Rom. 1 : 2. Hebr. 1 : 1. (*d*) Hebr. 10 : 1, 8. Col. 2 : 7. Joh. 5 : 46. (*e*) Rom. 10 : 4. Gal. 4 : 4. en 3 : 24. Col. 2 : 17.

VII. Zondag.

20. Vr. Worden dan alle menschen wederom door Christus zalig, gelijk zij door Adam verdoemd zijn geworden?

Antw. Neen zij(*a*), maar alleen degenen, die Hem door een waar [1]) geloof worden ingelijfd en alle zijne weldaden aannemen(*b*).

(*a*) Matth. 7 : 14 en 22 : 14. (*b*) Marc. 16 : 16. Joh. 1 : 12 en 3 : 16, 18, 36. Jes. 53 : 11. Ps. 2 : 11. Rom. 11 : 20. Rom. 8 : 22. Hebr. 4 : 3 en 5 : 9 en 10 : 39 en 11 : 6.

21 Vr. Wat is een waar geloof?

Antw. Een waar geloof is niet alleen een stellig [2]) weten of kennis, waardoor ik alles voor waarachtig houde, dat ons God in zijn Woord geopenbaard heeft(*a*), maar ook een vast vertrouwen(*b*), hetwelk de Heilige Geest(*c*) door het Evangelie in mijn harte werkt(*d*), dat niet alleen anderen, maar ook mij vergeving der zonden, eeuwige gerechtigheid en zaligheid(*e*) van God geschonken is, uit louter genade, alleen om der verdienste van Christus wille(*f*).

(*a*) Jac. 2 : 19. (*b*) Hebr. 11 : 1, 7. Rom. 4 : 18, 19, 20, 21 en 10 : 10. Eph. 3 : 12. Hebr. 4 : 16. Jac. 1 : 6. (*c*) Gal. 5 : 22. Matth. 16 : 17. 2

---

1) Vroeger stond hier, gelijk ook in Vr. en Antw. 21, het woord *oprecht*; dat echter thans in den zin van *echt*, *waar*, *waarachtig*, niet meer gebruikelijk is.

2) De in dit antwoord voorkomende oude uitdrukkingen: *een zeker weten* en *een zeker vertrouwen* zijn eenigszins gewijzigd, daar zij thans lichtelijk zouden doen denken aan een weten en vertrouwen, dat niet zeer vast is, terwijl toch juist het tegendeel is bedoeld (Duitsch: *ein gewisses erkanntnuss*, *ein hertzliches vertrawen*, Lat.: *certa notitia*, *certa fiducia*).

Cor. 4 : 13. Joh. 6 : 29. Eph. 2 : 8. Philipp. 1 : 19. Hand. 16 : 14. (*d*) Rom. 1 : 16 en 10 : 17. 1 Cor. 1 : 21. Hand. 10 : 44 en 16 : 14. (*e*) Rom. 1 : 17. Gal. 3 : 11. Hebr. 10 : 10, 38. Gal. 2 : 16. (*f*) Eph. 2 : 8. Rom. 8 : 24 en 5 : 19. Luc. 1 : 77, 78.

22. Vr. Wat is dan eenen Christen noodig te gelooven?

Antw. Al wat ons in het Evangelie beloofd wordt(*a*), hetwelk ons de Artikelen onzes algemeenen en ongetwijfelden Christelijken geloofs in eene hoofdsom leeren.

(*a*) Joh. 20 : 31. Matth. 28 : 19. Marc. 1 : 15.

23. Vr. Hoe luiden die Artikelen?

Antw. *1. Ik geloof in God den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde.*

2. En in Jezus Christus, zijnen eeniggeborenen Zoon, onzen Heere; 3. die ontvangen is van den Heiligen Geest, geboren uit de maagd Maria; 4. die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven, nedergedaald ter helle; 5. ten derden dage wederom opgestaan van de dooden; 6. opgevaren ten hemel, zittende ter rechterhand Gods des almachtigen Vaders; 7. van waar Hij komen zal om te oordeelen de levenden en de dooden. 8. Ik geloof in den Heiligen Geest. 9. Ik geloof eene heilige, algemeene, Christelijke [1]) *Kerk, de gemeenschap der heiligen; 10. vergeving der zonden; 11. wederopstanding des vleesches; 12. en een eeuwig leven.*

VIII. Zondag.

24. Vr. Hoe worden deze Artikelen gedeeld?

Antw. In drie deelen. Het eerste is van God den Vader en onze schepping. Het andere, van God den Zoon en onze verlossing. Het derde, van God den Heiligen Geest en onze heiligmaking.

25. Vr. Aangezien er maar een eenig Goddelijk wezen is(*a*), waarom noemt gij den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest?

---

1) Het woord *Christelijke*, dat eigenlijk in het woord *Kerk* ook reeds begrepen is, ontbreekt in de uitgave van 1611, en evenzoo in den Lat. tekst. Maar de Duitsche heeft het, en evenzoo bijna alle andere Nederduitsche uitgaven; zoodat het hier te lande geacht kan worden, tot den tekst der 12 Geloofsartikelen te behooren.

ANTW. Omdat God zich alzoo in zijn Woord geopenbaard heeft(*b*), dat deze drie onderscheidene Personen de eenige, waarachtige en eeuwige God zijn.

(*a*) Deut. 6 : 4. Eph. 4 : 6. Jes. 44 : 6 en 45 : 5. 1 Cor. 8 : 4, 6. (*b*) Jes. 61 : 1. Luc. 4 : 18. Gen. 1 : 2, 3. Ps. 33 : 6. Jes. 48 : 16. Matth. 3 : 16, 17 en 28 : 19. 1. Joh. 5 : 7. Jes. 6 : 1, 3. Joh. 14 : 26 en 15 : 26. 2 Cor. 13 : 13. Gal. 4 : 6. Eph. 2 : 18. Tit. 3 : 5, 6.

Van God den Vader en onze schepping.

IX. ZONDAG.

26. VR. Wat gelooft gij met deze woorden: *Ik geloof in God den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde?*

ANTW. Dat de eeuwige Vader onzes Heeren Jezus Christus, die hemel en aarde, met al wat er in is, uit niet geschapen heeft(*a*), die ook door zijnen eeuwigen raad en voorzienigheid ze nog onderhoudt en regeert(*b*), om zijns Zoons Christus wille mijn God en mijn Vader is(*c*); op welken ik alzoo vertrouw, dat ik niet twijfel, of Hij zal mij met alle nooddruft des lichaams en der ziele verzorgen(*d*), en ook al het kwaad, dat Hij mij in dit jammerdal toeschikt, mij ten beste keeren(*e*), dewijl Hij zulks doen kan als een almachtig God(*f*), en ook doen wil als een getrouw Vader(*g*).

(*a*) Gen. 1 en 2. Ez. 20 : 11. Job 33 : 4. Job 38 en 39. Hand. 4 : 24 en 14 : 15. Ps. 33 : 6. Jes 45 : 7. (*b*) Hebr. 1 : 3.. Ps. 104 : 27, 28, 29, 30 en 115 : 3. Matth. 10 : 29. Eph. 1 : 11. (*c*) Joh. 1 : 12. Rom. 8 : 15. Gal. 4 : 5, 6, 7. Eph. 1 : 5. (*d*) Ps. 55 : 23. Matth, 6 : 25, 26. Luc. 12 : 22. (*e*) Rom. 8 : 28. (*f*) Jes. 46 : 4. Rom. 10 : 12. (*g*) Matth. 6 : 32, 33 en 7 : 9, 10, 11.

X. ZONDAG.

27. VR. Wat verstaat gij door de voorzienigheid Gods?

ANTW. De almachtige en alom tegenwoordige kracht Gods(*a*), door welke Hij hemel en aarde, mitsgaders alle schepselen, gelijk als met zijne hand nog onderhoudt, en alzoo regeert(*b*), dat loof en gras, regen en droogte(*c*), vruchtbare en onvruchtbare jaren, spijze en drank, gezondheid en krankheid(*d*)), rijkdom en armoede(*e*),

en alle dingen, niet bij geval, maar van zijne vaderlijke hand ons toekomen(*f*).

(*a*) Hand. 17 : 25, 27, 28. Jer. 23 : 23, 24. Jes. 29 : 15, 16. Ezech. 8 : 12. (*b*) Hebr. 1 : 3. (*c*) Jer. 5 : 24. Hand. 14 : 17. (*d*) Joh. 9 : 3. (*e*) Spr. 22 : 2. (*f*) Matth. 10 : 29. Spr. 16 : 33.

28. Vr. Waartoe dient ons dat wij weten, dat God alles geschapen heeft en nog door zijne voorzienigheid onderhoudt?

Antw. Dat wij in allen tegenspoed geduldig(*a*), in voorspoed dankbaar zijn mogen(*b*), en in alles, dat ons nog toekomen kan, een goed toevoorzicht [1]) hebben op onzen getrouwen God en Vader(*c*), dat ons geen schepsel van zijne liefde scheiden zal(*d*), aangezien alle schepselen alzoo in zijne hand zijn, dat zij tegen zijnen wil zich noch roeren, noch bewegen kunnen(*e*).

(*a*) Rom. 5 : 3. Jac. 1 : 3. Ps. 39 : 10. Job 1 : 21, 22. (*b*) 1 Thess. 5 : 18. Deut. 8 : 10. (*c*) Ps. 55 : 23. Rom. 5 : 4. (*d*) Rom. 8 : 38, 39. (*e*) Job. 1 : 12 en 2 : 6. Spr. 21 : 1. Hand. 17 : 25.

Van God den Zoon en onze verlossing.

XI. Zondag.

29. Vr. Waarom wordt de Zone Gods *Jezus*, dat is, Zaligmaker, genoemd?

Antw. Omdat Hij ons zalig maakt en van alle onze zonden verlost(*a*); daarbenevens, dat bij niemand anders eenige zaligheid te zoeken of te vinden is(*b*).

(*a*) Matth. 1 : 21. Hebr. 7 25. (*b*) Hand. 4 : 12. Joh. 15 : 4, 5. 1 Tim. 2 : 5. Jes. 43 : 11. 1 Joh. 5 : 11.

30. Vr. Gelooven dan die ook aan den eenigen Zaligmaker Jezus, die hunne zaligheid en welvaart bij de heiligen, bij zichzelven, of ergens elders zoeken?

Antw. Neen zij; maar zij verloochenen met de daad den eenigen

---

1) Het woord *toevoorzicht* staat hier en in Antw. 120, in zijne oude beteekenis van: hoop, verwachting, vertrouwen (Duitsch: *zuversicht*, Lat.: *spes* et *fiducia*).

Heiland [1]) **Jezus, ofschoon zij met den mond in Hem roemen**(*a*); want van tweeën één: óf Jezus moet geen volkomen Zaligmaker zijn, óf die dezen Zaligmaker met waar geloof aannemen, moeten alles in Hem hebben, dat tot hunne zaligheid van noode is(*b*).

(*a*) 1 Cor. 1 : 13, 30, 31. Gal. 5 : 4. (*b*) Hebr. 12 : 2. Jes. 9 : 6. Col. 1 : 19, 20 en 2 : 10. 1 Joh. 1 : 7.

XII. Zondag.

31. Vr. Waarom is Hij *Christus*, dat is, Gezalfde, genaamd?

Antw. Omdat Hij van God den Vader verordineerd is, en met den Heiligen Geest gezalfd(*a*), tot onzen hoogsten Profeet en Leeraar(*b*), die ons den verborgen raad en wille Gods van onze verlossing volkomenlijk geopenbaard heeft(*c*); en tot onzen eenigen Hoogepriester(*d*), die ons met de eenige offerande zijns lichaams verlost heeft(*e*), en voor ons met zijne voorbidding steeds tusschentreedt bij den Vader(*f*); en tot onzen eeuwigen Koning, die ons met zijn Woord en Geest regeert, en ons bij de verworvene verlossing beschut en behoudt(*g*).

(*a*) Ps. 45 : 8. Hebr. 1 : 9. Jes. 61 : 1. Luc. 4 : 18. (*b*) Deut. 18 : 15. Hand. 3 : 22 en 7 : 37. Jes. 55 : 4. (*c*) Joh. 1 : 18 en 15: 15. (*d*) Ps. 110 : 4. (*e*) Hebr. 10 : 12, 14 en 9 : 12, 14, 28, (*f*) Rom. 8 : 34. Hebr. 9 : 24. 1 Joh. 2 : 1. Rom. 5 : 9, 10. (*g*) Ps. 2 : 6. Zach. 9 : 9. Matth. 21 : 5. Luc. 1 : 33. Matth. 28 : 18. Joh. 10 : 28. Openb. 12 : 10, 11.

32. Vr. Maar waarom wordt gij een Christen genaamd(*a*)?

Antw. Omdat ik door het geloof een lidmaat van Christus(*b*) en alzoo zijner zalving deelachtig ben(*c*), opdat ik zijnen naam belijde(*d*), en mijzelven tot een levend dankoffer Hem offere(*e*), en met eene vrije en goede consciëntie in dit leven tegen de zonde en den duivel strijde (*f*), en hiernamaals in eeuwigheid met Hem over alle schepselen regeere(*g*).

(*a*) Hand. 11 : 26. (*b*) 1 Cor. 6 : 15. (*c*) 1 Joh. 2 : 27. Hand. 2 : 17. (*d*) Matth. 10 : 32. Rom. 10 : 10. (*e*) Rom. 12 : 1. 1 Petr. 2 : 5, 9. Openb. 1 : 6. en 5 : 8, 10. (*f*) 1. Petr. 2 : 11. Rom. 6 12, 13. Gal. 5 : 16, 17. Eph. 6 : 11. 1 Tim. 1 : 18, 19. (*g*) 2 Tim. 2 : 12. Matth. 25 : 34.

---

1) De Duitsche tekst, en ook vele Nederduitsche uitgaven, voegen hier bij het woord *Heiland* nog: *en Zaligmaker*. De uitgave van 1611, gelijk ook de Lat. tekst, laat deze inderdaad overtollige bijvoeging weg.

XIII. Zondag.

33. Vr. Waarom is Hij *Gods eeniggeboren Zoon* genaamd, zoo wij toch ook Gods kinderen zijn?

Antw. Daarom dat Christus alleen de eeuwige natuurlijke Zone Gods is(*a*), maar wij zijn om zijnentwil uit genade tot kinderen Gods aangenomen(*b*).

(*a*) Joh. 1 : 14. Hebr. 1 : 1, 2. Joh. 3 : 16. 1 Joh. 4 : 9. Rom. 8 : 32. (*b*) Rom. 8 : 16. Joh. 1 : 12. Gal. 4 : 6. Eph. 1 : 5. 6.

34. Vr. Waarom noemt gij Hem *onzen Heere?*

Antw. Omdat Hij ons met lichaam en ziele van alle onze zonden, niet met goud of met zilver, maar met zijn dierbaar bloed gekocht, en van alle heerschappij [1]) des duivels verlost heeft, en ons alzoo zich tot een eigendom gemaakt(*a*).

(*a*) 1 Petr. 1 : 18, 19. en 2 : 9. 1 Cor. 6 : 20. 1 Tim. 2 : 6. Joh. 20 : 28.

XIV. Zondag.

35. Vr. Wat is dat gezegd: *Die ontvangen is van den Heiligen Geest, geboren uit de maagd Maria?*

Antw. Dat de eeuwige Zone Gods, die waarachtig en eeuwig God is(*a*) en blijft(*b*), ware menschelijke natuur, uit het vleesch en bloed der maagd Maria(*c*), door de werking des Heiligen Geestes, aangenomen heeft(*d*), opdat Hij ook het ware zaad Davids zij(*e*), zijnen broederen in alles gelijk(*f*), uitgenomen de zonde(*g*).

(*a*) 1 Joh. 5 : 20. Joh. 1 : 1. en 17 : 3. Rom. 1 : 3. Col. 1 : 15. (*b*) Rom. 9 : 5. (*c*) Gal. 4 : 4. Luc. 1 : 31, 42, 43. (*d*) Matth. 1 : 20. Luc. 1 : 35. (*e*) Rom. 1 : 3. Ps. 132 : 11. 2 Sam. 7 : 12. Luc. 1 : 32. Hand. 2 : 30. (*f*) Philipp. 2 : 7. Hebr. 2 : 14, 17. (*g*) Hebr. 4 : 15.

36 Vr. Wat nuttigheid verkrijgt gij door de heilige ontvangenis en geboorte van Christus?

Antw. Dat Hij onze Middelaar is(*a*), en met zijne onschuld en volkomene heiligheid mijne zonde, waarin ik ontvangen en geboren ben, voor Gods aangezicht bedekt(*b*).

(*a*) Hebr. 7 : 26, 27. (*b*) 1 Petr. 1 : 18, 19 en 3 : 18. 1 Cor. 1 : 30, 31. Rom. 8 : 3, 4. Jes. 53 : 11. Ps. 32 : 1.

---

1) Ook hier, evenals in Antw. 1, moest *geweld* door *heerschappij* worden vervangen.

XV. Zondag.

37. Vr. Wat verstaat gij door het woordeken: *Geleden?*

Antw. Dat Hij aan lichaam en ziele, den ganschen tijd zijns levens op de aarde, maar inzonderheid aan het einde zijns levens, den toorn Gods tegen de zonde des ganschen menschelijken geslachts gedragen heeft(*a*), opdat Hij met zijn lijden, als met het eenige zoenoffer(*b*), ons lichaam en onze ziele van de eeuwige verdoemenis verloste(*c*), en ons Gods genade, gerechtigheid en het eeuwige leven verwierve(*d*).

(*a*) Jes. 53 : 4. 1 Petr. 2 : 24 en 3 : 18. 1 Tim. 2 : 6. (*b*) Jes. 55 : 10. Eph. 5 : 2. 1 Cor. 5 : 7. 1 Joh. 2 : 2. Rom. 3 : 25. Hebr. 9 : 28 en 10 : 14. (*c*) Gal. 3 : 13. Col. 1 : 13. Hebr. 9 : 12. 1 Petr. 1 : 18, 19. (*d*) Rom. 3 : 25. 2 Cor. 5 : 21. Joh. 3 : 16 en 6 : 51. Hebr. 9 : 15 en 10 : 19.

38. Vr. Waarom heeft Hij *onder den rechter Pontius Pilatus* geleden?

Antw. Opdat Hij, onschuldig onder den wereldlijken rechter veroordeeld zijnde(*a*), ons daarmede van het strenge oordeel Gods, dat over ons gaan zoude, bevrijdde(*b*).

(*a*) Joh. 18 : 38. Matth. 27 : 24. Luc. 23 : 14, 15. Joh. 19 : 4. (*b*) Ps. 69 : 5. Jes. 53 : 4, 5. 2 Cor. 5 : 21. Gal. 3 : 13.

39. Vr. Heeft dat iets meer in, dat Hij *gekruisigd* is geweest, dan of Hij met eenen anderen dood gestorven ware?

Antw. Ja het; want daardoor ben ik zeker, dat Hij de vervloeking, die op mij lag, op zich geladen heeft(*a*); dewijl de dood des kruises van God vervloekt was(*b*).

(*a*) Gal 3 : 13. (*b*) Deut. 21 : 23.

XVI. Zondag.

40. Vr. Waarom heeft Christus zich tot *in den dood* moeten moeten vernederen?

Antw. Daarom dat vanwege de gerechtigheid en waarheid Gods(*a*) niet anders voor onze zonden konde betaald worden, dan door den dood des Zoons Gods(*b*).

(*a*) Gen. 2 : 17. (*b*) Rom. 8 : 3, 4. Hebr. 2 : 14, 15.

41. Vr. Waarom is Hij *begraven* geworden?

ANTW. Om daarmede te betuigen, dat Hij waarachtiglijk gestorven was(*a*).

(*a*) Hand. 13 : 29. Matth. 27 : 59, 60. Luc. 23 : 53. Joh. 19 : 38.

42. VR. Zoo dan Christus voor ons gestorven is, hoe komt het, dat wij ook moeten sterven?

ANTW. Onze dood is geene betaling voor onze zonden(*a*), maar alleen eene afsterving van de zonden en een doorgang tot het eeuwige leven(*b*).

(*a*) Marc. 8 : 37. Ps. 49 : 8. (*b*) Philipp. 1 : 23. Joh. 5 : 24. Rom. 7 : 24.

43. VR. Wat verkrijgen wij meer voor nuttigheid uit de offerande en den dood van Christus aan het kruis?

ANTW. Dat door zijne kracht onze oude mensch met Hem gekruisigd, gedood en begraven wordt(*a*), opdat de booze lusten des vleesches in ons niet meer regeeren(*b*), maar dat wij onszelven Hem tot eene offerande der dankbaarheid opofferen(*c*).

(*a*) Rom. 6 : 6. (b) Rom. 6 : 6, 12. (*c*) Rom. 12 : 1.

44. VR. Waarom volgt daar: *Nedergedaald ter helle?*

ANTW. Opdat ik in mijne hoogste aanvechtingen verzekerd zij en mij ganschelijk vertrooste, dat mijn Heere Jezus Christus door zijne onuitsprekelijke benauwdheid, smarten, verschrikking en helsche kwelling [1]), in welke Hij in zijn gansche lijden(*a*) (maar inzonderheid aan het kruis) gezonken was, mij van de helsche benauwdheid en pijn verlost heeft(*b*).

(*a*) Ps. 18 : 5, 6 en 116 : 3. Matth. 26 : 38 en 27 : 46. Hebr. 5 : 7. (*b*) Jes. 53 : 5.

XVII. ZONDAG.

45. VR. Wat nut ons de *opstanding* van Christus?

ANTW. Ten eerste heeft Hij door zijne opstanding den dood overwonnen, opdat Hij ons de gerechtigheid, die Hij door zijnen dood ons verworven had, konde deelachtig maken(*a*). Ten andere worden ook wij door zijne kracht opgewekt tot een nieuw leven(*b*).

---

1) De oude tekst heeft hier het woord *kwaal;* hetwelk thans in den zin van *kwelling* niet meer gebruikelijk is. In de beide grondteksten wordt dit woord niet gevonden.

Ten derde is ons de opstanding van Christus een zeker pand onzer zalige opstanding(c).

(a) Rom. 4 : 25. 1 Petr. 1 : 3. 1 Cor. 15 : 16. (b) Rom. 6 : 4. Col. 3 : 1, 3. Eph. 2 : 5, 6. (c) 1 Cor. 15 : 20, 21.

XVIII. Zondag.

46. Vr. Wat verstaat gij daarmede: *Opgevaren ten hemel?*

Antw. Dat Christus voor de oogen zijner jongeren van de aarde ten hemel is opgeheven(a), en dat Hij ons ten goede daar is(b), totdat Hij wederkomt om te oordeelen de levenden en de dooden(c).

(a) Hand. 1 : 9. Marc. 16 : 19. Luc. 24 : 51. (b) Hebr. 9 : 24 en 4 : 14. Rom. 8 : 34. Col. 3 : 1. (c) Hand. 1 : 11. Matth. 24 : 30.

47. Vr. Is dan Christus niet bij ons tot aan het einde der wereld, gelijk Hij ons beloofd heeft(a)?

Antw. Christus is waarachtig mensch en waarachtig God. Naar zijne menschelijke natuur is Hij niet meer op aarde(b); maar naar zijne Godheid, majesteit, genade en Geest wijkt Hij nimmermeer van ons(c).

(a) Matth. 28 : 20. (b) Hebr. 8 : 4. Matth. 26 : 11. Joh. 16 : 28 en 17 : 11. Hand. 3 : 21. (c) Joh. 14 : 18. Matth. 28 : 20.

48. Vr. Maar zoo de menschheid niet overal is waar de Godheid is, worden dan de twee naturen in Christus niet van elkander gescheiden?

Antw. Ganschelijk niet; want dewijl de Godheid door niets kan ingesloten worden [1]) en overal tegenwoordig is(a), zoo moet volgen, dat zij wel buiten hare aangenomene menschheid is(b), en

---

1) Voor de laatste vijf woorden heeft de oude tekst hier het woord *onbegrijpelijk*. Uit het verband, en ook uit de bijgevoegde teksten (geheel andere, dan die bij Art. 1 der Belijdenis, tot verklaring van ditzelfde, aldaar in zijne thans nog geldende beteekenis gebruikte, woord, in de oude uitgaven worden aangehaald), is duidelijk, dat dit hier niet bedoeld is in den gewonen zin van: ondoorgrondelijk, of, door geen menschenverstand te begrijpen; maar dat het beteekent: niet vatbaar om binnen grenzen begrepen of besloten te worden. **Daar het thans die beteekenis niet meer heeft, moest, ter voorkoming van misverstand, de bedoeling op eene andere wijze worden uitgedrukt.**

nochtans niettemin ook in haar is en persoonlijk met haar vereenigd blijft.

(*a*) Jer. 23 : 24. Hand. 7 : 49. (*b*) Col. 2 : 9. Joh. 3 : 13 en 11 : 15. Matth. 28 : 6.

49. Vr. Wat nut ons de hemelvaart van Christus?

Antw. Ten eerste, dat Hij in den hemel voor het aangezicht zijns Vaders onze Voorspreker is(*a*). Ten andere, dat wij ons vleesch in den hemel tot een zeker pand hebben, dat Hij, als het Hoofd, ons zijne lidmaten ook tot zich zal nemen(*b*). Ten derde, dat Hij ons zijnen Geest tot een tegenpand zendt(*c*), door wiens kracht wij zoeken dat daarboven is, waar Christus is, zittende ter rechterhand Gods, en niet dat op de aarde is(*d*).

(*a*) 1 Joh. 2 : 1. Rom. 8 : 34. (*b*) Joh. 14 : 2 en 17 : 24 en 20 : 17. Eph. 2 : 6. (*c*) Joh. 14 : 16 en 16 : 7. Hand. 2 : 33. 2 Cor 1 : 22 en 5 : 5. (*d*) Col. 3 : 1.

XIX. Zondag.

50. Vr. Waarom wordt daarbij gezet: *Zittende ter rechterhand Gods?*

Antw. Dewijl Christus daarom ten hemel gevaren is, opdat Hij zichzelven daar bewijze als het Hoofd zijner Christelijko Kerk(*a*), door wien de Vader alle ding regeert(*b*).

(*a*) Eph. 1 : 20, 21, 22, 23. Col. 1 : 18. (*b*) Matth. 28 : 18. Joh. 5 : 22.

51. Vr. Wat nuttigheid brengt ons deze heerlijkheid van ons Hoofd Christus?

Antw. Eerstelijk, dat Hij door zijnen Heiligen Geest in ons, zijne lidmaten, de hemelsche gaven uitgiet(*a*). Daarna, dat Hij ons met zijne macht tegen alle vijanden beschut en bewaart(*b*).

(*a*) Hand. 2 : 33. Eph. 4 : 8. (*b*) Ps. 2 : 9 en 110 : 1, 2. Joh. 10 : 28. Eph. 4 : 8.

52. Vr. Wat troost u de *wederkomst van Christus om te oordeelen de levenden en de dooden?*

Antw. Dat ik in alle droefenis en vervolging met opgerichten hoofde even denzelfde, die zich tevoren om mijnentwille voor Gods gericht gesteld en al den vloek van mij weggenomen heeft, tot

eenen Rechter uit den hemel verwachte(a), die alle zijne en mijne vijanden in de eeuwige verdoemenis werpen(b), maar mij met alle uitverkorenen tot zich in de hemelsche blijdschap en zaligheid nemen zal(c).

(a) Philipp. 3 : 20. Luc. 21 : 28. Rom. 8 : 23. Tit. 2 : 13. 1 Thess. 4 : 16. (b) Matth. 25 : 41. 2 Thess. 1 : 6. (c) Matth. 25 : 34. 2 Thess. 1 : 7.

Van God den Heiligen Geest en onze heiligmaking.

XX. Zondag.

53. Vr. Wat gelooft gij van *den Heiligen Geest?*

Antw. Eerstelijk, dat Hij te zamen met den Vader en den Zoon waarachtig en eeuwig God is(a). Ten andere, dat Hij ook mij gegeven is(b), opdat Hij mij door een waar [1]) geloof Christus en alle zijne weldaden deelachtig make (c), mij trooste(d) en bij mij eeuwiglijk blijve(e).

(a) 1 Joh. 5 : 7. Gen. 1 : 2. Jes. 48 : 16. 1 Cor. 3 : 16 en 6 : 19. Hand. 5 : 3, 4. (b) Gal. 4 : 6. Matth. 28 : 19, 20. 2 Cor. 1 : 22. Eph. 1 : 13. (c) Gal. 3 : 14. 1 Petr. 1 : 2. 1 Cor. 6 : 17. (d) Joh. 15 : 26. Hand. 9 : 31. (e) Joh. 14 : 16. 1. Petr. 4 : 14.

XXI. Zondag.

54. Vr. Wat gelooft gij van de *heilige algemeene Christelijke Kerk?*

Antw. Dat de Zone Gods(a) uit het gansche menschelijk geslacht(b) zich eene gemeente, tot het eeuwige leven uitverkoren(c), door zijn Geest en Woord(d), in eenigheid des waren geloofs(e), van den beginne der wereld tot aan het einde (f), vergadert, beschermt en onderhoudt(g); en dat ik daarvan een levend lidmaat ben(h), en eeuwig zal blijven(i).

(a) Eph. 5 : 26. Joh. 10 : 11. Hand. 20 : 28. Eph. 4 : 11, 12, 13. (b) Gen. 26 : 4. Openb. 5 : 9. (c) Rom. 8 : 29. Eph. 1 : 10, 11, 12, 13. (d) Jes. 59 : 21. Rom. 1: 16 en 10 : 14, 15, 16, 17. Eph. 5 : 26. (e) Hand. 2 : 42. Eph, 4 : 3, 4, 5. (f) Ps. 71 : 17, 18. Jes. 59 : 21. 1 Cor. 11 : 26. (g) Matth. 16 : 18. Joh. 10 : 28, 29, 30. Ps. 129 : 1, 2, 2, 3, 4, 5. (h) 1 Joh. 3 : 14, 19, 20, 21. 2 Cor. 13 : 5. Rom. 8 : 10. (i) Ps. 23 : 6. 1 Cor. 1 : 8, 9. Joh. 10 : 28. 1 Joh. 2 : 19. 1 Petr. 1 : 5.

---

1) Ook hier, evenals in Antw. 20, moest *oprecht* door *waar* vervangen worden.

55. Vr. Wat verstaat gij door *de gemeenschap der heiligen?*

Antw. Eerstelijk, dat de geloovigen, allen en een iegelijk, als lidmaten aan den Heere Christus en alle zijne schatten en gaven gemeenschap hebben(*a*). Ten andere, dat elk zich moet schuldig weten, zijne gaven ten nutte en ter zaligheid der andere lidmaten gewilliglijk en met vreugde aan te wenden(*b*).

(*a*) 1 Joh. 1 : 3. Rom. 8 : 32. 1 Cor. 12 : 12, 13. 1. Cor. 6 : 17. (*b*) 1 Cor. 12 : 21 en 13 : 1, 5. Philiipp. 2 : 4, 5, 6, 7, 8.

56. Vr. Wat gelooft gij van de *vergeving der zonden?*

Antw. Dat God, om des genoegdoens van Christus wille, alle mijne zonden, ook mijnen zondigen aard, waarmede ik al mijn leven lang te strijden heb(*a*), nimmermeer wil gedenken, maar mij uit genade de gerechtigheid van Christus schenken(*b*), opdat ik nimmermeer in het gericht Gods kome(*c*).

(*a*) 1 Joh. 2 : 2. 1 Joh. 1 : 7. 2 Cor. 5 : 19. (*b*) Rom. 7 : 23, 24, 25. Jer. 31 : 34. Mich. 7 : 19. Ps. 103 : 3, 10, 12. (*c*) Joh. 3 : 18. Joh. 5 : 24.

XXII. Zondag.

57. Vr. Wat troost geeft u de *opstanding des vleesches?*

Antw. Dat niet alleen mijne ziele na dit leven van stonden aan tot Christus, haar Hoofd, zal opgenomen worden(*a*), maar dat ook dit mijn vleesch, door de kracht van Christus opgewekt zijnde, wederom met mijne ziele vereenigd, en aan het heerlijk lichaam van Christus gelijkvormig zal worden(*b*).

(*a*) Luc. 16 : 22 en 23 : 43. Philipp. 1 : 21, 23. (*b*) Job 19 : 25, 26. 1 Joh. 3 : 2. Philipp. 3 : 21.

58. Vr. Wat troost schept gij uit het artikel van het *eeuwige leven?*

Antw. Dat, nademaal ik nu het beginsel der eeuwige vreugde in mijn hart gevoel(*a*), ik na dit leven volkomene zaligheid bezitten zal, die geen oog gezien, geen oor gehoord heeft, en in geens menschen hart opgeklommen is, en dat, om God daarin eeuwiglijk te prijzen(*b*).

(*a*) 2 Cor. 5 : 2, 3. (*b*) 1 Cor. 2 : 9.

XXIII. Zondag.

59. Vr. Maar wat baat het u nu, dat gij dit alles gelooft?

Antw. Dat ik in Christus voor God rechtvaardig ben, en een erfgenaam des eeuwigen levens(*a*).

(*a*) Hab. 2 : 4. Rom. 1 : 17. Joh. 3 : 36.

60. Vr. Hoe zijt gij rechtvaardig voor God?

Antw. Alleen door een waar [1]) geloof in Jezus Christus(*a*); alzoo dat, al is het dat mij mijne consciëntie aanklaagt, dat ik tegen alle de geboden Gods zwaarlijk gezondigd en geen daarvan gehouden heb(*b*), en nog steeds tot alle boosheid geneigd ben(*c*), nochtans God, zonder eenige verdienste mijnerzijds(*d*), uit louter genade(*e*) mij de volkomene genoegdoening(*f*), gerechtigheid en heiligheid van Christus(*g*) schenkt en toerekent(*h*), evenals hadde ik nooit zonde gehad noch gedaan, ja, als hadde ik zelf al de gehoorzaamheid volbracht, die Christus voor mij volbracht heeft(*i*), in zooverre ik zulke weldaad met een geloovig harte aanneem(*k*).

(*a*) Rom. 3 : 21, 22, 24 en 5 : 1. 2 Gal. 2 : 16. Eph. 2 : 8, 9. Philipp. 3 : 9. (*b*) Rom. 3 : 9. (*c*) Rom. 7 : 23. (*d*) Tit. 3 : 5. Deut. 9 : 6. Ezech. 36 : 22. (*e*) Rom. 3 : 24. Eph. 2 : 8. (*f*) 1 Joh. 2 : 2. (*g*) 1 Joh. 2 : 1. (*h*) Rom. 4 : 4. 2 Cor. 5 : 19. (*i*) 2 Cor. 5 : 21. (*k*) Rom. 3 : 22. Joh. 3 : 18.

61. Vr. Waarom zegt gij, dat gij alleen door het geloof rechtvaardig zijt?

Antw. Niet, dat ik van wege de waardigheid mijns geloofs Gode aangenaam ben; maar daarom, dat alleen de genoegdoening, gerechtigheid en heiligheid van Christus mijne gerechtigheid voor God is(*a*), en dat ik die niet anders dan alleen door het geloof aannemen en mij toeëigenen kan(*b*).

(*a*) 1 Cor, 1 : 30. en 2 : 2. (*b*) 1 Joh. 5 : 10.

XXIV. Zondag.

62. Vr. Maar waarom kunnen onze goede werken niet de gerechtigheid voor God of een stuk daarvan zijn?

Antw. Daarom, dat de gerechtigheid, die voor Gods gericht

1) Ook hier, evenals in Antw. 20 en 53, moest *oprecht* door *waar* vervangen worden.

bestaan kan, gansch volkomen en der wet Gods in alle stukken gelijkvormig zijn moet(*a*), en dat ook onze beste werken in dit leven alle onvolkomen en met zonden bevlekt zijn(*b*).

(*a*) Gal. 3 : 10. Deut. 27 : 26. (*b*) Jes. 64 : 6.

63. Vr. Hoe? Verdienen onze goede werken niet, die God nochtans in dit en in het toekomende leven wil beloonen?

Antw. Deze belooning geschiedt niet uit verdienste, maar uit genade(*a*).

(*a*) Luc. 17 : 10.

64. Vr. Maar maakt deze leer niet zorgelooze en goddelooze menschen?

Antw. Neen zij; want het is onmogelijk, dat, zoo wie Christus door een waarachtig geloof ingeplant is, niet zoude voortbrengen vruchten der dankbaarheid(*a*).

(*a*) Matth. 7 : 18. Joh. 15 : 5.

Van de Sacramenten.

XXV. Zondag.

65. Vr. Aangezien dan alleen het geloof ons Christus en alle zijne weldaden deelachtig maakt, van waar komt zulk geloof?

Antw. Van den Heiligen Geest(*a*), die het geloof in onze harten werkt door de verkondiging des heiligen Evangelies, en het sterkt door het gebruik van de Sacramenten(*b*).

(*a*) Eph. 2 : 8 en 6 : 23. Joh. 3 : 5. Philipp. 1 : 29. (*b*) Matth. 28 : 19. 1 Petr. 1 : 22, 23.

66. Vr. Wat zijn Sacramenten?

Antw. De Sacramenten zijn heilige zichtbare waarteekenen en zegelen, van God ingezet, opdat Hij ons door het gebruik daarvan de belofte des Evangelies des te beter te verstaan geve en verzegele; namelijk, dat Hij ons vanwege het eenige slachtoffer van Christus, aan het kruis volbracht, vergeving der zonden en het eeuwige leven uit genade schenkt(*a*).

(*a*) Gen. 17 : 11. Rom. 4 : 11. Deut. 30 : 6. Lev. 6 : 25. Hebr. 9 : 7, 8, 9, 24. Ezech. 20 : 12. Jes. 6 : 6. 7 en 54 : 9.

67. Vr. Zijn dan beide, het Woord en de Sacramenten, daarheenen gericht, of daartoe verordend, dat zij ons geloof op de offer-

ande van Jezus Christus aan het kruis, als op den eenigen grond onzer zaligheid, wijzen(a)?

ANTW. Ja zij toch; want de Heilige Geest leert ons in het Evangelie, en verzekert ons door de Sacramenten, dat onze volkomene zaligheid in de eenige offerande van Christus staat, die voor ons aan het kruis geschied is.

(a) Rom. 6 : 3. Gal.. 3 : 27.

68. VR. Hoeveel Sacramenten heeft Christus in het nieuwe Verbond of Testament ingezet?

ANTW. Twee, namelijk, den Heiligen Doop en het Heilige Avondmaal.

Van den Heiligen Doop.

XXVI. ZONDAG.

69. VR. Hoe wordt gij in den Heiligen Doop vermaand en verzekerd, dat de eenige offerande van Christus, aan het kruis geschied, u ten goede komt?

ANTW. Alzoo, dat Christus dit uitwendig waterbad ingezet(a) en daarbij toegezegd heeft(b), dat ik zoo zekerlijk met zijn bloed en Geest van de onreinigheid mijner ziele, dat is, van alle mijne zonden, gewasschen ben(c), als ik uitwendig met het water, hetwelk de onzuiverheid des lichaams pleegt weg te nemen, gewasschen ben.

(a) Matth. 28 : 19. (b) Matth. 28 : 19. Marc. 16 : 16. Hand. 2 : 38. Joh. 1 : 33. Matth. 3 : 11. Rom. 6 : 3, 4. (c) 1 Petr. 3 : 21. Marc. 1 : 4. Luc. 3 : 3.

70. VR. Wat is dat, met het bloed en den Geest van Christus gewasschen te zijn?

ANTW. Het is vergeving der zonden van God uit genade te hebben om des bloeds van Christus wille, hetwelk Hij in zijne offerande aan het kruis voor ons uitgestort heeft(a); daarna ook door den Heiligen Geest vernieuwd en tot lidmaten van Christus geheiligd te zijn, opdat wij hoe langer hoe meer der zonde afsterven, en in een Godzalig, onstraffelijk leven wandelen(b).

(a) Hebr. 12 : 24. 1 Petr. 1 : 2. Openb. 1 : 5 en 7 : 14. Zach. 13 : 1. Ezech. 36 : 25. (b) Joh. 1 : 33 en 3 : 5. 1 Cor. 6 : 11 en 12 : 13. Rom. 6 : 4. Col. 2 : 12.

71. Vr. Waar heeft ons Christus toegezegd, dat Hij ons zoo zekerlijk met zijn bloed en Geest wasschen wil, als wij met het Doopwater gewasschen worden?

Antw. In de inzetting des Doops, welke alzoo luidt: *Gaat dan henen, onderwijst alle de volkeren, hen doopende in den naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes;* Matth. 28 : 19. En: *Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden, maar die niet geloofd zal hebben, zal verdoemd worden;* Marc. 16 : 16. Deze belofte wordt ook herhaald, waar de Schrift den Doop *het bad der wedergeboorte* en *de afwassching der zonden* noemt; Tit. 3 : 5; Hand. 22 : 16.

XXVII. Zondag.

72. Vr. Is dan het uiterlijk waterbad de afwassching der zonden zelve?

Antw. Neen het(*a*); want alleen het bloed van Jezus Christus en de Heilige Geest reinigt ons van alle zonden(*b*).

(*a*) Matth. 3 : 11. 1 Petr. 3 : 21. Eph. 5 : 26. (*b*) Joh. 1 : 7. 1 Cor. 6 : 11.

73. Vr. Waarom noemt dan de Heilige Geest den Doop het bad der wedergeboorte en de afwassching der zonden?

Antw. God spreekt alzoo niet zonder groote oorzaak; namelijk, niet alleen om ons daarmede te leeren, dat, gelijk de onzuiverheid des lichaams door het water, alzoo ook onze zonden door het bloed en den Geest van Jezus Christus weggenomen worden(*a*), maar veelmeer, omdat Hij ons door dit Goddelijk pand en waarteeken wil verzekeren, dat wij zoo waarachtiglijk van onze zonden geestelijk gewasschen zijn, als wij uitwendig met het water gewasschen worden(*b*).

(*a*) Openb. 1 : 5 en 7 : 14. 1 Cor. 6 : 11. (*b*) Marc. 16 : 16. Gal. 3 : 27.

74 Vr. Zal men ook de jonge kinderen doopen?

Antw. Ja het; want mitsdien zij alzoowel als de volwassenen in het verbond Gods en in zijne gemeente begrepen zijn(*a*), en dat hun door Christus' bloed de verlossing van de zonden(*b*) en de Heilige Geest, die het geloof werkt, niet minder dan den volwassenen toegezegd wordt(*c*), zoo moeten zij ook door den Doop, als

door het teeken des Verbonds, der Christelijke Kerk ingelijfd en van de kinderen der ongeloovigen onderscheiden worden(*d*), gelijk in het oude Verbond of Testament door de Besnijdenis geschied is(*e*), voor dewelke in het nieuwe Verbond de Doop ingezet is(*f*).

(*a*) Gen. 17 : 7. (*b*) Matth. 19 : 14, (*c*) Luc. 1 : 15. Ps. 22 : 11. Jes. 41 : 1, 2, 3. Hand. 2 : 39. (*d*) Hand. 10 : 47. (*e*) Gen. 17 : 14. (*f*) Col. 2 : 11, 12, 13.

Van het Heilig Avondmaal onzes Heeren.

XXVIII. Zondag.

75. Vr. Hoe wordt gij in het Heilig Avondmaal vermaand en verzekerd, dat gij aan de eenige offerande van Christus, aan het kruis volbracht, en aan al zijn goed gemeenschap hebt?

Antw. Alzoo, dat Christus mij en allen geloovigen tot zijne gedachtenis van dit gebroken brood te eten en van dezen drinkbeker te drinken bevolen heeft, en daarbij ook beloofd heeft(*a*): eerstelijk, dat zijn lichaam zoo zekerlijk voor mij aan het kruis geofferd en gebroken en zijn bloed voor mij vergoten is, als ik met de oogen zie, dat het brood des Heeren mij gebroken en de drinkbeker mij medegedeeld wordt; en ten andere, dat Hijzelf mijne ziele met zijn gekruisigd lichaam en vergoten bloed zoo zekerlijk tot het eeuwige leven spijst en laaft, als ik het brood en den drinkbeker des Heeren (als zekere waarteekenen des lichaams en bloeds van Christus) uit des dienaars hand ontvang en met den mond geniet.

(*a*) Matth. 26 : 26, 27, 28. Marc. 14 : 22, 23, 24. Luc. 22 : 19, 20. 1 Cor. 10 : 16, 17 en 11 : 23, 24, 25 en 12 : 13.

76. Vr. Wat is dat te zeggen, het gekruisigde lichaam van Christus eten en zijn vergoten bloed drinken?

Het is niet alleen met een geloovig harte het gansche lijden en sterven van Christus aannemen en daardoor vergeving der zonden en het eeuwige leven verkrijgen(*a*), maar ook daarbenevens door den Heiligen Geest, die èn in Christus èn in ons woont, alzoo met zijn heilig lichaam hoe langer hoe meer vereenigd worden(*b*), dat wij, al is het dat Christus in den hemel is(*c*) en wij op aarde zijn, nochtans vleesch van zijnen vleesche en been van zijn

gebeente zijn(*d*), en dat wij door éénen Geest (gelijk de leden van een lichaam door ééne ziele) eeuwiglijk leven en geregeerd worden(*e*).

(*a*) Joh. 6 : 35, 40, 47, 48, 50, 51, 53, 54. (*b*) Joh. 6 ; 55, 56. (*c*) Col. 3 : 1. Hand. 3 : 21. 1 Cor. 11 : 26. (*d*) Eph. 5 : 29, 30 en 3 : 16. 1 Cor. 6 : 15. 1 Joh. 3 : 24 en 4 : 13. (*e*) Joh. 6 : 57 en 15 : 1, 2, 3, 4, 5, 6. Eph. 4 : 15, 16.

77. Vr. Waar heeft Christus beloofd, dat Hij de geloovigen zoo zekerlijk alzoo met zijn lichaam en bloed wil spijzen en laven, als zij van dit gebroken brood eten en van dezen drinkbeker drinken?

Antw. In de inzetting des Avondmaals, welke alzoo luidt(*a*): *De Heere Jezus, in den nacht, in welken Hij verraden werd, nam het brood, en als Hij gedankt had, brak Hij het, en zeide: Neemt, eet; dat is mijn lichaam, dat voor u gebroken wordt; doet dat tot mijne gedachtenis. Desgelijks nam Hij ook den drinkbeker, na het eten des Avondmaals, en zeide: Deze drinkbeker is het nieuwe Testament in mijn bloed; doet dat, zoo dikwijls als gij dien zult drinken, tot mijne gedachtenis. Want zoo dikwijls als gij dit brood zult eten, en dezen drinkbeker zult drinken, zoo verkondigt den dood des Heeren, totdat Hij komt;* 1 Cor. 11 : 23—26.

Deze toezegging wordt ook herhaald door den Heiligen Paulus, waar hij spreekt: *De drinkbeker der dankzegging, dien wij dankzeggende zegenen, is die niet eene gemeenschap des bloeds van Christus? Het brood, dat wij breken, is dat niet eene gemeenschap des lichaams van Christus? Want één brood is het, zoo zijn wij velen één lichaam, dewijl wij allen ééns broods deelachtig zijn;* 1 Cor. 10 : 16, 17.

(*a*) Matth. 26 : 26, 27, 28. Marc. 14 : 22, 23, 24. Luc. 22 : 19. 20.

XXIX. Zondag.

78. Vr. Wordt dan uit brood en wijn het wezenlijk lichaam en bloed van Christus?

Antw. Neen(*a*); maar gelijk het water in den Doop niet in het bloed van Christus veranderd wordt, noch de afwassching der zonden zelve is (waarvan het alleen een Goddelijk waarteeken en verzekering is)(*b*), alzoo wordt ook het brood in het Avondmaal

niet het lichaam van Christus zelf(c), hoewel het naar den aard en de eigenschap der Sacramenten(d) het lichaam van Christus Jezus genaamd wordt.

(a) Matth. 26 : 29. (b) Eph. 5 : 26. Tit. 3 : 5. (c) 1 Cor. 10 : 16 en 11 : 26. (d) Gen. 17 : 10, 11. Ex. 12 : 11, 13 en 13 : 9. 1 Petr. 3 : 21. 1 Cor. 10 : 3, 4.

79. Vr. Waarom noemt dan Christus het brood *zijn lichaam* en den drinkbeker *zijn bloed*, of *het nieuwe Testament in zijn bloed*, en Paulus *de gemeenschap des lichaams en bloeds van Christus?*

Antw. Christus spreekt alzoo niet zonder groote oorzaak; namelijk, niet alleen om ons daarmede te leeren, dat, gelijk als brood en wijn dit tijdelijk leven onderhouden, alzoo ook zijn gekruisigd lichaam en zijn vergoten bloed de waarachtige spijs en drank zijn, waardoor onze zielen ten eeuwigen leven gevoed worden(a); maar veelmeer om ons door deze zichtbare teekenen en panden te verzekeren, dat wij zoo waarachtiglijk zijns waren lichaams en bloeds door de werking des Heiligen Geestes deelachtig worden, als wij deze heilige waarteekenen met den lichamelijken mond tot zijne gedachtenis ontvangen(b), en dat al zijn lijden en gehoorzaamheid zoo zekerlijk onze eigene is, als hadden wijzelven in onzen eigenen persoon alles geleden en Gode voor onze zonden genoeg gedaan.

(a) Joh. 6 : 55. (b) 1 Cor. 10 : 16.

XXX. Zondag.

80. Vr. Wat onderscheid is er tusschen het Avondmaal des Heeren en de Paapsche Mis?

Antw. Het Avondmaal des Heeren betuigt ons, dat wij volkomene vergeving van alle onze zonden hebben door de éénige offerande van Jezus Christus, die Hijzelf eenmaal aan het kruis volbracht heeft(a), en dat wij door den Heiligen Geest Christus worden ingelijfd(b), die nu naar zijne menschelijke natuur niet op de aarde maar in den hemel is, ter rechterhand Gods zijn Vaders(c), en daar van ons wil aangebeden zijn(d). Maar de Mis leert, dat de levenden en de dooden niet door het lijden van Christus vergeving der zonden hebben, tenzij dat Christus nog dagelijks voor hen van de Mispriesters geofferd worde, en dat Christus

lichamelijk onder de gestalte des broods en wijns is, en daarom ook daarin moet aangebeden worden; en alzoo is de Mis in den grond anders niet, dan eene verloochening der eenige offerande en des lijdens van Jezus Christus, en eene vervloekte afgoderij(e).

(a) Hebr. 10 : 10, 12 en 7 : 26, 37 en 9 : 12, 25. Joh. 19 : 30. Matth. 26 : 28. Luc. 22 : 19. (b) 1 Cor, 10 : 16, 17 en 6 : 17. (c) Joh. 20 : 17. Col. 3 : 1. Hebr. 1 : 3 en 8 : 1. (d) Matth. 6 : 20, 21. Joh. 4 : 21. Luc. 24 : 52. Hand. 7 : 55. Col. 3 : 1. Philipp. 3 : 20. 1 Thess. 1 : 10. (e) Hebr. 9 : 26 en 10 : 12, 14.

81. Vr. Voor wie is het Avondmaal des Heeren ingesteld?

Antw. Voor degenen, die zichzelven vanwege hunne zonden mishagen, en nochtans vertrouwen, dat deze hun om Christus' wille vergeven zijn, en dat ook de overblijvende zwakheid met zijn lijden en sterven bedekt is; die ook begeeren, hoe langer hoe meer hun geloof te sterken en hun leven te beteren. Maar de hypocrieten en die zich niet met waren harte tot God bekeeren, die eten en drinken zichzelven een oordeel(a).

(a) 1 Cor. 11 : 28 en 10 : 19, 20, 21, 22.

82. Vr. Zal men ook diegenen tot dit Avondmaal laten komen, die zich met hunne belijdenis en hun leven als ongeloovige en goddelooze menschen aanstellen?

Antw. Neen; want alzoo wordt het verbond Gods ontheiligd, en zijn toorn over de gansche gemeente verwekt(a). Daarom is de Christelijke Kerk schuldig, naar de ordening van Christus en van zijne Apostelen, zulken, totdat zij betering huns levens bewijzen, door de Sleutelen des hemelrijks uit te sluiten.

(a) 1 Cor. 11 : 20, 34. Jes. 1 : 11 en 66 : 3. Jer. 7 : 21. Ps. 50 : 16.

XXXI. Zondag.

83. Vr. Wat zijn de Sleutelen des hemelrijks?

Antw. De verkondiging des heiligen Evangelies en de Christelijke ban of uitsluiting uit de Christelijke gemeente, door welke twee stukken het hemelrijk den geloovigen opengedaan en den ongeloovigen toegesloten wordt.

84. Vr. Hoe wordt het hemelrijk door de prediking des heiligen Evangelies ontsloten en toegesloten?

ANTW. Alzoo, als, volgens het bevel van Christus, aan de geloovigen, allen en een iegelijk, verkondigd en openlijk betuigd wordt, dat hun, zoo dikwijls als zij de beloftenis des Evangelies met een waar geloof aannemen, waarachtiglijk alle hunne zonden van God, om der verdiensten van Christus wille, vergeven zijn; daarentegen allen ongeloovigen, en die zich niet van harte bekeeren, verkondigd en betuigd wordt, dat de toorn Gods en de eeuwige verdoemenis op hen ligt, zoolang als zij zich niet bekeeren(a); naar welk getuigenis des Evangelies God zal oordeelen, beide in dit en in het toekomende leven.

(a) Joh. 20 : 21, 22, 23. Matth. 16 : 19.

85. VR. Hoe wordt het hemelrijk toegesloten en ontsloten door den Christelijken ban?

ANTW. Alzoo, als, volgens het bevel van Christus, degenen, die onder den Christelijken naam onchristelijke leer of leven voeren, nadat zij, etteliike malen broederlijk vermaand zijnde, van hunne dwalingen of hun schandelijk leven niet willen aflaten, der gemeente, of dengenen die van de gemeente daartoe verordineerd zijn, aangebracht worden, en, zoo zij aan de vermaning zich niet storen, van henlieden door het verbieden der Sacramenten uit de Christelijke gemeente, en van God zelven uit het Rijk van Christus gesloten worden; en wederom als lidmaten van Christus en van zijne gemeente aangenomen, zoo wanneer zij waarachtige betering beloven en bewijzen(a).

(a) Matth. 18 : 15, 16, 17. 1 Cor. 5 : 4, 5, 11. 2 Cor. 2 : 6, 7, 8.

HET DERDE DEEL.

Van de dankbaarheid, die men Gode voor de verlossing schuldig is.

XXXII. ZONDAG.

86. VR. Aangezien wij uit onze ellendigheid, zonder eenige verdienste onzerzijds, alleen uit genade, door Christus verlost zijn, waarom moeten wij dan nog goede werken doen?

ANTW. Daarom, dat Christus, nadat Hij ons met zijn bloed ge-

kocht en vrijgemaakt heeft, ons ook door zijnen Heiligen Geest tot zijn evenbeeld vernieuwt, opdat wij ons met ons gansche leven Gode dankbaar voor zijne weldaden bewijzen(*a*), en Hij door ons geprezen worde(*b*). Daarna ook, dat elk bij zichzelven van zijn geloof uit de vruchten verzekerd zij(*c*), en dat door onzen Godzaligen wandel onze naasten ook voor Christus gewonnen worden(*d*).

(*a*) Rom. 6 : 13 en 12 : 1, 2. 1 Petr. 2 : 5, 9. 1 Cor. 6 : 20. (*b*) Matth. 5 : 16. 1 Petr. 2 : 12. (*c*) 2 Petr. 1 : 10. Matth. 7 : 17. Gal. 5 : 6, 22. (*d*) 1 Petr. 3 : 1, 2. Rom. 14 : 19.

87. Vr. Kunnen dan die niet zalig worden, die, in hun goddeloos ondankbaar leven voortvarende, zich tot God niet bekeeren?

Antw. In geenerlei wijze; want de Schrift zegt, dat geen onkuische, afgodendienaar, echtbreker, dief, geldgierige, dronkaard, lasteraar, noch roover, noch dergelijke, het Koninkrijk Gods beërven zal(*a*).

(*a*) 1 Cor. 6 : 9, 10. Eph. 5 : 5, 6. 1 Joh. 3 : 14.

XXXIII. Zondag.

88. Vr. In hoeveel stukken bestaat de waarachtige bekeering des menschen?

Antw. In twee stukken: in de afsterving des ouden, en in de opstanding des nieuwen menschen(*a*).

(*a*) Rom. 6 : 1, 4, 5, 6. Eph. 4 : 22, 23, 24. Col. 3 : 5, 6, 8, 9, 10. 1 Cor. 5 : 7. 2 Cor. 7 : 10.

89. Vr. Wat is de afsterving des ouden menschen?

Antw. Het is een hartelijk leedwezen, dat wij God door onze zonden vertoornd hebben, en die hoe langer hoe meer haten en vlieden(*a*).

(*a*) Rom. 8 : 13. Joël 2 : 13.. Hos. 6 : 1.

90. Vr. Wat is de opstanding des nieuwen menschen?

Antw. Het is eene hartelijke vreugde in God door Christus(*a*), en lust en liefde om naar den wille Gods in alle goede werken te leven(*b*).

(*a*) Rom. 5 : 1 en 14 : 17. Jes. 57 : 15. (*b*) Rom 6 : 10, 11. Gal. 2 : 20.

91. Vr. Maar wat zijn goede werken?

ANTW. Alleen die uit waar geloof(a), naar de Wet Gods(b), alleen Hem ter eere geschieden(c), en niet die op ons goeddunken of op menschen-inzettingen gegrond zijn(d).

(a) Rom. 14 : 23. (b) Lev. 18 : 4. 1 Sam. 15 : 22. Eph. 2 : 10. (c) 1 Cor. 10 : 31. (d) Ezech. 20 : 18, 19. Jes. 29 : 13. Matth. 15 : 7, 8, 9.

Van de Wet.

XXXIV. ZONDAG.

92. VR. Hoe luidt de Wet des Heeren?

ANTW. God sprak alle deze woorden, Exod. 20 : 1—17, Deut. 5 : 6—21:

Ik ben de HEERE uw God, die u uit Egypteland, uit den dienshuize, uitgeleid heb.

Het eerste gebod.

Gij zult geene andere goden voor mijn aangezicht hebben.

Het tweede gebod.

Gij zult u geen gesneden beeld, noch eenige gelijkenisse maken, van hetgene dat boven in den hemel is, noch van hetgene dat onder op de aarde is, noch van hetgene dat in de wateren onder de aarde is. Gij zult u voor die niet buigen, noch hen dienen. Want Ik, de HEERE uw God, ben een ijverig God, die de misdaad der vaderen bezoeke aan de kinderen, aan het derde, en aan het vierde lid dergenen, die Mij haten; en doe barmhartigheid aan duizenden dergenen, die Mij liefhebben en mijne geboden onderhouden.

Het derde gebod.

Gij zult den name des HEEREN uws Gods niet ijdellijk gebruiken; want de HEERE zal niet onschuldig houden, die zijnen name ijdellijk gebruikt.

Het vierde gebod.

Gedenk des Sabbathdags, dat gij dien heiligt. Zes dagen zult

gij arbeiden en al uw werk doen; maar de zevende dag is de Sabbath des HEEREN uws Gods. Dan zult gij geen werk doen, gij, noch uw zoon, noch uwe dochter, noch uw dienstknecht, noch uwe dienstmaagd, noch uw vee, noch uw vreemdeling, die in uwe poorten is. Want in zes dagen heeft de HEERE den hemel en de aarde gemaakt, de zee en alles wat daarin is, en Hij rustte ten zevenden dage. Daarom zegende de HEERE den Sabbathdag, en heiligde denzelven.

Het vijfde gebod.

Eer uwen vader en uwe moeder, opdat uwe dagen verlengd worden in het land, dat u de HEERE uw God geeft.

Het zesde gebod.

Gij zult niet doodslaan.

Het zevende gebod.

Gij zult niet echtbreken.

Het achtste gebod.

Gij zult niet stelen.

Het negende gebod.

Gij zult geene valsche getuigenis spreken tegen uwen naaste.

Het tiende gebod.

Gij zult niet begeeren uws naasten huis; gij zult niet begeeren uws naasten vrouwe, noch zijnen dienstknecht, noch zijne dienstmaagd, noch zijnen os, noch zijnen ezel, noch iets dat uws naasten is.

93. Vr. Hoe worden deze tien geboden gedeeld?

Antw. In twee tafelen(*a*); waarvan de eerste leert, hoe wij ons jegens God zullen houden; de andere, wat wij onzen naaste schuldig zijn(*b*).

(*a*) Deut. 4 : 13. Ex. 34 : 28. Deut. 10 : 3, 4. (*b*) Matth. 22 : 37—40.

94. Vr. Wat gebiedt God in het eerste gebod?

ANTW. Dat ik, zoo lief als mij mijner ziele zaligheid is, alle afgoderij(*a*), tooverij, waarzegging, superstitie of bijgeloof(*b*), aanroeping van de heiligen of van andere schepselen(*b*), mijde en vliede, en den eenigen waren God recht leere kennen(*d*), Hem alleen vertrouwe(*e*), in alle ootmoedigheid(*f*) en lijdzaamheid mij Hem alleen onderwerpe(*g*), van Hem alleen alles goeds(*h*) verwachte, Hem van ganscher harte liefhebbe(*i*), vreeze(*k*) en eere(*l*), alzoo, dat ik eer van alle schepselen afga en die varen late, dan dat ik in het allerminste tegen zijnen wil doe(*m*).

(*a*) 1 Joh. 5 : 21. 1 Cor. 6 : 10 en 10 : 7, 14. (*b*) Lev. 19 : 31. Deut. 18 : 9, 10. (*c*) Matth. 4 : 10. Openb. 19 : 10 en 22 : 8, 9. (*d*) Joh. 17 : 3. (*e*) Jer. 17 : 5, 7. (*f*) 1 Petr. 5 : 5. (*g*) Hebr. 10 : 36. Col. 1 : 11. Rom. 5 : 3. 4. 1 Cor. 10 : 10. Philipp. 2 : 14. (*h*) Ps. 104 : 27. Jes. 45 : 7. Jac. 1 : 17. (*i*) Deut. 6 : 5. Matth. 22 : 37. (*k*) Deut. 6 : 2. Ps. 111 : 10. Spr. 1 : 7 en 9 : 10. Matth. 10 : 28. (*l*) Matth. 4 : 10. Deut. 10 : 20. (*m*) Matth. 5 : 29 en 10 : 37. Hand. 5 : 29.

95. VR. Wat is afgoderij?

ANTW. Afgoderij is, in de plaats des eenigen waren Gods, die zich in zijn Woord geopenbaard heeft, of benevens Hem, iets anders verzinnen [1]) of hebben, waarop de mensch zijn vertrouwen zet(*a*).

(*a*) Eph. 5 : 5. 1 Kron. 16 : 26. Philipp. 3 : 19. Gal. 4 : 8. Eph. 2 : 12. 1 Joh. 2 : 23. 2 Joh. vs. 9. Joh. 5 : 23.

XXXV. ZONDAG.

96. VR. Wat eischt God in het tweede gebod?

ANTW. Dat wij God in geenerlei wijze wijze afbeelden(*a*), en op geene andere wijze vereeren, dan Hij in zijn Woord bevolen heeft(*b*).

(*a*) Jes. 40 : 18, 19, 25. Deut. 4 : 15, 16. Rom. 1 : 23. Hand. 17 : 20. (*b*) 1 Sam. 15 : 23. Deut. 12 : 30. Matth. 15 : 9.

97. VR. Mag men dan ganschelijk geene beelden maken?

ANTW. God kan noch mag in geenerlei wijze afgebeeld worden(*a*).

---

1) De oude tekst gebruikt hier het woord *versieren* (Duitsch: *dichten*, Lat.: *fingere*); dat echter thans in den zin van *uitdenken* of *verzinnen* niet meer gebruikelijk is.

Maar de schepselen, al is het dat zij mogen [1]) afgebeeld worden, zoo verbiedt toch God, hunne beeltenis te maken en te hebben, om die te vereeren, of God daardoor te dienen(*b*).

(*a*) Jes. 40 : 25. (*b*) Ex. 34 : 17 en 23 : 24 en 34 : 13. Num. 33 : 52.

98. Vr. Maar zoude men de beelden in de kerken als boeken der leeken niet mogen dulden [2])?

Antw. Neen; want wij moeten niet wijzer zijn dan God, dewelke zijne Christenen niet door stomme beelden(*a*), maar door de levende verkondiging zijns Woords wil onderwezen hebben(*b*).

(*a*) Jer. 10 : 8. Hab. 2 : 18, 19. (*b*) Rom. 10 . 14, 15, 17. 2 Petr. 1 : 19. 2 Tim. 3 : 16, 17.

XXXVI. Zondag.

99. Vr. Wat wil het derde gebod?

Antw. Dat wij niet alleen met vloeken(*a*) of met valschen eede(*b*), maar ook met onnoodig zweren(*c*), den naam Gods niet lasteren noch misbruiken, noch ons met ons stilzwijgen en toezien zulke schrikkelijke zonden deelachtig maken(*d*); en in het kort, dat wij den heiligen Name Gods anders niet dan met vreeze en eerbied gebruiken(*e*), opdat Hij van ons recht beleden(*f*)), aangeroepen(*g*), en in alle onze woorden en werken geprezen worde(*h*).

(*a*) Lev. 24 : 15, 16. (*b*) Lev. 19 : 12. (*c*) Matth. 5 : 37. Jac. 5 : 12. (*d*) Lev. 5 : 1. Spr. 29 : 24. (*e*) Jer. 4 : 2. Jes. 45 : 23. (*f*) Matth 10 : 32. Rom. 10 : 9, 10. (*g*) Ps. 50 : 15. 1 Tim. 2 : 8. (*h*) Col. 3 : 17. Rom. 2 : 24. 1 Tim. 6 : 1.

100. Vr. Is het dan zoo groote zonde, Gods naam met zweren en vloeken te lasteren, dat God zich ook over diegenen vertoornt, die, zooveel als hun mogelijk is, het vloeken en zweren niet helpen weren en verbieden?

Antw. Ja gewisselijk(*a*); want er is geen grooter zonde, noch

---

1) Bijna alle Nederduitsche uitgaven hebben hier: *kunnen*. Toch is hier *mogen* bedoeld, in den zin, dien dit woord ook thans nog heeft (Duitsch: *mögen*, Lat.: *licet*).

2) De oude tekst heeft hier: *lijden* (Duitsch: *dulden*, Lat.: *tolerari*); in den zin, die thans het best door het woord *dulden* wordt uitgedrukt.

die God meer vertoornt, dan de lastering zijns Naams; waarom Hij die ook met den dood te straffen bevolen heeft(*b*).

(*a*) Spr. 29 : 24. Lev. 5 : 1. (*b*) Lev. 24 : 16.

XXXVII. Zondag.

101. Vr. Maar mag men ook Godzaliglijk bij den Name Gods eenen eed zweren?

Antw. Ja, als het de Overheid van hare onderdanen, of anderszins ook de nood vordert, om trouw en waarheid daardoor te bevestigen, en dat tot Gods eere en des naasten heil [1]); want zulk eedzweren is in Gods Woord gegrond(*a*), en daarom ook van de heiligen in het Oude en Nieuwe Testament recht gebruikt geweest(*b*).

(*a*) Deut. 6 : 13 en 10 : 20. Jes. 48 : 1. Hebr. 6 : 16. (*b*) Gen. 21 : 24 en 31 : 53. Jos. 9 : 15. 1 Sam. 24 : 23. 2 Sam. 3 : 35. 1 Kon. 1 : 29. Rom. 1 : 9 en 9 : 1, 2 Cor. 1 : 23.

102. Vr. Mag men ook bij de heiligen, of bij eenige andere schepselen, eenen eed zweren?

Antw. Neen; want eenen rechten eed zweren is God aanroepen, dat Hij, als die alleen het harte kent, der waarheid getuigenis wille geven, en mij straffe, indien ik valschelijk zweer(*a*); welke eer aan geen schepsel toebehoort(*b*).

(*a*) 2 Cor. 1 : 23. Rom. 9 : 1. (*b*) Matth. 5 : 34, 35, 36. Jac. 5 : 12.

XXXVIII. Zondag.

103. Vr. Wat gebiedt God in het vierde gebod?

Antw. Eerstelijk, dat de kerkedienst, of het predikambt, en de scholen onderhouden worden(*a*), en dat ik, inzonderheid op den Sabbath, dat is, op den rustdag, tot de gemeente Gods naarstiglijk kome(*b*), om Gods Woord te hooren(*c*), de Sacramenten te gebruiken(*d*), God den Heere openlijk aan te roepen(*e*), en den armen Christelijke handreiking te doen(*f*); ten andere, dat ik alle de

---

1) De oude tekst heeft hier: *zaligheid* (Duitsch: *heil*, Lat.: *salus*); niet in den zin, waarin dat woord thans gebruikelijk is, maar in de beteekenis van *heil;* en daarom moest het, ter voorkoming van misverstand, door dit woord vervangen worden.

dagen mijns levens van mijne booze werken ruste [1]), den Heere door zijnen Geest in mij werken late, en alzoo den eeuwigen Sabbath in dit leven aanvange(*g*).

(*a*) Tit. 1 : 5. 2 Tim. 3 : 14. 1 Cor. 9 : 13, 14. 2 Tim. 2 : 2 en 3 : 15. (*b*)Ps. 40 : 10, 11 en 68 : 27. Hand. 2 : 42. (*c*) 1 Tim. 4 : 13. 1 Cor. 14 : 29. (*d*) 1 Cor. 11 : 33. (*e*) 1 Tim. 2 : 1. 1 Cor. 14 : 16. (*f*) 1 Cor. 16 : 2. (*g*) Jes. 66 : 23.

XXXIX. Zondag.

104. Vr. Wat wil God in het vijfde gebod?

Antw. Dat ik mijnen vader en mijne moeder, en allen die over mij gesteld zijn, alle eere, liefde en trouwe bewijze, en mij hunner goede leere en straffe met behoorlijke gehoorzaamheid onderwerpe(*a*), en ook met hunne zwakheid en gebreken geduld hebbe(*b*), aangezien het Gode belieft, ons door hunne hand te regeeren(*c*).

(*a*) Eph. 6 : 1, 2, 5. Col. 3 : 18, 20, 22. Eph. 5 : 22. Spr. 1 : 8 en 4 : 1 en 15 : 20 en 20 : 20. Ex. 21 : 17. Rom. 13 : 1. (*b*) Spr. 23 : 22. Gen. 9 : 24. 1 Petr. 2 : 18. (*c*) Eph. 6 : 4, 9. Col. 3 : 20. Rom. 13 : 2, 3. Matth. 22 : 21.

XL. Zondag.

105. Vr. Wat eischt God in het zesde gebod?

Antw. Dat ik mijnen naaste noch met gedachten, noch met woorden of eenig gebaar [2]), veel minder met de daad, door mijzelven of door anderen onteere, hate, kwetse of doode(*a*); maar dat ik alle wraakgierigheid aflegge(*b*); ook mijzelven niet kwetse of moedwilliglijk in eenig gevaar begeve(*c*); waarom ook de Overheid het zwaard draagt om den doodslag te weren(*d*).

(*a*) Matth. 5 : 21, 22 en 26 : 52. Gen. 9 : 6. (*b*) Eph. 4 : 26. Rom. 12 : 19. Matth. 5 : 25 en 18 : 35. (*c*)Rom. 13 : 14. Col. 2 : 23. Matth. 4 : 7. (*d*) Gen. 9 : 6. Ex. 21 : 14. Matth. 26 : 52. Rom. 13 : 4.

---

1) De oude tekst heeft hier het woord *vieren* (Duitsch: *feiern*, Lat.: *vacare*); in den zin van: ophouden met arbeid, rust nemen; maar thans in dien zin niet meer gebruikelijk, en daarom door de uitdrukking *rusten* vervangen.

2) De oude tekst heeft hier het woord *gelaat* (Duitsch: *geberden*, Lat.: *gestibus*); dat echter thans in den zin van *gebaar* niet meer gebruikelijk is.

106. Vr. Maar dit gebod schijnt alleen van het doodslaan te spreken?

Antw. God, verbiedende den doodslag, leert ons, dat Hij den wortel des doodslags, als nijd(*a*), haat(*b*), toorn(*c*) en wraakgierigheid, haat en zulks alles voor eenen doodslag houdt(*d*).

(*a*) Spr. 14 : 30. Rom. 1 : 29. (*b*) 1 Joh. 2 : 11. (*c*) Jac. 1 : 20. Gal. 5 : 19, 20, 21. (*d*) 1 Joh. 3 : 15.

107. Vr. Maar is het genoeg, dat wij onzen naaste, zooals tevoren gezegd is, niet dooden?

Antw. Neen; want God, verbiedende den nijd, haat en toorn, gebiedt, dat wij onzen naaste liefhebben als onszelven(*a*), en jegens hem geduld, vrede, zachtmoedigheid, barmhartigheid en alle vriendelijkheid bewijzen(*b*), zijne schade, zooveel als ons mogelijk is, afkeeren(*c*), en ook onzen vijanden goed doen(*d*).

(*a*) Matth. 22 : 39 en 7 : 12. Rom. 12 : 10. (*b*) Eph. 4 : 2. Gal 6 : 1, 2. Matth. 5 : 5. Rom. 12 : 18. Luc. 6 : 36. Matth. 5 : 7. 1 Petr. 3 : 8. Col. 3 : 12. (*c*) Ex. 23 : 5. (*d*) Matth. 5 : 44, 45. Rom. 12 : 20.

XLI. Zondag.

108. Vr. Wat leert ons het zevende gebod?

Antw. Dat alle onkuischheid van God vervloekt is(*a*), en dat wij daarom, haar van harte vijand zijnde(*b*), kuisch en ingetogen [1]) leven moeten(*c*), hetzij in den heiligen huwelijken staat of daarbuiten(*d*).

(*a*) Lev. 18 : 28. (*b*) Jud. vs. 23. (*c*) 1 Thess. 4 : 3, 4, 5. (*d*) Hebr. 13 : 4. 1 Cor. 7 : 7.

109. Vr. Verbiedt God in dit gebod niet meer dan echtbreken en diergelijke schandelijkheden?

Antw. Dewijl ons lichaam en ziele tempelen des Heiligen Geestes zijn, zoo wil Hij, dat wij ze beide zuiver en heilig bewaren;

---

1) De oude tekst heeft hier het woord *tuchtelijk* (Duitsch: *züchtig*, Lat. de twee woorden: *temperanter* en *modeste*); dat het tegendeel bedoelt van: tuchteloos of ongeregeld; maar dat thans verouderd is, en daarom vervangen door het nu gebruikelijke: *ingetogen*.

daarom verbiedt hij alle onkuische daden, gebaren, woorden(*a*), gedachten, lusten(*b*), en wat den mensch daartoe trekken kan(*c*).

(*a*) Eph. 5 : 3, 4. 1 Cor. 6 : 18, 19. (*b*) Matth. 5 : 27, 28. (*c*) Eph 5 : 18. 1 Cor. 15 : 33.

XLII. Zondag.

110. Vr. Wat verbiedt God in het achtste gebod?

Antw. God verbiedt niet alleen dat stelen(*a*) en rooven(*b*), hetwelk de Overheid straft; maar Hij noemt ook dieverij alle boozе stukken en aanslagen, waarmede wij onzes naasten goed denken aan ons te brengen(*c*), hetzij met geweld, of schijn des rechts, als met valsch [1]) gewicht, el, maat, waar(*d*), munt, woeker(*e*), of door eenig middel, van God verboden; daarenboven ook alle gierigheid(*f*), alle misbruik en verkwisting zijner gaven(*g*).

(*a*) 1 Cor. 6 : 10. (*b*) 1 Cor. 5 : 10. Jes. 33 : 1. (*c*) Luc. 3 : 14. 1 Thess. 4 : 6. (*d*) Spr. 11 : 1 en 16 : 11. Ezech. 45 : 9, 10. Deut. 25 : 13. (*e*) Ps. 15 : 5. Luc. 6 : 35. (*f*) 1 Cor. 6 : 10. (*g*) Spr. 23 : 20, 21 en 21 : 20.

111. Vr. Maar wat gebiedt u God in dit gebod?

Antw. Dat ik mijns naasten nut, waar ik kan en mag, bevordere; met hem alzoo handele, als ik wilde, dat men met mij handelde(*a*); daarenboven ook, dat ik trouwelijk arbeide, opdat ik den nooddruftige helpen moge(*b*).

(*a*) Matth. 7 : 12. (*b*) Eph. 4 : 28.

XLIII. Zondag.

112. Vr. Wat wil het negende gebod?

Antw. Dat ik tegen niemand valsche getuigenis geve(*a*), niemand zijne woorden verdraaie(*b*), geen achterklapper of lasteraar zij(*c*), niemand lichtelijk en onverhoord oordeele of helpe veroordeelen(*d*) [2]); maar allerlei liegen en bedriegen, als eigene werken

---

1) De oude tekst heeft hier het woord *onrecht* (Duitsch: *unrecht*, Lat. de vijf woorden: *iniquus, iniustus, inaequalis, fucosus* en *fallax*); dat echter als bijvoegelijk naamwoord thans verouderd is, en daarom vervangen door het nu gebruikelijke: *valsch*.

2) De oude tekst heeft hier: *verdoemen* (Duitsch: *verdammen*, Lat.: *condem-*

des duivels(e), vermijde, tenzij dat ik den zwaren toorn Gods op mij laden wil(f); insgelijks, dat ik in het gericht en alle andere handelingen de waarheid liefhebbe, oprechtelijk spreke en belijde(g); ook mijns naasten eer en goed gerucht naar mijn vermogen voorsta en bevordere(h).

(a) Spr. 19 : 5, 9 en 21 28. (b) Ps. 15 : 3 en 50 : 19, 20. (c) Rom. 1 : 30. (d) Matth. 7 : 1. Luc. 6 : 37. (e) Joh. 8 : 44. (f) Spr. 12 : 22 en 13 : 5. (g) 1 Cor. 13 : 6. Eph. 4 : 25. (h) 1 Petr. 4 : 8.

XLIV. Zondag.

113. Vr. Wat eischt van ons het tiende gebod?

Antw. Dat ook de minste lust of gedachte tegen eenig gebod Gods in ons hart nimmermeer kome, maar dat wij ten allen tijde van ganscher harte aller zonden vijand zijn en lust tot alle gerechtigheid hebben(a).

(a) Rom. 7 : 7.

114. Vr. Maar kunnen degenen, die tot God bekeerd zijn, deze geboden volkomenlijk houden?

Antw. Neen zij; maar ook de allerheiligsten, zoolang als zij in dit leven zijn, hebben maar een klein beginsel dezer gehoorzaamheid(a); doch alzoo, dat zij met een ernstig voornemen niet alleen naar sommige, maar naar alle de geboden Gods beginnen te leven(b).

(a) 1 Joh. 1 : 8. Rom. 7 : 14, 15. Pred. 7 : 20. 1 Cor. 13 : 9. (b) Rom. 7 : 22. Ps. 1 : 2.

115. Vr. Waarom laat ons dan God alzoo scherpelijk de tien geboden prediken, zoo ze toch niemand in dit leven houden kan?

Antw. Eerstelijk, opdat wij ons leven lang onzen zondigen aard hoe langer hoe meer leeren kennen(a), en des te begeeriger zijn, om de vergeving der zonden en de gerechtigheid in Christus te zoeken(b). Daarna, opdat wij zonder ophouden ons benaarstigen, en God bidden om de genade des Heiligen Geestes, opdat wij hoe

---

nare); niet in den zin, waarin dat woord thans gebruikelijk is, maar in de beteekenis van *veroordeelen*; en daarom moest het, ter voorkoming van misverstand, door dit woord vervangen worden.

langer hoe meer naar het evenbeeld Gods vernieuwd worden, totdat wij tot deze voorgestelde volkomenheid na dit leven geraken(c).

(a) Rom. 3 : 20. 1 Joh. 1 : 9. Ps. 32 : 5. (b) Matth. 5 : 6. Rom. 7 : 24, 25. (c) 1 Cor 9 : 24. Philipp. 3 : 12, 13, 14.

Van het Gebed.

XLV. Zondag.

116. Vr. Waarom is het gebed den Christenen van noode?

Antw. Daarom dat het het voornaamste stuk der dankbaarheid is, welke God van ons vordert(a), en dat God zijne genade en den Heiligen Geest alleen aan diegenen geven wil, die Hem met hartelijke zuchten zonder ophouden daarom bidden en daarvoor danken(b).

(a) Ps. 50 : 14. (b) Matth. 7 : 7. Luc. 11 : 9, 13. 1 Thess. 5 ; 17.

117. Vr. Wat behoort tot zulk een gebed, dat Gode aangenaam is en van Hem verhoord wordt?

Antw. Eerstelijk, dat wij alleen den eenigen waren God, die die zich in zijn Woord ons geopenbaard heeft(a), om al hetgene dat Hij ons geboden heeft te bidden(b), van harte aanroepen(c). Ten andere, dat wij onzen nood en ellendigheid recht en grondig kennen(d), opdat wij ons voor het aangezicht zijner majesteit verootmoedigen(e). Ten derde, dat wij dezen vasten grond hebben(f), dat Hij ons gebed, niettegenstaande wij zulks onwaardig zijn, om des Heeren Christus' wille zekerlijk wil verhooren(g), gelijk Hij ons in zijn Woord beloofd heeft(h).

(a) Openb. 19 : 10. Joh. 4 : 22, 23, 24. (b) Rom. 8 : 26. J Joh. 5 : 14. Jac. 1 : 5. (c) Joh. 4 : 24. Ps. 145 : 18. (d) 2 Kron. 20 : 12. (e) Ps. 2 : 11 en 34 : 19. Jes. 66 : 2. (f) Rom. 10 : 14. Jac. 1 : 6. (g) Joh: 14 : 13. en 16 : 23. Dan. 9 : 18. (h) Matth. 7 : 8. Ps. 27 : 8.

118. Vr. Wat heeft ons God bevolen van Hem te bidden?

Antw. Alle geestelijke en lichamelijke nooddruft(a), welke de Heere Christus begrepen heeft in het gebed, dat Hij ons zelf geleerd heeft.

(a) Jac. 1 : 17. Matth. 6 : 33.

119. Vr. Hoe luidt dat gebed?

Antw. (a)*Onze Vader, die in de hemelen zijt;*
1. Uw naam worde geheiligd.
2. Uw koninkrijk kome.
3. Uw wil geschiede, gelijk in den hemel, alzoo ook op de aarde.
4. Geef ons heden ons dagelijksch brood.
5. En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren.
6. En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den booze.
Want uw is het koninkrijk, en de kracht, en de heerlijkheid in der eeuwigheid. Amen.

(a) Matth. 6 : 9—13. Luc. 11 : 2, 3, 4.

XLVI. Zondag.

120. Vr. Waarom heeft ons Christus geboden, God alzoo aan te spreken: *Onze Vader?*
Antw. Opdat Hij van stonde aan, in het begin onzes gebeds, in ons de kinderlijke vreeze en toevoorzicht [1]) tot God verwekke, welke beide de grond onzes gebeds zijn, namelijk, dat God onze Vader door Christus geworden is, en dat Hij ons veel minder afslaan zal hetgene dat wij Hem met een recht geloof bidden, dan onze vaders ons aardsche dingen ontzeggen(a).

(a) Matth. 7 : 9, 10, 11. Luc. 11 : 11, 12, 13.

121. Vr. Waarom wordt hier bijgevoegd: *Die in de hemelen zijt?*
Antw. Opdat wij van de hemelsche majesteit Gods niet aardschelijk denken(a), en van zijne almachtigheid alle nooddruft des lichaams en der ziele verwachten(b).

(a) Jer. 23 : 23, 24. Hand. 17 : 24, 25, 27. (b) Rom. 10 : 12.

XLVII. Zondag.

122. Vr. Welke is de eerste bede?
Antw. *Uw naam worde geheiligd.* Dat is: Geef ons eerstelijk, dat wij U recht kennen(a), en U in alle uwe werken, in welke uwe

1) Zie over dit woord de noot bij Antw. 28.

almachtigheid, wijsheid, goedheid, gerechtigheid, barmhartigheid en waarheid klaarlijk schijnt, heiligen, roemen en prijzen(*b*); daarna ook dat wij al ons leven, gedachten, woorden en werken, alzoo schikken en richten, dat uw naam om onzentwille niet gelasterd, maar geëerd en geprezen worde(*c*).

(*a*) Joh. 17 : 3. Jer. 9 : 24 en 31 : 33, 34. Matth. 16 : 17. Jac. 1 : 5. Ps. 119 : 105. (*b*) Ps. 119 : 137. Luc. 1 : 46, 47, 68, 69. Rom. 11 : 33. (*c*) Ps. 71 : 8 en 115 : 1.

XLVIII. Zondag.

123. Vr. Welke is de tweede bede?

Antw. *Uw koninkrijk kome.* Dat is: Regeer ons alzoo door uw Woord en uwen Geest, dat wij ons hoe langer hoe meer aan U onderwerpen(*a*); bewaar en vermeerder uwe kerk(*b*); verstoor de werken des duivels en alle heerschappij [1]), welke zich tegen U verheft, mitsgaders alle booze raadslagen, die tegen uw heilig Woord bedacht worden(*c*); totdat de volkomenheid uws Rijks kome(*d*), waarin Gij alles zult zijn in allen(*e*).

(*a*) Ps. 143 : 10 en 119 : 5. Matth. 6 : 33. (*b*) Ps. 51 : 20 en 122 : 6. (*c*) 1 Joh. 3 : 8. Rom. 16 : 20. (*d*) Openb. 22 : 20. Rom. 8 : 22, 23. (*e*) 1 Cor. 15 : 28.

XLIX. Zondag.

124. Vr. Welke is de derde bede?

Antw. *Uw wil geschiede, gelijk in den hemel, alzoo ook op de aarde.* Dat is: Geef, dat wij en alle menschen onzen eigen wil verzaken(*a*), en uwen wil, die alleen goed is, zonder eenig tegenspreken gehoorzaam zijn(*b*); opdat alzoo een iegelijk zijn ambt en beroep zoo gewilliglijk en getrouwelijk moge bedienen en uitvoeren(*c*), als de engelen in den hemel doen(*d*).

(*a*) Matth. 16 : 24. Tit. 2 : 11, 12. (*b*) Luc. 22 : 42. Eph. 5 : 10. Rom. 12 : 2. (*c*) 1 Cor. 7 : 24. (*d*) Ps. 103 : 20, 21.

---

1) Ook hier, evenals in Antw. 1 en 34, moest *geweld* door *heerschappij* vervangen worden.

L. Zondag.

125. Welke is de vierde bede?

Antw. *Geef ons heden ons dagelijksch brood.* Dat is: Wil ons met alle nooddruft des lichaams verzorgen(*a*), opdat wij daardoor erkennen, dat Gij de eenige oorsprong alles goeds zijt(*b*), en dat noch onze zorg en arbeid, noch uwe gaven, zonder uwen zegen ons gedijen(*c*), en dat wij derhalve ons vertrouwen van alle schepselen aftrekken en op U alleen stellen(*d*).

(*a*) Ps. 145 : 15 en 104 : 27. Matth. 6 : 26. (*b*) Jac. 1 : 17. Hand. 14 : 17 en 17 : 27. (*c*) 1 Cor. 15 : 58. Deut. 8 : 3. Ps. 37 : 16 en 127 : 1, 2. (*d*) Ps. 55 : 23 en 62 : 11 en 146 : 3. Jer. 17 : 5, 7.

LI. Zondag.

126. Vr. Welke is de vijfde bede?

Antw. *Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren.* Dat is: Wil ons, armen zondaren, alle onze misdaden, en ook de boosheid, die ons altijd aanhangt, om des bloeds van Christus wille niet toerekenen(*a*), gelijk wij ook dit getuigenis uwer genade in ons bevinden, dat ons gansche voornemen is, onzen naaste van harte te vergeven(*b*).

(*a*) Ps. 51 : 3 en 143 : 2. 1 Joh. 2 : 1. Rom. 8 ; 1. (*b*) Matth. 6. : 14.

LII. Zondag.

127. Vr. Welke is de zesde bede?

Antw. *Leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den booze.* Dat is: Dewijl wij van onszelven alzoo zwak zijn, dat wij niet een oogenblik zouden kunnen bestaan(*a*), en daartoe onze doodvijanden, de duivel(*b*), de wereld(*c*), en ons eigen vleesch(*d*), niet ophouden ons aan te vechten; zoo wil ons toch staande houden en sterken, door de kracht uws Heiligen Geestes, opdat wij in dezen geestelijken strijd niet onderliggen(*e*), maar altijd sterken wederstand doen, totdat wij eindelijk ten eenenmale de overhand behouden(*f*).

(*a*) Joh. 15 : 5. Ps. 103 : 14. (*b*) 1 Petr. 5 : 8. Eph. 6 : 12, (*c*) Joh. 15 : 19. (*d*) Rom. 7 : 23. Gal. 5 : 17. (*e*) Matth. 26 : 41. Marc. 13 : 33. (*f*) 1 Thess. 3 : 13 en 5 : 23.

128. Vr. Hoe besluit gij uw gebed?

Antw. *Want uw is het koninkrijk, en de kracht, en de heerlijkheid in der eeuwigheid.* Dat is: Zulks alles bidden wij van U, daarom, dat Gij, als onze Koning en aller dingen machtig, ons alles goeds te geven den wil en het vermogen hebt(*a*), en dat alles, opdat daardoor, niet wij, maar uw heilige naam eeuwiglijk geprezen worde(*b*).

(*a*) Rom. 10 : 12. 2 Petr. 2 : 9. (*b*) Joh. 14 : 13. Jer. 33 : 8, 9. Ps. 115 : 2.

129. Vr. Wat beduidt het woordeken *Amen?*

Antw. *Amen* wil zeggen: Het zal waar en zeker zijn. Want mijn gebed is veel zekerder van God verhoord, dan ik in mijn harte gevoel, dat ik zulks van Hem begeer(*a*).

(*a*) 2 Cor. 1 : 20. 2 Tim. 2 : 13.

DE DORDTSCHE LEERREGELEN

OF

OORDEEL VAN DE NATIONALE SYNODE DER GEREFORMEERDE KERKEN VAN DE VEREENIGDE NEDERLANDEN,

GEHOUDEN BINNEN DORDRECHT IN DEN JARE 1618 EN 1619,

OVER

DE BEKENDE VIJF HOOFDSTUKKEN DER LEER, WAAROVER IN DE GEREFORMEERDE KERKEN DEZER VEREENIGDE NEDERLANDEN VERSCHIL IS GEVALLEN.

HET EERSTE HOOFDSTUK DER LEER,

NAMELIJK,

Van de Goddelijke Verkiezing en Verwerping.

Het eerste Artikel.

Aangezien alle menschen in Adam gezondigd hebben, en des vloeks en eeuwigen doods zijn schuldig geworden, zoo zoude God niemand ongelijk hebben gedaan, indien Hij het gansche menschelijk geslacht in de zonde en vervloeking had willen laten en om de zonde verdoemen, volgens deze uitspraken des Apostels: *De geheele wereld is voor God verdoemelijk. Zij hebben allen gezondigd, en derven de heerlijkheid Gods* (Rom. III : 19, 23). En: *De bezoldiging der zonde is de dood* (Rom. VI : 23).

II.

Maar hierin is de liefde Gods geopenbaard, dat Hij zijnen eeniggeborenen Zoon in de wereld gezonden heeft, opdat een iegelijk, die in hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe (1 Joh. IV : 9; Joh. III : 16).

III.

En opdat de menschen tot het geloof worden gebracht, zendt God goedertierenlijk verkondigers van deze zeer blijde boodschap, tot wie Hij wil, en waaneer Hij wil; door wier dienst de menschen geroepen worden tot bekeering en het geloof in Christus den gekruisigde. *Want hoe zullen zij in hem gelooven, van welken zij niet gehoord hebben? En hoe zullen zij hooren, zonder die hun predikt? En hoe zullen zij prediken, indien zij niet gezonden worden?* (Rom. X : 14, 15.)

IV.

Die dit Evangelie niet gelooven, op die blijft de toorn Gods. Maar die het aannemen, en den Zaligmaker Jezus met een waarachtig en levend geloof omhelzen, die worden door hem van den toorn Gods en van het verderf verlost, en met het eeuwige leven begiftigd (Joh. III : 36; Marc. XVI : 16).

V.

De oorzaak of schuld van dat ongeloof, gelijk ook van alle andere zonden, is geenszins in God, maar in den mensch. Maar het geloof in Jezus Christus, en de zaligheid door hem, is eene genadegave Gods; gelijk geschreven is: *Uit genade zijt gij zalig geworden door het geloof; en dat niet uit u, het is Gods gave* (Eph. II ; 8). Insgelijks: *Het is u gegeven, in Christus te gelooven* (Phil. I : 29).

VI.

Dat God sommigen in den tijd met het geloof begiftigt, sommigen niet begiftigt, komt voort van zijn eeuwig besluit. *Want*

alle zijne werken zijn Hem van eeuwigheid bekend (Hand. XV : 18), en *Hij werkt alle dingen naar den raad zijns willens* (Eph. I : 11). Naar welk besluit Hij de harten der uitverkorenen, hoewel zij hard zijn, genadiglijk vermurwt en buigt om te gelooven; maar degenen, die niet zijn verkoren, naar zijn rechtvaardig oordeel, in hunne boosheid en hardigheid laat. En hier is het, dat zich voornamelijk voor ons ontsluit die diepe, barmhartige en evenzeer rechtvaardige onderscheiding der menschen, zijnde in evengelijken staat des verderfs, of het besluit van Verkiezing en Verwerping, in het Woord Gods geopenbaard. Hetwelk, even als het de verkeerde, onreine en onvaste menschen verdraaien tot hun verderf, alzoo den heiligen en Godvreezenden zielen eenen onuitsprekelijken troost geeft.

VII.

Deze Verkiezing is een onveranderlijk voornemen Gods, door hetwelk Hij vóór de grondlegging der wereld eene zekere menigte van menschen, niet beter of waardiger zijnde dan anderen, maar in de gemeene ellende met anderen liggende, uit het geheele menschelijk geslacht, van de eerste rechtheid [1]) door hunne eigene schuld vervallen in de zonde en het verderf, naar het vrije welbehagen zijns wils, tot de zaligheid, louter uit genade, uitverkoren heeft in Christus, denwelken hij ook van eeuwigheid tot een Middelaar en Hoofd van alle uitverkorenen, en tot een fundament der zaligheid gesteld heeft. En opdat zij door hem zouden zalig gemaakt worden, heeft Hij ook besloten, hen aan hem te geven, en krachtiglijk tot zijne gemeenschap door zijn Woord en Geest te roepen en te trekken, of, met het ware geloof in hem te begiftigen, te rechtvaardigen, te heiligen, en, in de gemeenschap zijns Zoons krachtiglijk bewaard zijnde, ten laatste te verheerlijken, tot bewijzing van zijne barmhartigheid, en tot prijs van de rijkdommen zijner heerlijke genade. Gelijk geschreven is: *God heeft ons uitverkoren in Christus, vóór de grondlegging der wereld, opdat wij zouden heilig en onberispelijk zijn voor Hem in de liefde. Die ons tevoren*

1) De officieele uitgave heeft hier het woord *oprechtigheid* (Lat. *integritas*); maar de daarmede aangeduide staat wordt thans altijd die der *rechtheid* genoemd.

verordineerd heeft tot aanneming tot kinderen, door Jezus Christus, in zichzelven, naar het welbehagen zijns willens; tot prijs der heerlijkheid zijner genade, door welke Hij ons begenadigd heeft in den Geliefde (Eph. I : 4, 5, 6). En elders: *Die Hij tevoren verordineerd heeft, deze heeft Hij ook geroepen; en die Hij geroepen heeft, deze heeft Hij ook gerechtvaardigd; en die Hij gerechtvaardigd heeft, deze heeft Hij ook verheerlijkt* (Rom. VIII : 30).

VIII.

De voormelde Verkiezing is niet menigerlei, maar ééne en dezelfde, van alle degenen die zalig worden, beide in het oude en nieuwe Testament. Aangezien de Schrift ons een éénig welbehagen, voornemen en raad van den wille Gods voorstelt, waardoor Hij ons van eeuwigheid heeft verkoren, beide tot de genade en tot de heerlijkheid, tot de zaligheid en tot den weg der zaligheid, denwelken Hij bereid heeft, opdat wij daarin wandelen zouden (Eph. I : 4, 5, en II: 10).

IX.

Deze zelfde Verkiezing is geschied, niet *uit* het voorgezien geloof en gehoorzaamheid des geloofs, heiligheid, of eenige andere goede hoedanigheid of geschiktheid, als eene oorzaak of voorwaarde, tevoren vereischt in den mensch, die verkoren zoude worden; maar *tot* het geloof en gehoorzaamheid des geloofs, *tot* heiligheid, enz.; en dienvolgens is de Verkiezing de fontein van alle zaligmakend goed, waaruit het geloof, de heiligheid, en andere zaligmakende gaven, en eindelijk het eeuwige leven zelf, als vruchten vloeien; naar het getuigenis des Apostels: *Hij heeft ons uitverkoren* (niet, omdat wij waren, maar) *opdat wij zouden zijn heilig en onberispelijk voor Hem in de liefde* (Eph. I : 4).

X.

De oorzaak van deze genadige Verkiezing is eeniglijk het welbehagen Gods, niet daarin bestaande, dat Hij eenige hoedanigheden of werken der menschen, uit alle mogelijke voorwaarden, tot eene

voorwaarde der zaligheid heeft uitgekozen; maar hierin, dat Hij eenige bepaalde personen, uit de gemeene menigte der zondaren, zich tot een eigendom heeft aangenomen. Gelijk geschreven is: *Als de kinderen nog niet geboren waren, noch iets goeds of kwaads gedaan hadden,* enz., *werd tot haar* (namelijk Rebekka) *gezegd: De meerdere zal den mindere dienen; gelijk geschreven is: Jakob heb Ik liefgehad, en Ezau heb Ik gehaat* (Rom. IX : 11, 12, 13). En: *Er geloofden zoovelen als er geordineerd waren tot het eeuwige leven* (Hand. XIII : 48).

XI.

En gelijk God zelf op het hoogste wijs, onveranderlijk, alwetend en almachtig is, alzoo kan de Verkiezing, door Hem gedaan, niet *ontdaan en wedergedaan,* noch veranderd, noch herroepen, noch afgebroken worden, noch de uitverkorenen verworpen, noch hun getal verminderd worden.

XII.

Van deze hunne eeuwige en onveranderlijke Verkiezing ter zaligheid worden de uitverkorenen te zijner tijd, hoewel bij onderscheidene trappen en met ongelijke mate, verzekerd; niet, als zij de verborgenheden en diepten Gods curieuselijk [1]) doorzoeken, maar als zij de onfeilbare vruchten der Verkiezing, in het Woord Gods aangewezen (als daar zijn: het waar geloof in Christus, kinderlijke vreeze Gods, droefheid die naar God is over de zonde, honger en dorst naar de gerechtigheid, enz.), in zichzelven met eene geestelijke blijdschap en heilige vermaking waarnemen (2 Cor. XIII : 5).

XIII.

Uit het gevoel en de verzekerdheid van deze Verkiezing, nemen de kinderen Gods dagelijks meerder oorzaak om zichzelven voor God te verootmoedigen, de diepte van zijne barmhartigheden te

1) *Curieuselijk* beteekent: met begeerte en zorg, om iets goed, tot op den grond, te weten te komen; meest in den ongunstigen zin van nieuwsgierig.

aanbidden, zichzelven te reinigen, en Hem, die hen eerst zoo uitnemend heeft liefgehad, wederom vuriglijk te beminnen. Zóó verre is het van daar, dat zij door deze leer van de Verkiezing, en door de overdenking daarvan, in het onderhouden van Gods geboden vertragen, of vleeschelijk zorgeloos zouden worden. Hetwelk door Gods rechtvaardig oordeel dengenen pleegt te gebeuren, die, óf zichzelven van de genade der Verkiezing lichtvaardiglijk vermetende [1]), óf ijdellijk en dartellijk daarvan klappende, in de wegen der uitverkorenen niet begeeren te wandelen.

XIV.

Voorts, gelijk deze leer van de Goddelijke Verkiezing, naar Gods wijzen raad, door de Profeten, Christus zelven en de Apostelen, zoowel in het oude als in het nieuwe Testament gepredikt is, en daarna in de H. Schriften voorgesteld en nagelaten, alzoo moet zij ook ten huidigen dage, te zijner tijd en plaats, in de Kerke Gods (dewelke zij bijzonderlijk is toegeëigend) voorgesteld worden, met den geest des onderscheids en met Godvruchtige [2]) eerbiedigheid, heiliglijk, zonder nieuwsgierige onderzoeking van de wegen des Allerhoogsten, ter eere van Gods H. naam en tot eenen levendigen troost van zijn volk (Hand. XX : 27; Rom. XII : 3 en Hoofdst. XI : 33, 34; Hebr. VI : 17, 18).

XV.

Deze eeuwige en onverdiende genade van onze Verkiezing wijst en prijst ons de H. Schrift allermeest daarmede aan, dat zij wijders getuigt, dat niet alle menschen zijn verkoren, maar sommigen niet verkoren, of in Gods eeuwige Verkiezing voorbijgegaan, namelijk die, welke God naar zijn gansch vrij, rechtvaardig, on-

---

1) *Zichzelven van de genade vermetende* Lat.: *de gratia praesumentes*) beteekent: zichzelven van de genade, zonder grond, iets voorstellende of inbeeldende, of, zichzelven de genade wederrechtelijk toekennende.

2) De officleele uitgave heeft hier het woord *Goddelijk*, dat echter thans in den hier bedoelden zin niet meer kan gebruikt worden, en daarom vervangen is door het woord *Godvruchtig*, in overeenstemming met Art. 18 van dit Hoofdstuk, waar dezelfde Lat. uitdrukking (*religiose*) alzoo is vertaald.

berispelijk en onveranderlijk welbehagen besloten heeft in de gemeene ellende te laten, in dewelke zij zichzelven door hunne eigene schuld hebben gestort, en met het zaligmakend geloof en de genade der bekeering niet te begiftigen, maar hen, in hunne eigene wegen en onder zijn rechtvaardig oordeel gelaten zijnde, eindelijk niet alleen om het ongeloof, maar ook om alle andere zonden, tot verklaring van zijne gerechtigheid, te verdoemen en eeuwiglijk te straffen. En dit is het besluit der Verwerping, hetwelk God geenszins maakt tot eenen auteur [1]) van de zonde (hetwelk godslasterlijk is te denken), maar Hem stelt tot haren verschrikkelijken, onberispelijken en rechtvaardigen Rechter en Wreker.

XVI.

Die het levend geloof in Christus, of het zeker vertrouwen des harten, den vrede der consciëntie, de betrachting van de kinderlijke gehoorzaamheid, den roem in God door Christus, in zich nog niet krachtiglijk gevoelen, en nochtans de middelen gebruiken, door welke God beloofd heeft deze dingen in ons te werken, die moeten niet mismoedig worden, wanneer zij van de Verwerping hooren gewagen, noch zichzelven onder de verworpenen rekenen, maar in het waarnemen der middelen vlijtig voortgaan, naar den tijd van overvloediger genade vuriglijk verlangen, en dien met eerbiedigheid en ootmoedigheid verwachten. Veel minder behooren voor deze leer van de Verwerping verschrikt te worden degenen, die ernstiglijk begeeren zich tot God te bekeeren, Hem alleen te behagen, en van het lichaam des doods verlost te worden, en nochtans in den weg der Godzaligheid en des geloofs zoo ver nog niet kunnen komen, als zij wel wilden; aangezien de barmhartige God beloofd heeft, dat Hij de rookende vlaswiek niet zal uitblusschen, en het gekrookte riet niet zal verbreken. Maar deze leer is met recht schrikkelijk voor degenen, die, God en Christus den Zaligmaker niet achtende, zichzelven aan de zorgvuldigheden der wereld en aan de wellusten des vleesches geheel hebben overgegeven, zoo lang zij zich niet met ernst tot God bekeeren.

---

1) *Auteur* beteekent: werkmeester; werkende oorzaak; degene, van wien iets afkomstig is, of, die tot iets aanleiding geeft.

XVII.

Nademaal wij van den wille Gods uit zijn Woord moeten oordeelen, hetwelk getuigt dat de kinderen der geloovigen heilig zijn, niet van nature, maar uit kracht van het genadeverbond, in hetwelk zij met hunne ouderen begrepen zijn, zoo moeten de Godzalige ouders niet twijfelen aan de Verkiezing en zaligheid hunner kinderen, welke God in hunne kindsheid uit dit leven wegneemt (Gen. XVII : 7; Hand. II : 39; 1 Cor. VII : 14).

XVIII.

Tegen degenen, die over deze genade der onverdiende Verkiezing en gestrengigheid der rechtvaardige Verwerping murmureeren, stellen wij deze uitspraak des Apostels: *O mensch, wie zijt gij, die tegen God antwoordt?* (Rom. IX : 20); en deze van onzen Zaligmaker: *Is het mij niet geoorloofd, te doen met het mijne, wat ik wil?* (Matth. XX : 15). Wij daarentegen, deze verborgenheden met eene Godvruchtige eerbiedigheid aanbiddende, roepen uit met den Apostel: *O diepte des rijkdoms beide der wijsheid en der kennisse Gods! Hoe ondoorzoekelijk zijn zijne oordeelen, en onnaspeurlijk zijne wegen! Want wie heeft den zin des Heeren gekend? Of wie is zijn raadsman geweest? Of wie heeft Hem eerst gegeven, en het zal hem wedervergolden worden? Want uit Hem, en door Hem, en tot Hem zijn alle dingen. Hem zij de heerlijkheid in der eeuwigheid Amen* (Rom. XI : 33–36).

Verwerping der dwalingen, door welke de Nederlandsche Kerken eenen tijd lang zijn beroerd geworden.

De rechtzinnige leer van de Verkiezing en Verwerping verklaard zijnde, verwerpt de Synode de dwalingen dergenen,

I.

Die leeren: *Dat de wille Gods van zalig te maken degenen, die zouden gelooven en in het geloof en de gehoorzaamheid des*

geloofs zouden volharden, het gansche en geheele besluit van de Verkiezing ter zaligheid is, en dat er niets anders van dit besluit in het Woord Gods is geopenbaard. Want deze bedriegen de eenvoudigen, en wederspreken klaarlijk de H. Schrift, die getuigt, dat God niet alleen degenen, die gelooven zullen, wil zalig maken, maar dat Hij ook eenige bepaalde menschen van eeuwigheid heeft uitverkoren, welke Hij in den tijd, boven anderen, met het geloof in Christus en met volstandigheid zoude begiftigen; gelijk geschreven is: *Ik heb uwen naam geopenbaard den menschen, die Gij mij uit de wereld gegeven hebt* (Joh. XVII : 6). En: *Er geloofden zoovelen als er geordineerd waren tot het eeuwige leven* (Hand. XIII : 48). En: *Hij heeft ons uitverkoren in hem, vóór de grondlegging der wereld, opdat wij zouden heilig zijn,* enz. (Eph. 1 : 4).

II.

Die leeren: *Dat de Verkiezing Gods ten eeuwigen leven velerlei is: de eene algemeen en onbepaald, de andere bijzonder en bepaald; en dat deze wederom óf onvolkomen, herroepelijk, niet-beslissend en voorwaardelijk is, óf volkomen, onherroepelijk, beslissend en volstrekt.* Insgelijks: *Dat er eene andere Verkiezing is tot het geloof, eene andere tot de zaligheid, alzoo, dat de Verkiezing tot het rechtvaardigmakend geloof kan zijn zonder de beslissende Verkiezing ter zaligheid.* Want dit is een gedichtsel van 's menschen hersenen, buiten de Schrift uitgedacht [1]), waardoor de leer van de Verkiezing verdorven, en deze gulden keten van onze zaligheid verbroken wordt: *Die Hij tevoren verordineerd heeft, deze heeft Hij ook geroepen; en die Hij geroepen heeft, deze heeft Hij ook gerechtvaardigd; en die Hij gerechtvaardigd heeft, deze heeft Hij ook verheerlijkt* (Rom. VIII : 30).

III.

Die leeren: *Dat het welbehagen en voornemen Gods, van hetwelk de Schrift in de leer van de Verkiezing gewag maakt, niet daarin*

---

1) De officieele uitgave heeft hier het woord *versierd* (Lat.: *excogitatum*); dat echter in den zin van *verzonnen* of *uitgedacht* thans niet meer gebruikelijk is.

bestaat, dat God eenige bijzondere menschen boven anderen heeft uitverkoren; maar daarin, dat God uit alle mogelijke voorwaarden (onder welke ook zijn de werken der Wet), of uit de geheele orde van alle dingen, de uit haren aard onverdienstelijke [1]) *daad des geloofs en zijne onvolmaakte gehoorzaamheid tot eene voorwaarde der zaligheid heeft uitgekozen, welke Hij voor eene volkomene gehoorzaamheid genadiglijk zoude hebben willen houden, en der belooning des eeuwigen levens waardig achten.* Want met deze schadelijke dwaling wordt het welbehagen Gods en de verdienste van Christus krachteloos gemaakt, en de menschen door onnutte vragen van de waarheid der genadige rechtvaardigmaking en van de eenvoudigheid der Schrift afgetrokken, en deze uitspraak des Apostels van onwaarheid beschuldigd: *God heeft ons geroepen met eene heilige roeping; niet naar onze werken, maar naar zijn eigen voornemen en genade, die ons gegeven is in Christus Jezus vóór de tijden der eeuwen* (2 Tim. I : 9).

IV.

Die leeren: *Dat in de Verkiezing tot het geloof deze voorwaarde tevoren vereischt wordt, dat de mensch het licht der natuur recht gebruike, vroom zij, klein, nederig en ten eeuwigen leven geschikt, gelijk alsof aan die dingen de Verkiezing eenigszins hinge.* Want dit smaakt naar het gevoelen van Pelagius, en strijdt tegen de leer des Apostels, waar hij schrijft: *Wij hebben eertijds verkeerd in de begeerlijkheden onzes vleesches, doende den wil des vleesches en der gedachten, en wij waren van nature kinderen des toorns, gelijk ook de anderen; maar God, die rijk is in barmhartigheid, door zijne groote liefde, waarmede Hij ons liefgehad heeft, ook toen wij dood waren door de misdaden, heeft ons levend gemaakt met Christus (uit genade zijt gij zalig geworden), en heeft ons mede opgewekt, en heeft ons mede gezet in den hemel in Christus Jezus; opdat Hij zoude betoonen in de toekomende eeuwen den*

---

1) De officieele uitgave heeft hier de uitdrukking: *de onedele daad des geloofs* (Lat.: *actum fidei, in sese ignobilem*); waarin echter thans, om misverstand te voorkomen, het woord *onedel* moest vervangen worden door: *uit haren aard onverdienstelijk.*

uitnemenden rijkdom zijner genade, door de goedertierenheid over ons in Christus Jezus. Want uit genade zijt gij zalig geworden door het geloof; en dat niet uit u, het is Gods gave; niet uit de werken, opdat niemand roeme (Eph. II : 3—9).

V.

Die leeren: *Dat de onvolkomene en niet-beslissende Verkiezing van bijzondere personen ter zaligheid geschied is uit het voorgezien geloof, bekeering, heiligheid, Godzaligheid, die óf eerst begonnen, óf ook eenen tijd lang geduurd hebben, maar dat de volkomene en beslissende Verkiezing geschied is uit de voorgeziene volharding tot den einde toe* [1]) *in het geloof, bekeering, heiligheid en Godzaligheid; en dat dit is de genadige en Evangelische waardigheid, om welker wille hij, die verkoren wordt, waardiger is dan hij, die niet verkoren wordt; en dat derhalve het geloof, de gehoorzaamheid des geloofs, heiligheid, Godzaligheid en volharding niet zijn vruchten van de onveranderlijke Verkiezing ter heerlijkheid, maar dat het zijn voorwaarden, die tevoren vereischt, en als volbracht wezende voorzien zijn in degenen, die ten volle verkoren zullen worden, en oorzaken, zonder welke de onveranderlijke Verkiezing ter heerlijkheid niet geschiedt.* Hetwelk strijdt tegen de geheele Schrift, die deze en diergelijke uitspraken in onze ooren en harten telkens inscherpt: *De verkiezing is niet uit de werken, maar uit den roepende* (Rom. IX : 11). *Er geloofden zoovelen, als er geordineerd waren tot het eeuwige leven* (Hand. XIII : 48). *Hij heeft ons uitverkoren in hem, opdat wij zouden heilig zijn* (Eph. I : 4). *Gij hebt mij niet uitverkoren, maar ik heb u uitverkoren* (Joh. XV : 16). *Indien het door genade is, zoo is het niet meer uit de werken* (Rom. XI : 6). *Hierin is de liefde, niet dat wij God liefgehad hebben, maar dat Hij ons lief heeft gehad, en zijnen Zoon gezonden heeft* (1 Joh. IV : 10).

---

1) De officieele uitgave heeft hier: *eindelijke volharding* (Lat.: *finalis perseverantia*); hetgeen echter duidelijkheidshalve moest vervangen worden door de uitdrukking, waarmede in deze Leerregels het Lat. woord *finalis* doorgaans vertaald is.

VI.

Die leeren: *Dat niet alle Verkiezing ter zaligheid onveranderlijk is; maar dat sommige uitverkorenen, niettegenstaande eenig besluit Gods, kunnen verloren gaan, en gaan ook eeuwiglijk verloren.* Met welke grove dwaling zij God veranderlijk maken, en den troost der Godzaligen, dien zij scheppen uit de vastigheid van hunne Verkiezing, omstooten, en de Heilige Schrift wederspreken, welke leert: *Dat de uitverkorenen niet kunnen verleid worden* (Matth. XXIV : 24); *dat Christus degenen, die hem van den Vader gegeven zijn, niet verliest* (Joh. VI : 39); *en dat God, die Hij tevoren verordineerd, geroepen en gerechtvaardigd heeft, deze ook heeft verheerlijkt* (Rom. VIII : 30).

VII.

Die leeren: *Dat er in dit leven geene vrucht en geen gevoel is van de onveranderlijke Verkiezing ter heerlijkheid; ook geene zekerheid, dan die hangt aan eene veranderlijke en onzekere voorwaarde.* Want behalve dat het ongerijmd is, te stellen eene onzekere zekerheid, zoo strijdt dit ook tegen de bevinding der heiligen, die uit kracht van het gevoel van hunne Verkiezing zich met den Apostel verheugen, en deze weldaad Gods roemen (Eph. I); die volgens Christus' vermaning zich met de discipelen verblijden, dat hunne namen in den hemel geschreven zijn (Luc. X : 20); die ook het gevoel van hunne Verkiezing stellen tegen de vurige pijlen van de aanvechtingen des duivels, vragende: *Wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods?* (Rom. VIII : 33).

VIII.

Die leeren: *Dat God van niemand louter uit kracht van zijnen rechtvaardigen wil besloten heeft, hem in den val van Adam en in den gemeenen stand der zonde en verdoemenis te laten, of in de mededeeling van de genade, die tot het geloof en de bekeering noodig is, voorbij te gaan.* Want dit staat vast: *Hij ontfermt zich, wiens Hij wil, en verhardt, wien Hij wil* (Rom. IX : 18). En ook dit: *Het is u gegeven de verborgenheden van het koninkrijk der*

hemelen te weten, maar dien is het niet gegeven (Matth. XIII : 11). Insgelijks: *Ik dank U, Vader, Heere des hemels en der aarde, dat Gij deze dingen voor de wijzen en verstandigen verborgen hebt, en hebt ze den kinderkens geopenbaard. Ja, Vader, want alzoo is geweest het welbehagen voor U* (Matth. XI : 25, 26).

IX.

Die leeren: *Dat de oorzaak, waarom God tot het eene volk meer dan tot het andere het Evangelie zendt, niet is louter en eeniglijk het welbehagen Gods, maar omdat het eene volk beter en waardiger is dan het andere, aan hetwelk het Evangelie niet wordt medegedeeld.* Want dit ontkent Mozes, het Israëlietische volk aldus aansprekende: *Zie, des Heeren uws Gods is de hemel, en de hemel der hemelen, de aarde, en al wat daarin is. Alleenlijk heeft de Heere lust gehad aan uwe vaderen, om die lief te hebben; en heeft hun zaad na hen, ulieden, uit alle volken verkoren, gelijk het te dezen dage is* (Deut. X : 14, 15). En Christus: *Wee u, Chorazin, wee u, Bethsaïda; want zoo in Tyrus en Sidon de krachten waren geschied, die in u geschied zijn, zij zouden zich eertijds in zak en assche bekeerd hebben* (Matth. XI : 21).

HET TWEEDE HOOFDSTUK DER LEER,

van den dood van Christus, en de verlossing der menschen door dezen.

Het eerste Artikel.

God is niet alleen ten hoogste barmhartig, maar ook ten hoogste rechtvaardig. En zijne gerechtigheid (gelijk Hij zich in zijn Woord geopenbaard heeft) vereischt, dat onze zonden, tegen zijne oneindige majesteit begaan, niet alleen met tijdelijke, maar ook met eeuwige straffen, beide naar ziele en lichaam, gestraft worden; welke straffen wij niet kunnen ontgaan, tenzij aan de gerechtigheid Gods genoeg geschiede.

II.

Maar alzoo wij zelven niet kunnen genoegdoen, en ons van den toorn Gods bevrijden, zoo heeft God uit oneindige barmhartigheid zijnen eeniggeboren Zoon ons tot eenen borg gegeven, die, opdat Hij voor ons zoude genoegdoen, voor ons of in onze plaats, zonde en vervloeking aan het kruis geworden is.

III.

Deze dood des Zoons Gods is de eenige en volmaakte offerande en genoegdoening voor de zonden; van oneindige kracht en waardigheid, overvloediglijk genoegzaam tot verzoening van de zonden der gansche wereld.

IV.

En deze dood is daarom van zoo groote kracht en waardigheid, omdat de persoon, die dien geleden heeft, niet alleen een waarachtig en volkomen heilig mensch is, maar ook de eeniggeborene Zone Gods, van éénzelfde eeuwig en oneindig wezen met den Vader en den Heiligen Geest, zoodanig als onze Zaligmaker wezen moest. Daarenboven, omdat zijn dood is vergezelschapt geweest met het gevoel van den toorn Gods en van den vloek, dien wij door onze zonden verdiend hadden.

V.

Voorts is de belofte des Evangelies, dat een iegelijk, die in den gekruisigden Christus gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe; welke belofte allen volkeren en menschen, tot welke God naar zijn welbehagen zijn Evangelie zendt, zonder onderscheid moet verkondigd en voorgesteld worden, met bevel van bekeering en geloof.

VI.

Doch dat velen, door het Evangelie geroepen zijnde, zich niet bekeeren, noch in Christus gelooven, maar in ongeloof vergaan,

zulks geschiedt niet door gebrek of ongenoegzaamheid van de offerande van Christus, aan het kruis geofferd, maar door hunne eigene schuld.

VII.

Maar zoovelen als waarachtiglijk gelooven, en door den dood van Christus van de zonden en het verderf verlost en behouden worden, die genieten deze weldaad alleen uit Gods genade, hun van eeuwigheid in Christus gegeven, welke genade Hij niemand schuldig is.

VIII.

Want dit is geweest de gansch vrije raad, de genadige wil en voornemen Gods des Vaders, dat de levendmakende en zaligmakende kracht van den dierbaren dood zijns Zoons zich uitstrekken zoude tot alle uitverkorenen, om die alleen met het rechtvaardigmakend geloof te begiftigen, en door ditzelve onfeilbaar tot de zaligheid te brengen; dat is, God heeft gewild, dat Christus door het bloed zijns kruises (waarmede hij het nieuwe Verbond bevestigd heeft), uit alle volkeren, stammen, geslachten en tongen, diegenen alle, en die alleen, krachtiglijk zoude verlossen, die van eeuwigheid tot de zaligheid verkoren, en van den Vader hem gegeven zijn; hen zoude begiftigen met het geloof, hetwelk hij hun, gelijk ook andere zaligmakende gaven des Heiligen Geestes, door zijnen dood heeft verworven; en hen van alle hunne zonden, zoowel de aangeborene als de werkelijke, zoowel na als vóór het geloof begaan, door zijn bloed zoude reinigen, tot den einde toe getrouwelijk bewaren, en ten laatste zonder eenige vlek en rimpel heerlijk voor zich stellen.

IX.

Deze raad, voortkomende uit de eeuwige liefde Gods tot de uitverkorenen, is van den aanbeginne der wereld tot op dezen tegenwoordigen tijd, de poorten der helle zich tevergeefs daartegen stellende, krachtiglijk vervuld geweest, en zal ook voortaan vervuld worden, alzoo dat de uitverkorenen te zijner tijd tot één

vergaderd zullen worden, en dat er altijd zal zijn eene Kerke der geloovigen, gefundeerd in het bloed van Christus, dewelke hem, haren Zaligmaker, die voor haar, als een bruidegom voor zijne bruid, aan het kruis zijn leven overgegeven heeft, standvastiglijk beminne, geduriglijk diene, en hier en in alle eeuwigheid prijze.

Verwerping der dwalingen.

De rechte leer verklaard zijnde, verwerpt de Synode de dwalingen dergenen,

I.

Die leeren: *Dat God de Vader zijnen Zoon tot den dood des kruises verordineerd heeft, zonder zekeren en bepaalden raad van iemand zekerlijk zalig te maken; alzoo dat de noodzakelijkheid, nuttigheid en waardigheid van de verwerving des doods van Christus wel zouden hebben kunnen bestaan, en in alle deelen volmaakt, volkomen en in haar geheel blijven, zelfs al ware het dat de verworvene verlossing niet één eenig mensch immermeer metterdaad ware toegeëigend geweest.* Want deze leer strekt tot versmading van de wijsheid des Vaders en van de verdienste van Jezus Christus, en strijdt tegen de Schrift. Want zoo zegt onze Zaligmaker: *Ik stel mijn leven voor de schapen, en ik ken ze* (Joh. X: 15, 27). En de Profeet Jesaja van den Zaligmaker: *Als zijne ziel zich tot een schuldoffer gesteld zal hebben, zoo zal hij zaad zien; hij zal de dagen verlengen; en het welbehagen des Heeren zal door zijne hand gelukkiglijk voortgaan* (Jes. LIII: 10). Eindelijk, zij stoot om het artikel des geloofs, waarmede wij gelooven: *de algemeene Christelijke Kerk.*

II.

Die leeren: *Dat dit het doel* [1]) *van den dood van Christus niet geweest is, dat hij metterdaad het nieuwe Verbond der genade door*

---

1) De officieele uitgave heeft hier: *einde* (Lat. *finis*), in den zin van *doel*; en daarom is, ter voorkoming van misverstand, dit woord daarvoor in de plaats gesteld.

zijn bloed zoude bevestigen; maar alleen dat hij den Vader een bloot recht zoude verwerven, om met de menschen wederom zoodanig verbond als het Hem believen zoude, hetzij der genade of der werken, te kunnen oprichten. Want zulks strijdt tegen de Schrift, dewelke leert, dat Christus geworden is Borg en Middelaar eens beteren, dat is, des nieuwen Verbonds, en dat een testament in de dooden eerst vast is (Hebr. VII : 22, en IX : 15, 17).

III.

Die leeren: *Dat Christus door zijne genoegdoening voor niemand zekerlijk de zaligheid zelve, en het geloof, waardoor deze genoegdoening van Christus tot zaligheid krachtiglijk toegeëigend wordt, verdiend heeft; maar alleen voor den Vader verworven heeft de macht of den volkomenen wil, om opnieuw met de menschen te handelen, en nieuwe voorwaarden, zulke als Hij zoude willen, voor te schrijven, van dewelke de volbrenging aan den vrijen wil des menschen hangen zoude; en dat het derhalve hadde kunnen geschieden, dat óf niemand, óf alle menschen, die zouden vervullen.* Want deze gevoelen al te verachtelijk van den dood van Christus, erkennen geenszins de voornaamste vrucht of weldaad door dezen verkregen, en brengen wederom uit de hel te voorschijn de *Pelagiaansche* doling.

IV.

Die leeren: *Dat het nieuwe Verbond der genade, dat God de Vader, door tusschenkomen van den dood van Christus, met de menschen gemaakt heeft, niet daarin bestaat, dat wij door het geloof, voor zooveel het de verdienste van Christus aanneemt, voor God gerechtvaardigd en zalig gemaakt worden; maar daarin, dat God, afgeschaft hebbende het afeischen van de volmaakte gehoorzaamheid der Wet, het geloof zelf en de gehoorzaamheid des geloofs, alhoewel onvolmaakt, voor de volmaakte gehoorzaamheid der Wet rekent, en der belooning des eeuwigen levens uit genade waardig acht.* Want deze wederspreken de Schrift: *Zij worden om niet gerechtvaardigd, uit zijne genade, door de verlossing, die in Christus Jezus is; welken God voorgesteld heeft tot eene verzoening*

door het geloof in zijn bloed (Rom. III : 24, 25); en brengen met den goddeloozen Socinus voort eene nieuwe en vreemde rechtvaardigmaking des menschen voor God, tegen de eendrachtige overeenstemming van de gansche Kerk.

V.

Die leeren: *Dat alle menschen in den staat der verzoening en de genade des verbonds zijn aangenomen; zoodat niemand om de erfzonde der verdoemenis schuldig is of verdoemd zal worden, maar alle menschen van de schuld dezer zonde vrij zijn.* Want dit gevoelen strijdt tegen de Schrift, welke zegt, dat wij van nature kinderen des toorns zijn (Eph. II : 3).

VI.

Die het onderscheid tusschen verwerving [1]) *en toeëigening daartoe gebruiken, opdat zij den onvoorzichtigen en onervarenen dit gevoelen zouden kunnen inplanten, dat God, zooveel Hem aangaat, allen menschen die weldaden, die door den dood van Christus verkregen worden, gelijkelijk heeft willen mededeelen; maar dat sommigen de vergeving der zonden en het eeuwige leven deelachtig worden, anderen niet, dat zulk onderscheid hangt aan hunnen vrijen wil, dewelke zichzelven voegt bij de genade, die zonder onderscheid aangeboden wordt, en dat het niet hangt aan die bijzondere gave der barmhartigheid, die krachtiglijk in hen werkt, opdat zij zichzelven die genade boven anderen zouden toeëigenen.* Want deze, zich houdende alsof zij dit onderscheid in eene gezonde meening voorstelden, trachten den volke het verderfelijk venijn van de *Pelagiaansche* dwalingen in te geven.

VII.

Die leeren: *Dat Christus voor diegenen, die God ten hoogste liefheeft en ten eeuwigen leven heeft verkoren, niet heeft kunnen*

---

1) De officieele uitgave heeft hier: *verwerping;* blijkbaar eene drukfout voor: verwerving (Lat. *impetratio*).

noch moeten sterven, en ook niet gestorven is, naardien dezulken den dood van Christus niet van noode hebben. Want zij wederspreken den Apostel, die zegt: *Christus heeft mij liefgehad, en heeft zichzelven voor mij overgegeven* (Gal. II : 20). Insgelijks: *Wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods? God is het, die rechtvaardig maakt. Wie is het die verdoemt? Christus is het, die gestorven is* (Rom. VIII : 33, 34), namelijk, voor hen; en den Zaligmaker, die zegt: *Ik stel mijn leven voor de schapen* (Joh. X : 15); en: *Dit is mijn gebod, dat gij malkanderen liefhebt, gelijkerwijs ik u liefgehad heb. Niemand heeft meerdere liefde dan deze, dat iemand zijn leven zette voor zijne vrienden* (Joh. XV : 12, 13).

HET DERDE EN VIERDE HOOFDSTUK DER LEER,

van des menschen verdorvenheid en bekeering tot God, en de manier van deze.

HET EERSTE ARTIKEL.

De mensch is van den beginne naar het beeld Gods geschapen, versierd in zijn verstand met ware en zalige kennis van zijnen Schepper en van andere geestelijke dingen; in zijnen wil en zijn hart met gerechtigheid; in alle zijne genegenheden met zuiverheid; en is overzulks geheel heilig geweest. Maar door het ingeven des duivels en zijnen vrijen wil van God afwijkende, heeft hij zichzelven van deze uitnemende gaven beroofd, en heeft daarentegen in de plaats van die over zich gehaald blindheid, schrikkelijke duisternis, ijdelheid en verkeerdheid des oordeels in zijn verstand; boosheid, wederspannigheid en hardigheid in zijnen wil en zijn hart; mitsgaders ook onzuiverheid in alle zijne genegenheden.

II.

Zoodanig als nu de mensch geweest is na den val, zoodanige kinderen heeft hij ook voortgebracht, namelijk hij, verdorven zijnde,

verdorvene; alzoo dat de verdorvenheid, naar Gods rechtvaardig oordeel, van Adam op alle zijne nakomelingen (uitgenomen alleen Christus) gekomen is, niet door navolging, gelijk eertijds de *Pelagianen* gedreven hebben, maar door voortplanting der verdorvene natuur.

III.

Overzulks zoo worden alle menschen in zonden ontvangen, en als kinderen des toorns geboren, onbekwaam tot eenig zaligmakend goed, geneigd tot kwaad, dood in zonden en slaven der zonde [1]). En willen noch kunnen tot God niet wederkeeren, noch hunne verdorvene natuur verbeteren, noch zichzelven tot de verbetering daarvan schikken, zonder de genade des wederbarenden H. Geestes.

IV.

Wel is waar, dat na den val in den mensch eenig licht der natuur nog overgebleven is, waardoor hij behoudt eenige kennis van God, van de natuurlijke dingen, van het onderscheid tusschen hetgeen betamelijk en onbetamelijk [2]) is, en ook betoont eenige betrachting tot de deugd en tot uiterlijke tucht. Maar zóó ver is het van daar, dat de mensch door dit licht der natuur zoude kunnen komen tot de zaligmakende kennisse Gods, en zich tot Hem bekeeren, dat hij ook in natuurlijke en burgerlijke zaken dit licht niet recht gebruikt; ja veel meer ditzelve, hoedanig het ook zij, op onderscheidene wijze geheel bezoedelt en in ongerechtigheid ten onder houdt; en dewijl hij dit doet, zoo wordt hem alle verontschuldiging [3]) voor God benomen.

---

1) In de officieele uitgave staat hier: *der zonden*. Niet als meervoud, maar als de oude verbuigingsvorm in het enkelvoud; zooals met volkomen zekerheid blijkt uit den Lat. tekst (*peccati servi*).

2) De officieele uitgave heeft hier: *eerlijk en oneerlijk* (Lat. *honesta et turpia*); in welke uitdrukking echter het woord *eerlijk* niet gebruikt wordt in den thans geldenden zin van *betrouwbaar*, of, *zonder bedrog*, maar de beteekenis heeft van *eerzaam, eerbaar, betamelijk*.

3) De officieele uitgave heeft hier: *onschuld* (Lat. *inexcusabilis redditur*); in

V.

Gelijk het met het licht der natuur toegaat, zoo gaat het ook in dezen toe met de wet der Tien geboden, van God door Mozes den Joden in het bijzonder gegeven. Want nademaal deze de grootheid der zonde wel ontdekt en den mensch meer en meer van zijne schuld overtuigt, doch het herstellingsmiddel daartegen niet aanwijst, noch eenige krachten toebrengt om uit deze ellendigheid te kunnen geraken, en omdat zij alzoo, door het vleesch krachteloos [1]) geworden zijnde, den overtreder onder den vloek blijven laat, zoo kan de mensch daardoor de zaligmakende genade niet verkrijgen.

VI.

Hetgene dan noch het licht der natuur, noch de Wet doen kan, dat doet God door de kracht des H. Geestes, en door het woord of de bediening der verzoening, welke is het *Evangelie* van den Messias, waardoor het God behaagd heeft de geloovige menschen, zoowel in het oude als in het nieuwe Testament, zalig te maken.

VII.

Deze verborgenheid van zijnen wil heeft God in het oude Testament aan weinigen ontdekt, doch in het nieuwe Testament (het onderscheid der volkeren nu weggenomen zijnde) heeft Hij haar aan meer menschen geopenbaard. Van welke onderscheidene toebedeeling de oorzaak niet moet gesteld worden in de waardigheid van het ééne volk boven het andere, of in het beter gebruik van het licht der natuur, maar in het gansch vrije welbehagen en de onverdiende liefde Gods; waarom ook diegenen, wien buiten, ja tegen alle verdiensten zoo groot eene genade geschiedt, haar met

---

den zin van *verontschuldiging*, en daarom, ter voorkoming van misverstand, door dit woord vervangen.

1) De officieele uitgave heeft hier het woord *krank* (Lat. *infirmatus*), volgens oude vertalingen van den Bijbeltekst, waaraan deze uitdrukking ontleend is (Rom. VIII : 3). Thans echter heeft de Staten-vertaling daar het woord *krachteloos*.

een nederig en dankbaar hart moeten erkennen, maar in de anderen, wien deze genade niet geschiedt, moeten zij, met den Apostel, de gestrengigheid en rechtvaardigheid van Gods oordeelen aanbidden, en die geenszins curieuselijk [1]) onderzoeken.

VIII.

Doch zoo velen als er door het Evangelie geroepen worden, die worden ernstiglijk geroepen. Want God betoont ernstiglijk en waarachtiglijk in zijn Woord, wat Hem aangenaam is; namelijk, dat de geroepenen tot Hem komen. Hij belooft ook met ernst allen, die tot Hem komen, en gelooven, de rust der zielen en het eeuwige leven.

IX.

Dat er velen, door de bediening des Evangelies geroepen zijnde, niet komen en niet bekeerd worden, daarvan is de schuld niet in het Evangelie, noch in Christus, door het Evangelie aangeboden zijnde, noch in God, die door het Evangelie roept, en zelfs ook dien Hij roept onderscheidene gaven mededeelt; maar in degenen, die geroepen worden; van dewelken sommigen, zorgeloos zijnde, het woord des levens niet aannemen; anderen nemen het wel aan, maar niet in het binnenste huns harten, en daarom is het, dat zij, na eene kortstondige [2]) blijdschap van het tijdelijk geloof, wederom terugwijken; anderen verstikken het zaad des woords door de doornen der zorgvuldigheden en wellusten der wereld, en brengen geene vruchten voort; hetwelk onze Zaligmaker leert in de gelijkenis van het zaad (Matth. XIII).

X.

Maar dat anderen, door de bediening des Evangelies geroepen zijnde, komen, en bekeerd worden, dat moet men den mensch niet toeschrijven, alsof hij zichzelven door zijnen vrijen wil zoude on-

---

1) Zie over dit woord de noot bij Hoofdstuk I, Art. 12.

2) De officieele uitgave heeft hier het woord *verdwijnend* (Lat. *evanidus*), in den zin van *kortstondig*, en daarom, duidelijkheidshalve, door dit woord vervangen.

derscheiden van anderen, die met even groote of genoegzame genade tot het geloof en de bekeering voorzien zijn (hetwelk de hoovaardige ketterij van *Pelagius* stelt); maar men moet het Gode toeschrijven, die, gelijk Hij de zijnen van eeuwigheid uitverkoren heeft in Christus, alzoo ook diezelfden in den tijd krachtiglijk roept, met het geloof en de bekeering begiftigt, en uit de macht der duisternis verlost zijnde tot het rijk zijns Zoons overbrengt, opdat zij zouden verkondigen de deugden Desgenen, die hen uit de duisternis geroepen heeft tot zijn wonderbaar licht, en opdat zij niet in zichzelven, maar in den Heere zouden roemen, gelijk de Apostolische schriften telkens getuigen.

XI.

Voorts wanneer God dit zijn welbehagen in de uitverkorenen uitvoert, en de ware bekeering in hen werkt, zoo is het dat Hij niet alleen het Evangelie hun uiterlijk doet prediken, en hun verstand krachtiglijk door den Heiligen Geest verlicht, opdat zij recht zouden verstaan en onderscheiden die dingen, die des Geestes Gods zijn; maar Hij dringt ook in tot de binnenste deelen des menschen met de krachtige werking deszelfden wederbarenden Geestes; Hij opent het hart, dat gesloten is: Hij vermurwt dat hard is; Hij besnijdt dat onbesneden is. In den wil stort Hij nieuwe hoedanigheden, en maakt dat die wil, die dood was, levend wordt; die boos was, goed wordt; die niet wilde, nu metterdaad wil; die wederspannig was, gehoorzaam wordt; Hij beweegt en sterkt dien wil alzoo, dat hij als een goede boom vruchten van goede werken kan voortbrengen.

XII.

En dit is die wedergeboorte, die vernieuwing, nieuwe schepping, opwekking van de dooden, en levendmaking, waarvan zoo heerlijk in de Schrift gesproken wordt, dewelke God zonder ons in ons werkt. En deze wordt in ons niet teweeggebracht door middel van de uiterlijke prediking alleen, noch door aanrading, of zulke manier van werking, dat, wanneer nu God zijn werk volbracht heeft, het alsdan nog in de macht des menschen zoude staan wedergeboren

te worden, of niet wedergeboren te worden, bekeerd te worden, of niet bekeerd te worden. Maar het is eene gansch bovennatuurlijke, eene zeer krachtige, en tegelijk zeer zoete, wonderbare, verborgene, en onuitsprekelijke werking, dewelke, naar het getuigenis der Schrift (die van den auteur van deze werking is ingegeven), in hare kracht niet minder noch geringer is dan de schepping of de opwekking der dooden; alzoo dat alle diegenen, in wier harten God op deze wonderbaarlijke wijze werkt, zekerlijk, onfeilbaar en krachtiglijk wedergeboren worden en daadwerkelijk [1]) gelooven. En alsdan wordt de wil, zijnde nu vernieuwd, niet alleen van God gedreven en bewogen, maar, van God bewogen zijnde, werkt hij ook zelf [2]). Waarom ook terecht gezegd wordt, dat de mensch, door de genade die hij ontvangen heeft, gelooft en zich bekeert.

XIII.

De wijze van deze werking kunnen de geloovigen in dit leven niet volkomenlijk begrijpen; ondertusschen stellen zij zich daarin gerust, dat zij weten en gevoelen, dat zij door deze genade Gods met het hart gelooven, en hunnen Zaligmaker liefhebben.

XIV.

Zoo is dan het geloof eene gave Gods; niet omdat het aan den vrijen wil des menschen van God wordt aangeboden, maar omdat het den mensch metterdaad [3]) wordt medegedeeld, ingegeven, en

---

1) De officieele uitgave heeft hier, en iets verder in Art. 14: *dadelijk gelooven* (Lat. *actu credere*), in den zin van *daadwerkelijk gelooven*, en daarom, ter voorkoming van misverstand, alzoo gewijzigd.

2) De officieele uitgave heeft hier: *werkt zij ook zelve* (Lat. *agit et ipsa*, nl. *voluntas*); zoodat het woord *wil*, ofschoon het ook in deze Leerregels altijd als mannelijk gebruikt wordt, toch door een vrouwelijk voornaamwoord wordt aangeduid. Om taalkundige redenen moest dit hier, en evenzoo in Art. 11 en 16 van dit Hoofdst., in Art. 3 van de daarop volgende Verwerping der dwalingen, en in Art. 2 van de Verwerping der dwalingen bij Hoofdst. V, gewijzigd worden.

3) De officieele uitgave heeft hier: *dadelijk* (Lat. *reipsa*), in den zin van *metterdaad*, en daarom, ter voorkoming van misverstand, door dit woord vervangen.

ingestort; ook niet daarom, dat God alleenlijk de macht om te gelooven zoude geven, en daarna de toestemming of het daadwerkelijk gelooven van den vrijen wil des menschen verwachten; maar omdat Hij, die daar werkt het willen en het werken [1]), ja alles werkt in allen, in den mensch teweegbrengt beide, den wil om te gelooven, en het geloof [2]) zelf.

XV.

Deze genade is God aan niemand schuldig; want wat zoude Hij schuldig zijn dengenen, die Hem niets eerst geven kan, opdat het hem vergolden worde? Ja, wat zoude God dien schuldig zijn, die van zichzelven niet anders heeft dan zonde en leugen? Diegene dan, die deze genade ontvangt, die is Gode alleen daarvoor eeuwige dankbaarheid schuldig, en dankt Hem ook daarvoor; diegene, die deze genade niet ontvangt, die acht ook deze geestelijke dingen gansch niet, en behaagt zichzelven in het zijne; of, zorgeloos zijnde, roemt hij ijdellijk dat hij heeft hetgene hij niet heeft. Voorts, van diegenen, die hun geloof uiterlijk belijden en hun leven beteren, moet men naar het voorbeeld der Apostelen het beste oordeelen en spreken; want het binnenste des harten is ons onbekend. En wat aangaat anderen, die nog niet geroepen zijn, voor dezulken moet men God bidden, die de dingen die niet zijn roept alsof zij waren; en wij moeten ons geenszins tegenover deze verhoovaardigen, alsof wij onszelven uitgezonderd hadden.

XVI.

Doch gelijk de mensch door den val niet heeft opgehouden een mensch te zijn, begaafd met verstand en wil, en gelijk de zonde, die het gansche menschelijk geslacht heeft doordrongen, de natuur des menschen niet heeft weggenomen, maar verdorven en geestelijker wijze gedood; alzoo werkt ook deze Goddelijke ge-

---

1) De officieele uitgave heeft hier *volbrengen*, volgens oude vertalingen van den Bijbeltekst, waaraan deze uitdrukking ontleend is (Philipp. II : 13). Thans echter heeft de Staten-vertaling daar het woord *werken*.

2) De Lat. tekst heeft hier: *het gelooven self* (*ipsum credere*).

nade der wedergeboorte in de menschen niet als in stokken en blokken, en vernietigt den wil en zijne eigenschappen niet, en dwingt dien [1]) niet met geweld zijns ondanks, maar maakt hem geestelijk levend, heelt hem, verbetert hem, en buigt hem tegelijk liefelijk en krachtiglijk; alzoo dat, waar de wederspannigheid en tegenstand des vleesches tevoren ten eenemale de overhand had, daar nu eene gewillige en oprechte gehoorzaamheid des Geestes de overhand begint te krijgen; waarin de waarachtige en geestelijke wederoprichting en vrijheid van onzen wil gelegen is. En ten ware dat die wonderbaarlijke Werkmeester alles goeds in dezer voege met ons handelde, de mensch zoude ganschelijk geene hope hebben van uit den val te kunnen opstaan door zijnen vrijen wil, waardoor hij zichzelven, toen hij nog stond, in het verderf heeft gestort.

XVII.

Gelijk ook die almachtige werking Gods, waardoor Hij dit ons natuurlijk leven voortbrengt en onderhoudt, niet uitsluit, maar vereischt, het gebruik der middelen, door welke God naar zijne oneindige wijsheid en goedheid deze zijne kracht heeft willen uitoefenen [2]); alzoo is het ook, dat de voormelde bovennatuurlijke werking Gods, waardoor Hij ons wederbaart, geenszins uitsluit noch omstoot het gebruik des Evangelies, hetwelk de wijze God tot een zaad der wedergeboorte en spijze der ziele [3]) verordineerd heeft. Daarom dan, gelijk de Apostelen en de Leeraars, die hen

---

1) De officieele uitgave heeft hier: *dwingt ze niet met geweld tegen haren dank, maar maakt ze geestelijk levend, heelt ze, verbetert ze, en buigt ze* (Lat. *nec voluntatem.... invitam violenter cogit, sed spiritualiter vivificat, sanat, corrigit.... flectit*); in welke uitdrukking echter de voornaamwoorden niet, zooals in alle latere uitgaven gesteld wordt, bedoeld zijn als meervoud, zoodat daarbij aan de menschen zou te denken zijn, maar als vrouwelijk enkelvoud, terugslaande op het woord *wil*, en dus thans dienovereenkomstig te veranderen. Zie de noot bij Art. 12 van ditzelfde Hoofdstuk.

2) De officieele uitgave heeft hier het woord *uitstrekken* (Lat. *exercere*); thans in den zin van *uitoefenen*, of, *doen uitgaan*, niet meer gebruikelijk.

3) In de officieele uitgave staat hier: *der zielen*. Niet als meervoud, maar als de oude verbuigingsvorm in het enkelvoud; zooals met volkomen zekerheid blijkt uit den Lat. tekst (*cibum animae*).

zijn gevolgd, van deze genade Gods het volk Godzaliglijk hebben onderricht, Hem ter eere, en tot nederdrukking van allen hoogmoed des menschen, en ondertusschen nochtans niet hebben nagelaten, hen door heilige vermaningen des Evangelies te houden onder de oefening des Woords, der Sacramenten en kerkelijke tucht; alzoo moet het ook nu verre van daar zijn, dat diegenen, die anderen in de gemeente leeren, of die geleerd worden, zich zouden vermeten God te verzoeken door het scheiden dier dingen, die God naar zijn welbehagen heeft gewild dat te zamen gevoegd zouden blijven. Want door de vermaningen wordt de genade medegedeeld; en hoe vaardiger wij ons ambt doen, des te heerlijker vertoont zich ook de weldaad Gods, die in ons werkt, en zijn werk gaat dan allerbest voort. Welken God alleen toekomt, zoo vanwege de middelen, als vanwege de zaligmakende vrucht en kracht daarvan, alle heerlijkheid in der eeuwigheid, Amen.

Verwerping der dwalingen.

De rechtzinnige leer verklaard zijnde, verwerpt de Synode de dwalingen dergenen,

I.

Die leeren: *Dat men eigenlijk niet zeggen kan* [1]), *dat de erfzonde in zichzelve genoegzaam is om het gansche menschelijk geslacht te verdoemen, of om tijdelijke en eeuwige straffen te verdienen.* Want deze wederspreken den Apostel, die daar zegt: *Door éénen mensch is de zonde in de wereld ingekomen, en door de zonde de dood; en alzoo is de dood tot alle menschen doorgegaan, in welken allen gezondigd hebben* (Rom. V : 12). En: *De schuld is uit éénc misdaad tot verdoemenis* (Hoofdst. V : 16). En: *De bezoldiging der zonde is de dood* (Rom. VI : 23).

---

1) Het woord *mogen*, dat hier in de officieele uitgave gebruikt wordt (Lat.: *posse*), moest, om misverstand te voorkomen, door het daarvoor thans gebruikelijke *kunnen* vervangen worden.

II.

Die leeren: *Dat de geestelijke gaven, of de goede hoedanigheden en deugden, als daar zijn: goedheid, heiligheid, rechtvaardigheid, in den wil des menschen, toen hij eerst geschapen werd, niet konden zijn, en dat zij dienvolgens in den val daarvan niet hebben kunnen gescheiden worden.* Want zulks strijdt tegen de beschrijving van het evenbeeld Gods, welke de Apostel stelt Eph. IV : 24; alwaar hij getuigt, dat het bestaat in rechtvaardigheid [1]) en heiligheid, welke beide ongetwijfeld in den wil hare plaats hebben.

III.

Die leeren: *Dat in den geestelijken dood de geestelijke gaven niet van des menschen wil zijn gescheiden, nademaal de wil in zichzelven nooit is verdorven geweest, maar alleenlijk door de duisternis des verstands en de ongeregeldheid der geneigdheden verhinderd; en dat, deze verhinderingen weggenomen zijnde, alsdan de wil zijne [2]) vrije aangeborene kracht zoude in het werk kunnen stellen, dat is, allerlei goed, hetwelk hem voorkomt, uit zichzelven zoude kunnen willen en verkiezen, of niet willen en niet verkiezen.* Dit is eene nieuwigheid en dwaling, en strekt daartoe, dat zij de krachten van den vrijen wil verheft; tegen de uitspraak des Profeten: *Arglistig is het hart, meer dan eenig ding, ja doodelijk is het* (Jer. XVII : 9); en des Apostels: *Onder dewelke* (kinderen der ongehoorzaamheid) *ook wij allen eertijds verkeerd hebben in de begeerlijkheden onzes vleesches, doende den wil des vleesches en der gedachten* (Eph. II : 3).

IV.

Die leeren: *Dat de onwedergeboren mensch niet eigenlijk noch*

---

1) De officieele uitgave heeft hier: *gerechtigheid*, volgens oude vertalingen van den Bijbeltekst, die hier aangehaald wordt. Thans echter heeft de Statenvertaling daar het woord *rechtvaardigheid*.

2) De officieele uitgave heeft hier, en in de volgende regels, alle voornaamwoorden, die op *wil* terugslaan, in het vrouwelijke geslacht. Zie de noot bij Artt. 12 en 16 van dit Hoofdstuk.

geheellijk dood is in de zonde, of ontbloot van alle krachten tot het geestelijk goed; maar dat hij nog kan hongeren en dorsten naar de gerechtigheid en het leven, en offeren eene offerande eens verslagenen en gebrokenen geestes, die Gode aangenaam is. Want deze dingen strijden tegen de klare getuigenissen der Schrift: *Gij waart dood door de misdaden en de zonden* (Eph. II : 1, 5); en: *Al het gedichtsel der gedachten des harten is ten allen dage alleenlijk boos* (Gen. VI : 5, en VIII : 21). Daarenboven, hongeren en dorsten naar de verlossing uit de ellende, en naar het leven, en Gode eene offerande eens gebrokenen geestes opofferen, geldt [1]) eigenlijk van de wedergeborenen, en van degenen die zalig genoemd worden (Ps. LI : 10, en Matth V : 6).

V.

Die leeren: *Dat de verdorvene en natuurlijke mensch de gemeene genade (waardoor zij verstaan het licht der natuur), of de gaven, hem na den val nog overgelaten, zoo wèl gebruiken kan, dat hij door dat goed gebruik eene meerdere, namelijk, de Evangelische of zaligmakende genade en de zaligheid zelve allengskens en bij trappen zoude kunnen bekomen. En dat in dezer voege God zich van zijne zijde betoont gereed te zijn, om Christus aan alle menschen te openbaren, naardien Hij de middelen, die tot de bekeering noodig zijn, genoegzaam en krachtiglijk aan allen toedient.* Want benevens de ervaring van alle tijden betuigt ook de Schrift, dat zulks onwaarachtig is: *Hij maakt Jakob zijne woorden bekend, Israël zijne inzettingen en zijne rechten. Alzoo heeft Hij geenen volke gedaan; en zijne rechten, die kennen zij niet* (Ps. CXLVII : 19, 20). *God heeft in de verledene tijden alle de heidenen laten wandelen in hunne wegen* (Hand. XIV : 16). En: *Zij* (te weten Paulus met de zijnen) *werden van den Heiligen Geest verhinderd het woord in Azië te spreken; en aan Mysië gekomen zijnde, poogden zij naar Bithynië te reizen; en de Geest liet het hun niet toe* (Hand. XVI : 6, 7).

---

1) De officieele uitgave heeft hier het woord *toekomen* (Lat. *regenitorum est*); dat echter in den zin van *eigen zijn aan, behooren bij*, of, *gelden van*, thans niet meer gebruikelijk is.

VI.

Die leeren: *Dat in de ware bekeering des menschen geene nieuwe hoedanigheden, krachten of gaven in den wil door God kunnen ingestort worden, en dat overzulks het geloof, waardoor wij eerst bekeerd worden, en waarvan wij geloovigen genoemd worden, niet is eene hoedanigheid of gave, van God ingestort, maar alleen eene daad des menschen, en dat het niet anders kan gezegd worden eene gave te zijn, dan ten aanzien van de macht om daartoe te komen.* Want daarmede wederspreken zij de H. Schrift, die getuigt, dat God nieuwe hoedanigheden des geloofs, der gehoorzaamheid, en van het gevoel zijner liefde in onze harten uitstort: *Ik zal mijne wet in hun binnenste geven, en zal die in hun hart schrijven* (Jer. XXXI : 33). En: *Ik zal water gieten op den dorstige, en stroomen op het droge; Ik zal mijnen Geest op uw zaad gieten* (Jes. XLIV : 3). En: *De liefde Gods is in onze harten uitgestort door den Heiligen Geest, die ons is gegeven* (Rom. V : 5). Zulks strijdt ook tegen het standvastig gebruik der Kerke Gods, dewelke bij den Profeet aldus bidt: *Bekeer mij, zoo zal ik bekeerd zijn* (Jer. XXXI : 18).

VII.

Die leeren: *Dat de genade, waardoor wij tot God bekeerd worden, niet anders is dan eene zachte aanrading; of* (gelijk anderen dit verklaren), *dat dit de allercedelste manier van werking is in de bekeering des menschen, en die het best overeenkomt met de natuur des menschen, welke door aanrading geschiedt; en dat er niets is, waarom deze aanradende genade alleen niet zoude genoegzaam zijn om den natuurlijken mensch geestelijk te maken; ja dat God niet anders de toestemming van den wil voortbrengt, dan door deze wijze van aanrading; en dat de kracht der Goddelijke werking, waardoor zij de werking des satans te boven gaat, hierin bestaat, dat God eeuwige, maar de satan tijdelijke goederen belooft.* Want dit is gansch Pelagiaansch en in strijd met de geheele H. Schrift; dewelke, behalve deze, nog eene andere en veel krachtiger en Goddelijker manier van werking des H. Geestes in de bekeering des menschen erkent; gelijk bij Ezechiël: *Ik zal u een*

nieuw hart geven, en zal eenen nieuwen geest geven in het binnenste van u; en Ik zal het steenen hart uit uw vleesch wegnemen, en zal u een vleeschen hart geven (Ezech. XXXVI : 26).

VIII.

Die leeren: *Dat God zulke krachten zijner almogendheid in de wedergeboorte des menschen niet gebruikt, waardoor Hij diens wil krachtiglijk en onfeilbaar zoude buigen tot geloof en bekeering; maar dat, alle de werkingen der genade volbracht zijnde, dewelke God gebruikt om den mensch te bekeeren, de mensch nochtans Gode en den H. Geest, wanneer Hij zijne wedergeboorte voorheeft en hem wederbaren wil, alzoo kan wederstaan, en metterdaad ook dikwijls wederstaat, dat hij zijns zelfs wedergeboorte ganschelijk belet; en dat het overzulks in zijne eigene macht blijft, wedergeboren te worden of niet.* Want dit is anders niet dan al de kracht van de genade Gods in onze bekeering wegnemen, en de werking des almachtigen Gods aan den wil des menschen onderwerpen; en dat tegen de Apostelen, die leeren: *Dat wij gelooven naar de werking der sterkte zijner macht* (Eph. I : 19). En: *Dat God het welbehagen zijner goedigheid, en het werk des geloofs, in ons vervult met kracht* (2 Thess. I : 11). En: *Dat zijne Goddelijke kracht ons alles wat tot het leven en de Godzaligheid behoort geschonken heeft* (2 Petr. I : 3).

IX.

Die leeren: *Dat de genade en de vrije wil gedeeltelijke oorzaken zijn, die beide te zamen het begin van de bekeering werken, en dat de genade in orde van werking niet gaat vóór de werking van den wil; dat is, dat God niet eer den wil des menschen krachtiglijk helpt tot de bekeering, dan wanneer de wil des menschen zichzelven beweegt en daartoe bepaalt.* Want de Oude Kerk heeft deze leer al overlang in de *Pelagianen* veroordeeld, uit de woorden des Apostels: *Zoo is het dan niet desgenen die wil, noch desgenen die loopt, maar des ontfermenden Gods* (Rom. IX : 16). Insgelijks: *Wie onderscheidt u? En wat hebt gij, dat gij niet hebt ontvan-*

gen? (1 Cor. IV : 7). En: *Het is God, die in u werkt beide het willen en het werken, naar zijn welbehagen* (Philipp. II : 13).

HET VIJFDE HOOFDSTUK DER LEER,

van de Volharding der heiligen.

HET EERSTE ARTIKEL.

Die God naar zijn voornemen tot de gemeenschap van zijnen Zoon, onzen Heere Jezus Christus, roept, en door den H. Geest wederbaart, die verlost Hij wel van de heerschappij en slavernij der zonde, doch Hij verlost hen in dit leven niet ganschelijk van het vleesch en het lichaam der zonde.

II.

Hieruit spruiten de dagelijksche zonden der zwakheid, en ook aan de allerbeste werken der heiligen kleven gebreken. Hetwelk hun gestadig oorzaak geeft om zich voor God te verootmoedigen, hunne toevlucht tot den gekruisigden Christus te nemen, het vleesch hoe langer hoe meer door den Geest des gebeds en heilige oefeningen der Godvruchtigheid te dooden, en naar het eindperk der volmaaktheid te zuchten, totdat zij, van dit lichaam des doods ontbonden zijnde, met het Lam Gods in de hemelen zullen regeeren.

III.

Ter oorzake van deze overblijfselen der inwonende zonde, en ook vanwege de aanvechtingen der wereld en des satans, zouden de bekeerden in die genade niet kunnen volstandig blijven, zoo zij aan hunne eigene krachten overgelaten werden. Maar God is getrouw, die hen in de genade, hun eenmaal gegeven, barmhartiglijk bevestigt, en ten einde toe krachtiglijk bewaart.

IV.

En hoewel die macht Gods, waardoor Hij de ware geloovigen in de genade bevestigt en bewaart, meerder is, dan dat zij van het vleesch zoude kunnen overwonnen worden, zoo worden nochtans de bekeerden niet altijd alzoo van God geleid en bewogen, dat zij in sommige bijzondere daden door hunne eigene schuld van de leiding der genade niet zouden kunnen afwijken, en van de begeerlijkheden des vleesches verleid worden, en die volgen. Daarom moeten zij gestadiglijk waken en bidden, dat zij niet in verzoekingen geleid worden. En zoo zij dit niet doen, zoo kunnen zij niet alleen door het vleesch, de wereld en den satan tot zware en ook gruwelijke zonden vervoerd worden, maar worden zij ook inderdaad, door Gods rechtvaardige toelating, daartoe somwijlen vervoerd; gelijk het droevige vallen [1]) van *David*, *Petrus*, en andere heiligen, dat ons in de Schrift beschreven is, bewijst.

V.

Met zoodanige grove zonden vertoornen zij God zeer, vervallen in schuld des doods, bedroeven den H. Geest, verbreken voor eenen tijd de oefening des geloofs, verwonden zwaarlijk hunne consciëntie, en verliezen somwijlen, voor eenen tijd, het gevoel der genade; totdat hun, wanneer zij door ernstige boetvaardigheid op den weg wederkeeren, het vaderlijk aanschijn Gods opnieuw verschijnt.

VI.

Want God, die rijk is in barmhartigheid, neemt, naar het onveranderlijk voornemen der verkiezing, den H. Geest van de zijnen, ook zelfs in hun droevig vallen, niet geheel weg, en laat hen zóó verre niet vervallen, dat zij van de genade der aanneming en van den staat der rechtvaardigmaking uitvallen, of dat zij zondigen

---

1) De officieele uitgave heeft hier: *de droevige vallen* (Lat. *tristes lapsus*); welke uitdrukking echter eenigszins moest gewijzigd worden, daar het woord *val*, in den hier bedoelden zin, thans niet in het meervoud kan gebruikt worden.

ter dood, of tegen den H. Geest, en, van Hem geheel verlaten zijnde, zichzelven in het eeuwige verderf storten.

VII.

Want, eerstelijk, in zulk vallen bewaart Hij nog in hen dit zijn onverderfelijk zaad, waaruit zij wedergeboren zijn, opdat het niet verga, noch uitgeworpen worde. Ten andere, vernieuwt Hij hen zekerlijk en krachtiglijk door zijn Woord en Geest tot bekeering; opdat zij over de bedrevene zonden van harte, en naar God, bedroefd zijn; vergeving in het bloed des Middelaars, door het geloof, met een verbroken hart, begeeren, en verkrijgen; de genade van God, die nu met hen verzoend is, wederom gevoelen; zijne ontfermingen en trouw aanbidden; en voortaan hunne zaligheid met vreeze en beven des te naarstiger werken.

VIII.

Alzoo verkrijgen zij dan dit, niet door hunne verdiensten of krachten, maar uit de genadige barmhartigheid Gods, dat zij noch ganschelijk van het geloof en de genade uitvallen, noch tot den einde toe in den val blijven of verloren gaan. Hetwelk, zooveel hen aangaat, niet alleen lichtelijk zoude kunnen geschieden, maar ook ongetwijfeld geschieden zoude. Doch ten aanzien van God, kan het ganschelijk niet geschieden; dewijl noch zijn raad veranderd, noch zijne belofte gebroken, noch de roeping naar zijn voornemen herroepen, noch de verdienste, voorbidding en bewaring van Christus krachteloos gemaakt, noch de verzegeling des H. Geestes verijdeld of vernietigd kan worden.

IX.

Van deze bewaring der uitverkorenen tot de zaligheid, en van de Volharding der ware geloovigen in het geloof, kunnen de geloovigen zelven [1]) verzekerd zijn, en zij zijn het ook, naar de mate

1) De officieele uitgave heeft hier: *zelfe de geloovigen;* welke uitdrukking echter bedoelt: *de geloovigen zelven;* zooals met volkomen zekerheid blijkt uit den Lat. tekst (*ipsi fideles*).

des geloofs, waarmede zij zekerlijk gelooven, dat zij zijn en altijd blijven zullen ware en levende leden der Kerke, dat zij hebben vergeving der zonden, en het eeuwige leven.

X.

En dienvolgens spruit deze verzekerdheid niet uit eenige bijzondere openbaring, zonder of buiten het Woord geschied, maar uit het geloof aan de beloften Gods, die Hij in zijn Woord zeer overvloedig tot onzen troost geopenbaard heeft; uit het getuigenis des H. Geestes, die met onzen geest getuigt, dat wij kinderen en erfgenamen Gods zijn; eindelijk, uit de ernstige en heilige oefening [1]) van eene goede consciëntie en van goede werken. En zoo de uitverkorenen Gods dezen vasten troost in deze wereld niet hadden, dat zij de overwinning behouden zullen, mitsgaders dit onbedriegelijk pand der eeuwige heerlijkheid, zoo zouden zij de ellendigste van alle menschen zijn.

XI.

Ondertusschen getuigt de Schrift, dat de geloovigen in dit leven tegen onderscheidene twijfelingen des vleesches strijden, en in zware aanvechting gesteld zijnde, dit volle betrouwen des geloofs en deze zekerheid der Volharding niet altijd gevoelen. Maar God, de Vader aller vertroosting, laat hen boven hetgeen zij vermogen niet verzocht worden, maar geeft met de verzoeking ook de uitkomst; en wekt in hen de verzekerdheid der Volharding door den H. Geest wederom op.

XII.

Doch zóó verre is het van daar, dat deze verzekerdheid der Volharding de ware geloovigen hoovaardig en vleeschelijk zorgeloos zoude maken, dat zij daarentegen een ware wortel is van

---

1) De officieele uitgave heeft hier het woord *betrachting* (Lat. *studium*), dat echter in den zin van najaging, nastreving, oefening, thans niet meer gebruikelijk is.

nederigheid, kinderlijke vreeze, ware Godzaligheid, lijdzaamheid in allen strijd, vurige gebeden, standvastigheid in het kruis en in de belijdenis der waarheid, mitsgaders van vaste blijdschap in God; en dat de overdenking van die weldaad hun een prikkel is tot ernstige en gedurige beoefening [1]) van dankbaarheid en goede werken; gelijk uit de getuigenissen der Schrift en de voorbeelden der heiligen blijkt.

XIII.

Wanneer ook het vertrouwen der Volharding wederom levend wordt in degenen die van den val weder opgericht worden, zoo brengt dat in hen niet voort eenige dartelheid of veronachtzaming der Godzaligheid, maar eene veel grootere zorg, om de wegen des Heeren vlijtiglijk waar te nemen, die van tevoren bereid zijn, opdat zij, daarin wandelende, de verzekerdheid van hunne Volharding zouden mogen behouden, en opdat het aanschijn des verzoenden Gods (waarvan de aanschouwing den Godvruchtigen zoeter is dan het leven, en waarvan de verberging bitterder is dan de dood), om het misbruik van zijne vaderlijke goedertierenheid niet wederom van hen afgekeerd worde, en zij alzoo in zwaarder kwellingen des gemoeds vervallen.

XIV.

Gelijk het God nu beliefd heeft dit zijn werk der genade door de prediking des Evangelies in ons te beginnen, alzoo bewaart, achtervolgt en volbrengt Hij het door het hooren, lezen en overleggen daarvan, mitsgaders door vermaningen, bedreigingen, beloften en het gebruik der H. Sacramenten.

XV.

Deze leer van de Volharding der ware geloovigen en heiligen, mitsgaders van de verzekerdheid dezer Volharding, welke God, tot zijns naams eere en tot troost der Godvruchtige zielen, in zijn Woord zeer overvloediglijk geopenbaard heeft, en in de harten der

---

1) De officieele uitgave heeft hier het woord *betrachting* (Lat. *exercitium*), in den zin van *beoefening*, en daarom, om misverstand te voorkomen, door dit woord vervangen.

geloovigen indrukt, wordt wel van het vleesch niet begrepen, en wordt van den satan gehaat, van de wereld bespot, van de onervarenen en hypocrieten misbruikt, en van de dwaalgeesten bestreden; maar de Bruid van Christus heeft haar altijd, als eenen schat van onwaardeerbaren prijs, zeer teederlijk bemind, en standvastiglijk verdedigd. En dat zij dit ook voortaan doe, zal God bezorgen; tegen denwelken geen raad geldt, noch eenig geweld iets vermag. Welken eenigen God, Vader, Zoon en H. Geest, zij eere en heerlijkheid in eeuwigheid, Amen.

Verwerping der dwalingen omtrent de leer van de Volharding der heiligen.

De rechtzinnige leer verklaard zijnde, verwerpt de Synode de dwalingen dergenen,

I.

Die leeren: *Dat de Volharding der ware geloovigen niet is eene vrucht der verkiezing, of eene gave Gods, door den dood van Christus verworven; maar eene voorwaarde des nieuwen Verbonds, die de mensch vóór zijne beslissende* (gelijk zij spreken) *verkiezing en rechtvaardigmaking door zijnen vrijen wil moet volbrengen.* Want de H. Schrift getuigt, dat zij uit de verkiezing volgt, en door de kracht des doods, der verrijzenis en der voorbidding van Christus den uitverkorenen gegeven wordt: *De uitverkorenen hebben het verkregen, en de anderen zijn verhard geworden* (Rom. XI : 7). Insgelijks: *Die ook zijnen eigenen Zoon niet gespaard heeft, maar heeft hem voor ons allen overgegeven, hoe zal Hij ons ook met hem niet alle dingen schenken? Wie zal beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods? God is het, die rechtvaardig maakt. Wie is het, die verdoemt? Christus is het, die gestorven is; ja, wat meer is, die ook opgewekt is; die ook ter rechterhand Gods is; die ook voor ons bidt. Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus?* (Rom. VIII : 32—35).

II.

Die leeren: *Dat God den geloovigen mensch wel voorziet met*

genoegzame krachten om te volharden, en bereid is die in hem te bewaren, zoo hij zijn ambt [1]) *doet; doch al is het nu ook dat alle dingen, die noodig zijn om in het geloof te volharden, en die God gebruiken wil om het geloof te bewaren, in het werk gesteld zijn, dat het dan nog altijd hangt aan het believen van den wil dat deze* [2]) *volharde of niet volharde.* Want dit gevoelen bevat in zich een openbaar Pelagianisme; en terwijl het de menschen wil vrij maken, zoo maakt het hen roovers van Gods eere; tegen de voortdurende overeenstemming der Evangelische leer, die den mensch alle stoffe van roemen beneemt, en den lof dezer weldaad aan de genade Gods alleen toeschrijft; en tegen den Apostel, die getuigt: *Dat het God is, die ons ook zal bevestigen tot het einde toe, om onstraffelijk te zijn in den dag van onzen Heere Jezus Christus* (1 Cor. I : 8).

III.

Die leeren: *Dat de ware geloovigen en wedergeborenen niet alleen van het rechtvaardigmakend geloof,* insgelijks, *van de genade en zaligheid ganschelijk en tot den einde toe* [3]) *kunnen uitvallen, maar ook dikwijls metterdaad van haar uitvallen en in der eeuwigheid verloren gaan.* Want deze meening maakt de genade, rechtvaardigmaking, wedergeboorte, en voortdurende bewaring van Christus krachteloos; tegen de uitgedrukte woorden van den Apostel Paulus: *Dat Christus voor ons gestorven is, als wij nog zondaars waren; veel meer dan, zijnde nu gerechtvaardigd door zijn bloed, zullen wij door hem behouden worden van den toorn* (Rom. V : 8, 9). En tegen den Apostel Johannes: *Een iegelijk die uit God geboren is, die doet de zonde niet, want Zijn zaad blijft in hem; en hij kan niet zondigen, want hij is uit God geboren* (1 Joh. III : 9). En ook tegen de woorden van Jezus Chris-

---

1) Het woord *ambt* (Lat. *officium*) staat hier in zijne oude beteekenis van *werk dat als roeping is opgelegd*, of, *plicht.*

2) De officieele uitgave heeft hier het voornaamwoord, op *wil* terugslaande, in het vrouwelijk geslacht. Zie de noot bij Artt. 12 en 16 van Hoofdstuk III en IV, en bij Art. 2 van de daarop volgende Verwerping der dwalingen.

3) Voor deze vier woorden heeft de officieele uitgave: *eindelijk.* Zie de noot bij Art. 5 van de Verwerping der dwalingen bij Hoofdstuk I.

tus: *Ik geef mijnen schapen het eeuwige leven; en zij zullen niet verloren gaan in der eeuwigheid, en niemand zal ze uit mijne hand rukken. Mijn Vader, die ze mij gegeven heeft, is meerder dan allen, en niemand kan ze rukken uit de hand mijns Vaders* (Joh. X : 28, 29).

IV.

Die leeren: *Dat de ware geloovigen en wedergeborenen kunnen zondigen de zonde tot den dood, of tegen den H. Geest.* Dewijl dezelfde Apostel Johannes, nadat hij in het 5e Kap. van zijnen eersten Zendbrief, vers 16 en 17, van degenen, die tot den dood zondigen, gesproken had, en verboden had voor hen te bidden, terstond in het 18e vers daarbij voegt: *Wij weten, dat een iegelijk die uit God geboren is, niet zondigt* (versta: met zulke zonde); *maar die uit God geboren is, bewaart zichzelven, en de booze vat hem niet* (1 Joh. V : 18).

V.

Die leeren: *Dat men geene zekerheid van de toekomende Volharding in dit leven kan hebben zonder bijzondere openbaring.* Want door deze leer wordt de vaste troost der ware geloovigen in dit leven weggenomen, en de twijfeling der Pausgezinden in de Kerk weder ingevoerd; terwijl de H. Schrift deze zekerheid telkens afleidt, niet uit eene bijzondere en buitengewone openbaring, maar uit de eigene merkteekenen der kinderen Gods, en uit de zeer standvastige beloften Gods. Inzonderheid de Apostel Paulus: *Geen schepsel zal ons kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus onzen Heere* (Rom. VIII : 39). En Johannes: *Die zijne geboden bewaart, blijft in Hem en Hij in dezen; en hieraan kennen wij, dat Hij in ons blijft, namelijk uit den Geest, dien Hij ons gegeven heeft* (1 Joh. III : 24).

VI.

Die leeren: *Dat de leer van de verzekerdheid der Volharding en* [1]) *der zaligheid uit haren eigenen aard en natuur een oor-*

1) De officieele uitgave heeft het woordje *en* niet. Blijkbaar eene drukfout; zooals de Lat. tekst ook uitwijst.

kussen des vleesches is, en voor de Godvruchtigheid, goede zeden, gebeden en andere heilige oefeningen schadelijk; maar dat het daarentegen prijselijk is te twijfelen. Want deze betoonen, dat zij de kracht der Goddelijke genade en de werking des inwonenden H. Geestes niet kennen. En zij wederspreken den Apostel *Johannes*, die het tegendeel met uitgedrukte woorden leert in zijnen eersten Zendbrief: *Geliefden, nu zijn wij kinderen Gods, en het is nog niet geopenbaard, wat wij zijn zullen. Maar wij weten, dat als hij zal geopenbaard zijn, wij hem zullen gelijk wezen; want wij zullen hem zien, gelijk hij is. En een iegelijk, die deze hope op hem heeft, die reinigt zichzelven, gelijk hij rein is* (1 Joh. III : 2, 3). Daarenboven worden deze wederlegd door de voorbeelden van de heiligen, zoo des ouden als des nieuwen Testaments, dewelke, alhoewel zij van hunne volharding en zaligheid zeker waren, nochtans in de gebeden en andere oefeningen der Godzaligheid [1]) volhardend zijn geweest.

VII.

Die leeren: *Dat het geloof dergenen, die maar voor eenen tijd gelooven, van het rechtvaardigmakend en zaligmakend geloof niet verschilt, dan alleen in de duurzaamheid.* Want Christus zelf, Matth. XIII : 20 en Luc. VIII : 13 en vervolgens, stelt klaarblijkelijk daarbenevens nog drieërlei onderscheid tusschen degenen, die maar voor eenen tijd gelooven, en de ware geloovigen, als hij zegt, dat gene het zaad ontvangen in eene steenachtige aarde, maar deze in eene goede aarde of goed harte; dat gene zonder wortel zijn, maar deze eenen vasten wortel hebben; dat gene zonder vruchten zijn, maar deze hunne vrucht, in onderscheidene mate, met standvastigheid of volstandigheid voortbrengen.

VIII.

Die leeren: *Dat het niet ongerijmd is, dat de mensch, zijne eerste wedergeboorte verloren hebbende, wederom opnieuw, ja me-*

---

1) De officieele tekst heeft hier: *zaligheid*. Blijkbaar eene drukfout; ook omdat diezelfde tekst in het Lat. het woord *pietas* gebruikt.

nigmaal wedergeboren worde. Want deze loochenen door deze leer de onverderfelijkheid van het zaad Gods, waardoor wij wedergeboren worden. Tegen het getuigenis van den Apostel Petrus: *Gij die wedergeboren zijt, niet uit vergankelijk, maar uit onvergankelijk zaad* (1 Petr. I : 23).

IX.

Die leeren: *Dat Christus nergens gebeden heeft, dat de gelooviger in het geloof onfeilbaar zouden volharden.* Want zij wederspreken Christus zelven, dewelke zegt: *Ik heb voor u gebeden, Petrus, dat uw geloof niet ophoude* (Luc. XXII : 32). En den Evangelist Johannes, dewelke getuigt, dat Christus niet alleen voor de Apostelen, maar ook voor alle degenen, die door hun woord gelooven zouden, gebeden heeft: *Heilige Vader, bewaar ze in uwen naam;* en: *Ik bid niet, dat Gij hen uit de wereld wegneemt, maar dat Gij hen bewaart van den booze* (Joh. XVII : 11, 15, 20).

DE APOSTOLISCHE GELOOFSBELIJDENIS,

AANGEHAALD IN ART. 9 DER BELIJDENIS.

[1.] Ik geloof in God den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde.

[2.] En in Jezus Christus, zijnen eeniggeborenen Zoon, onzen Heere; [3.] die ontvangen is van den Heiligen Geest, geboren uit de Maagd Maria; [4.] die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven, nedergedaald ter helle; [5] ten derden dage wederom opgestaan van de dooden; [6.] opgevaren ten hemel, zittende ter rechterhand Gods des almachtigen Vaders; [7.] van waar Hij komen zal om te oordeelen de levenden en de dooden.

[8.] Ik geloof in den Heiligen Geest. [9.] Ik geloof eene heilige, algemeene, Christelijke Kerk, de gemeenschap der heiligen; [10.] vergeving der zonden; [11.] wederopstanding des vleesches; [12.] en een eeuwig leven.

DE GELOOFSBELIJDENIS VAN NICEA [1],

AANGEHAALD IN ART. 9 DER BELIJDENIS.

Ik geloof in éénen God, den almachtigen Vader, Schepper des hemels en der aarde, aller zienlijke en onzienlijke dingen. En in

---

1) Deze Geloofsbelijdenis is niet dezelfde als die op het Concilie van 325 werd vastgesteld; maar de uitbreiding van die belijdenis, gelijk die eenigen tijd later door de Kerken is aangenomen. De tekst wordt hier gegeven, gelijk die in alle Westersche Kerken (in onderscheiding van de Oostersche) vastgesteld is; alzoo met de woorden: die van den Vader *en den Zoon* uitgaat, erbij.

éénen Heere Jezus Christus, den eeniggeborenen Zone Gods, geboren uit den Vader vóór alle eeuwen; God uit God, licht uit licht, waarachtig God uit waarachtig God, geboren, niet gemaakt, van hetzelfde wezen met den Vader, door welken alle dingen gemaakt zijn. Die om ons menschen en om onze zaligheid is nedergekomen uit den hemel, en vleesch geworden is van den Heiligen Geest uit de maagd Maria, en een mensch is geworden; ook voor ons gekruisigd is onder Pontius Pilatus, geleden heeft, en begraven is; en ten derden dage opgestaan is naar de Schriften, en opgevaren is ten hemel; zit ter rechterhand des Vaders, en zal wederkomen met heerlijkheid om te oordeelen de levenden en de dooden; wiens rijk geen einde zal hebben. En in den Heiligen Geest, die Heere is en levend maakt, die van den Vader en den Zoon uitgaat, die te zamen met den Vader en den Zoon aangebeden en verheerlijkt wordt, die gesproken heeft door de Profeten. En ééne, heilige, algemeene en Apostolische Kerk. Ik belijd éénen Doop tot vergeving der zonden, en ik verwacht de opstanding der dooden, en het leven der toekomende eeuw. Amen.

DE GELOOFSBELIJDENIS VAN ATHANASIUS [1],

AANGEHAALD IN ART. 9 DER BELIJDENIS.

[1.] Zoo wie wil zalig zijn, dien is vóór alle ding noodig, dat hij het algemeen geloof houde; [2.] en zoo wie dit niet geheel en ongeschonden bewaart, die zal zonder twijfel eeuwiglijk verderven.

[3.] Het algemeen geloof nu is dit: Dat wij den eenigen God in de Drieheid, en de Drieheid in de Eenheid eeren; [4.] zonder de personen te vermengen, of het wezen, de substantie, te deelen.

---

1) Deze Geloofsbelijdenis is het dusgenaamde *Symbolum quicunque*, dat niet in dezen vorm, als kerkelijk belijdenisschrift, van Athanasius herkomstig is, maar naar hem is genoemd, omdat hij de geestelijke leider der rechtzinnige Kerken was, in den strijd, die ten slotte tot deze belijdenis der waarheid geleid heeft.

[5.] Want het is een andere persoon des Vaders, een andere des Zoons, een andere des Heiligen Geestes; [6.] maar de Vader, de Zoon en de Heilige Geest hebben ééne Godheid, gelijke eere, en gelijke eeuwige heerlijkheid. [7.] Hoedanig de Vader is, zoodanig is ook de Zoon, zoodanig is ook de Heilige Geest. [8.] De Vader is ongeschapen, de Zoon is ongeschapen, de Heilige Geest is ongeschapen; [9.] onmetelijk is de Vader, onmetelijk is de Zoon, onmetelijk is de Heilige Geest; [10.] de Vader is eeuwig, de Zoon is eeuwig, de Heilige Geest is eeuwig; [11.] nochtans zijn het niet drie eeuwige, maar één eeuwige; [12.] gelijk ook niet drie ongeschapene, noch drie onmetelijke, maar één ongeschapene, en één onmetelijke. [13.] Desgelijks is de Vader almachtig, de Zoon almachtig, de Heilige Geest almachtig; [14.] en nochtans zijn het niet drie almachtige, maar één almachtige. [15.] Alzoo ook is de Vader God, de Zoon God, de Heilige Geest God; [16.] en nochtans zijn het niet drie Goden, maar het is één God; [17.] alzoo is de Vader Heere, de Zoon Heere, de Heilige Geest Heere; [18.] en nochtans zijn het niet drie Heeren, maar het is één Heere; [19.] want gelijk wij door de Christelijke waarheid gedwongen worden, eenen iegelijken persoon in het bijzonder God en Heere, te noemen [20.] alzoo is ons ook door het algemeen geloof verboden, drie Goden of Heeren te belijden. [21.] De Vader is van niemand gemaakt, noch geschapen, noch gegenereerd; [22.] de Zoon is van den Vader alleen, niet gemaakt, noch geschapen, maar gegenereerd; [23.] de Heilige Geest is van den Vader en den Zoon, niet gemaakt, noch geschapen, noch gegenereerd, maar uitgaande. [24.] Zoo is er dan één Vader, niet drie Vaders; één Zoon, niet drie Zonen; één Heilige Geest, niet drie Heilige Geesten. [25.] En in deze Drieheid is niets eerst, noch laatst; niets meest, noch minst; [26.] maar de gansche drie personen hebben gelijke eeuwigheid, en zijn malkanderen alleszins gelijk; [27.] zoodat in alle opzichten, gelijk nu gezegd is, de Eenheid in de Drieheid, en de Drieheid in de Eenheid is te eeren. [28.] Daarom zoo wie wil zalig zijn, die moet aldus van de Drievuldigheid gevoelen.

[29.] Maar het is tot de eeuwige zaligheid noodig, dat hij ook de menschwording van onzen Heere Jezus Christus trouwelijk geloove. [30.] Zoo is dan het rechte geloof, dat wij gelooven en belijden, dat onze Heere Jezus Christus, Gods Zoon, God is en

mensch. [31.] Hij is God uit de substantie des Vaders, vóór alle tijden gegenereerd, en mensch uit de substantie zijner moeder, in den tijd geboren; [32.] volkomen God, volkomen mensch, hebbende eene verstandige ziele en menschelijk vleesch; [33.] den Vader gelijk naar de Godheid, minder dan de Vader naar de menschheid. [34.] En hoewel Hij God is en mensch, zoo is Hij nochtans niet twee, maar één Christus; [35.] Hij is één, niet door verandering van de Godheid in het vleesch, maar door de aanneming der menschheid in God; [36.] Hij is één, niet door de vermenging der substantie, maar door de eenheid des persoons; [37.] want gelijk de verstandige ziele en het vleesch één mensch zijn, alzoo is God en de mensch één Christus. [38.] Dewelke geleden heeft om onzer zaligheid wille, nedergedaald is ter helle, ten derden dage wederopgestaan van de dooden; [39.] opgeklommen ten hemel, zit ter rechterhand Gods des almachtigen Vaders; [40.] en zal van daar komen oordeelen de levenden en de dooden; [41.] bij wiens komst alle menschen zullen wederopstaan met hunne lichamen; [42.] en zullen van hunne eigene werken rekenschap geven; [43.] en die goed gedaan hebben, zullen in het eeuwige leven gaan; maar die kwaad gedaan hebben, in het eeuwige vuur.

[44.] Dit is het algemeen geloof; en zoo wie dit niet trouwelijk en vast gelooft, die zal niet kunnen zalig zijn.

AANHANGSEL.

Het Kort Begrip der Christelijke religie.

Dit *Kort Begrip* is niet van de Synode van 1618/9 uitgegaan, noch door haar ingevoerd. Zij liet het gebruik ervan slechts vrij, en toonde alzoo tegen den inhoud geene bedenking te koesteren. Het *Kort Begrip* is herkomstig van den Kerkeraad te Middelburg, die het in 1611 opstelde en uitgaf. De teksten, even als de verwijzingen naar den Catechismus en de beide overige Formulieren zijn te danken aan de goede zorgen van de H.H. C. A. Renier en B. van Schelven, Dienaren des Woords te Amsterdam.

KORT BEGRIP

DER

CHRISTELIJKE RELIGIE,

GESTELD IN VRAGEN EN ANTWOORDEN, TOT ONDERWIJZING DERGENEN DIE ZICH EERST BEGEVEN TOT HET GEBRUIK VAN DES HEEREN AVONDMAAL.

---

1. Vr. Hoe vele stukken zijn u noodig te weten, opdat gij welgetroost, zaliglijk leven en sterven moogt?

Antw. Drie stukken [a]: ten eerste, hoe groot mijne zonden en ellende zijn [b]; ten andere, hoe ik van alle mijne zonden en ellende verlost worde [c]; ten derde, hoe ik Gode voor zulke verlossing zal dankbaar zijn [d].

a Ephez. 5 : 8. Want gij waart eertijds *duisternis*, maar nu zijt gij *licht in den Heere; wandelt* als kinderen des lichts. Vgl. den Brief aan de Romeinen.

b 1 Joh. 1 : 8. Indien wij zeggen dat wij geene zonde hebben, zoo verleiden wij onszelven, en de waarheid is in ons niet. Vgl. Jerem. 3 : 13.

c Joh. 17 : 3. En dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, den eenigen waarachtigen God, en Jezus Christus, dien Gij gezonden hebt. Vgl. Hand. 4 : 12.

d Rom. 6 : 13. En stelt uwe leden niet der zonde tot wapenen der ongerechtigheid, maar stelt uzelven Gode, als uit de dooden levend geworden zijnde, en stelt uwe leden Gode tot wapenen der gerechtigheid. Vgl. Matth. 5 : 16.

Catechismus vr. 1 en 2.

HET EERSTE DEEL.

Van des menschen ellende.

2. Vr. Waaruit kent gij uwe ellende?
Antw. Uit de wet Gods *a*.

a Rom. 3 : 20. Daarom zal uit de werken der wet geen vleesch gerechtvaardigd worden voor Hem; *want door de wet is de kennis der zonde.*
Cat. vr. 3. Dordtsche Leerregels hoofdstuk III en IV § 5.

3. Vr. Wat heeft u God in zijne wet bevolen?
Antw. Dat heeft Hij ons schriftelijk in tien geboden begrepen, welke aldus luiden (Exod. 20 : 2):

Ik ben de HEERE uw God, die u uit Egypteland, uit den diensthuize, uitgeleid heb.

Het eerste gebod.

Gij zult geene andere goden voor mijn aangezichte hebben.

Het tweede gebod.

Gij zult u geen gesneden beeld, noch eenige gelijkenisse maken, van hetgene dat boven in den hemel is, noch van hetgene dat onder op de aarde is, noch van hetgene dat in de wateren onder de aarde is. Gij zult u voor die niet buigen, noch hen dienen. Want Ik, de HEERE uw God, ben een ijverig God, die de misdaad der vaderen bezoeke aan de kinderen, aan het derde, en aan het vierde lid dergenen, die Mij haten; en doe barmhartigheid aan duizenden dergenen, die Mij liefhebben en mijne geboden onderhouden.

Het derde gebod.

Gij zult den name des HEEREN uws Gods niet ijdellijk gebruiken; want de HEERE zal niet onschuldig houden, die zijnen name ijdellijk gebruikt.

Het vierde gebod.

Gedenk des Sabbathdags, dat gij dien heiligt. Zes dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen; maar de zevende dag is de Sabbath des HEEREN uws Gods. Dan zult gij geen werk doen,

gij, noch uw zoon, noch uwe dochter, noch uw dienstknecht, noch uwe dienstmaagd, noch uw vee, noch uw vreemdeling, die in uwe poorten is. Want in zes dagen heeft de HEERE den hemel en de aarde gemaakt, de zee en alles wat daarin is, en Hij rustte ten zevenden dage. Daarom zegende de HEERE den Sabbathdag, en heiligde denzelven.

Het vijfde gebod.

Eer uwen vader en uwe moeder, opdat uwe dagen verlengd worden in het land, dat u de HEERE uw God geeft.

Het zesde gebod.

Gij zult niet doodslaan.

Het zevende gebod.

Gij zult niet echtbreken.

Het achtste gebod.

Gij zult niet stelen.

Het negende gebod.

Gij zult geene valsche getuigenis spreken tegen uwen naaste.

Het tiende gebod.

Gij zult niet begeeren uws naasten huis; gij zult niet begeeren uws naasten vrouwe, noch zijnen dienstknecht, noch zijne dienstmaagd, noch zijnen os, noch zijnen ezel, noch iets, dat uws naasten is.

Vgl. Deut. 5 : 6—25. Cat. vr. 92—113.

4. Vr. Hoe worden deze tien geboden gedeeld?
Antw. In twee tafelen.

Vgl. Exod. 31 : 18 en 32 : 16.

5. Vr. Welke is de hoofdsom van hetgene u God gebiedt in de vier geboden der eerste tafel?

Antw. Dat ik den Heere mijnen God zal liefhebben van ganschen harte, van ganscher ziele, van ganschen gemoede, en met alle krachten *a*. Dit is het eerste en het groot gebod. (Matth. 22 : 37, 38).

a Deut. 10 : 12. Nu dan, Israël, wat eischt de HEERE uw God

van u, dan den HEERE uwen God te vreezen, in alle zijne wegen te wandelen, en Hem lief te hebben, en den HEERE uwen God te dienen, met uw gansche hart en met uwe gansche ziele.

Cat. vr. 4.

6. Vr. Welke is de hoofdsom van hetgene u God gebiedt in de zes geboden der tweede tafel?

Antw. Dat ik mijnen naaste zal liefhebben als mijzelven *a*. Aan deze twee geboden hangt de gansche wet en de profeten. (Matth. 22 : 39, 40).

a Lev. 19 : 18. Gij zult niet wreken, noch toorn behouden tegen de kinderen uws volks; maar gij zult uwen naaste liefhebben als uzelven. Ik ben de HEERE.

Cat. vr. 4.

7. Vr. Kunt gij dit alles volkomenlijk houden?

Antw. Neen ik *a*; maar ik ben van nature geneigd, God *b* en mijnen naaste *c* te haten, en Gods geboden met gedachten *d*, woorden *e*, en werken *f* te overtreden.

a Rom. 3 : 10—12. Er is niemand rechtvaardig, ook niet één; er is niemand, die verstandig is, er is niemand, die God zoekt; allen zijn zij afgeweken, *te zamen zijn zij onnut geworden;* er is niemand, die goed doet, *er is ook niet tot één toe.*

b Rom. 8 : 7. Het *bedenken* des vleesches is *vijandschap tegen God;* want het onderwerpt zich der wet Gods niet, wan het *kan ook niet.*

c Tit. 3 : 3. Want ook wij waren eertijds onwijs, ongehoorzaam, dwalende, menigerlei begeerlijkheden en wellusten dienende, *in boosheid en nijdigheid levende,* hatelijk zijnde, en *malkanderen hatende.*

d Gen. 6 : 5. En de HEERE zag, dat de boosheid des menschen menigvuldig was op de aarde, en *al het gedichtsel der gedachten* zijns harten *ten allen dage alleenlijk boos* was. Vgl. Gen. 8 : 21.

e Jac. 3 : 8. De *tong* kan geen mensch temmen; zij is een onbedwingelijk kwaad, vol van doodelijk venijn.

f Joh. 3 : 19. En dit is het oordeel, dat het licht in de wereld gekomen is, en de menschen hebben de duisternis liever gehad dan het licht; *want hunne werken waren boos.*

Cat. vr. 5. Geloofsbelijdenis art. 14. Leerreg. III en IV, 1—5.

8. Vr. Heeft God u alzoo boos en verdorven van natuur geschapen?

Antw. Neen Hij *a*; maar Hij heeft mij goed *b* en naar zijn evenbeeld *c* geschapen, in ware kennisse Gods *d*, gerechtigheid en heiligheid *e*.

a Job 34 : 10. Verre zij God van goddeloosheid, en de Almachtige van onrecht.

b Gen. 1 : 31. En God zag *al* wat Hij gemaakt had, en zie, het was *zeer goed*.

c Gen 1 : 27. En God *schiep* den mensch *naar zijnen beelde*, naar den beelde Gods schiep Hij hem. Man en vrouw schiep Hij ze.

d Col. 3 : 9, 10. Liegt niet tegen malkanderen, dewijl gij uitgedaan hebt den ouden mensch met zijne werken, en aangedaan hebt den nieuwen mensch, die vernieuwd wordt tot *kennis, naar het evenbeeld desgenen* die hem geschapen heeft.

e Ephez. 4 : 24. En (dat gij zoudt) den nieuwen mensch aandoen, die *naar God* geschapen is *in ware rechtvaardigheid en heiligheid*.

Cat. vr. 6. Geloofsbel. art. 14. Leerreg. III en IV, 1.

9. Vr. Vanwaar komt dan die verdorvenheid, die in u is?

Antw. Uit den val en de ongehoorzaamheid *a* van Adam en Eva in het Paradijs, waar onze natuur alzoo is verdorven *b*, dat wij allen *c* in zonden ontvangen en geboren worden *d*.

a Rom. 5 : 19. Want gelijk *door de ongehoorzaamheid van dien éénen mensch* velen tot zondaars gesteld zijn geworden, alzoo zullen ook door de gehoorzaamheid van éénen velen tot rechtvaardigen gesteld worden.

b Gen. 5 : 3. En Adam leefde honderd en dertig jaren, en gewon eenen zoon naar *zijne* gelijkenisse, naar *zijn* evenbeeld, en noemde zijnen naam Seth.

c Rom. 3 : 23. Want zij hebben *allen* gezondigd, en *derven* de heerlijkheid Gods.

d Psalm 51 : 7. Zie, ik ben *in ongerechtigheid geboren* en *in zonde* heeft mij mijne moeder *ontvangen*.

Gen. 3. Cat. vr. 7. Geloofsbel. art. 14 en 15. Leerreg. III en IV, 1—3.

10. Vr. Wat is dat voor eene ongehoorzaamheid geweest?

ANTW. Dat zij hebben gegeten [a] van de vrucht des booms, welke God hun verboden had [b].

a Gen. 3 6. En de vrouwe zag, dat die boom goed was tot spijze, en dat hij een lust was voor de oogen, ja een boom, die begeerlijk was om verstandig te maken; en zij *nam van zijne vrucht en at;* en zij gaf ook haren man met haar, en *hij at.*

b Gen. 2 : 16, 17. En de HEERE God gebood den mensch, zeggende: Van allen boom dezes hofs zult gij vrijelijk eten; maar van den boom der Kennisse des goeds en des kwaads, *daarvan zult gij niet eten;* want ten dage als gij daarvan eet, zult gij den dood sterven.

11. VR. Gaat ons de ongehoorzaamheid van Adam aan?

ANTW. Ja zij toch [a]; want hij is ons aller vader [b], en wij hebben allen in hem [c] gezondigd.

a Rom. 5 : 18. Zoo dan, gelijk *door ééne misdaad* de schuld gekomen is *over alle menschen* tot verdoemenis, alzoo ook door ééne rechtvaardigheid komt de genade over alle menschen tot rechtvaardigmaking des levens.

b Hand. 17 : 26. (God) heeft *uit éénen bloede* het gansche geslacht der menschen gemaakt.

c Rom. 5 : 12. Daarom, gelijk door éénen mensch de zonde in de wereld ingekomen is, en door de zonde de dood; en alzoo de dood tot alle menschen doorgegaan is, *in welken allen gezondigd hebben.* Vgl. Ephez. 2 : 1—3.

Geloofsbel. art. 14 en 15. Leerreg. I, 1; III en IV, 1—4.

12. VR. Zoo zijn wij dan onbekwaam tot eenig goed als uit onszelven, en geneigd tot alle kwaad?

ANTW. Ja wij [a]; tenzij dat wij door den Geest Gods wedergeboren worden [b].

a Jerem. 13 : 23. Zal ook een Moorman zijne huid veranderen, of een luipaard zijne vlekken? Zoo zult gijlieden ook kunnen goed doen, die geleerd zijt kwaad te doen.

b Joh. 3 : 5, 6. Jezus antwoordde: Voorwaar, voorwaar zeg ik u, zoo iemand niet geboren wordt uit water en Geest, hij kan in het koninkrijk Gods niet ingaan. Hetgene uit het vleesch gebo-

ren is, dat is vleesch; en hetgene uit den Geest geboren is, dat is geest.

Cat. vr. 8. Geloofsbel. art. 14 en 15. Leerreg. III en IV, 3, 11, 12.

13. Vr. Wil God zulke ongehoorzaamheid en verdorvenheid ongestraft laten?

Antw. Neen Hij *a*; maar naar zijn rechtvaardig oordeel wil Hij die tijdelijk *b* en eeuwiglijk *c* straffen, gelijk geschreven staat: *Vervloekt is een iegelijk, die niet blijft in al hetgene geschreven is in het boek der wet, om dat te doen* (Gal. 3 : 10).

a Hab. 1 : 13. Gij zijt *te rein van oogen*, dan dat Gij het kwade zoudt zien. Ps. 7 : 12. God is een rechtvaardig Rechter, en een God, die *te allen dage toornt*.

b Jerem. 7 : 20. Daarom zegt de Heere HEERE alzoo: Zie, mijn toorn en mijne grimmigheid zal uitgestort worden over deze *plaats*, over de *menschen*, en over de *beesten*, en over het *geboomte des velds*, en over *de vrucht des aardrijks*. Vgl. Openb. 16.

c 2 Thess. 1 : 9. Dewelke zullen tot straffe lijden het *eeuwig verderf*, van het aangezichte des Heeren, en van de heerlijkheid zijner sterkte.

Cat. vr. 10, 11. Geloofsbel. art. 16. Leerreg. I, 1, 15; II, 1.

HET TWEEDE DEEL.

Van des menschen verlossing uit zijne ellende.

14. Vr. Hoe kunt gij deze straffen ontgaan, en wederom tot genade komen?

Antw. Door zulk eenen middelaar, die tegelijk *a* waarachtig God *b*, en een waarachtig *c* rechtvaardig *d* mensch is.

a Matth. 1 : 23. Zie, de maagd zal zwanger worden, en eenen zoon baren, en gij zult zijnen naam heeten Emmanuël; hetwelk is, overgezet zijnde, *God met ons*.

b Jerem. 23 : 5, 6. Zie, de dagen komen, spreekt de HEERE, dat Ik aan David eene rechtvaardige SPRUITE zal verwekken; die zal Koning zijnde regeeren, en voorspoedig zijn, en recht en gerechtigheid doen op de aarde. In zijne dagen zal Juda verlost worden, en Israël zeker wonen; en dit zal zijn naam zijn, waarmede

men hem zal noemen: DE HEERE ONZE GERECHTIGHEID. Vgl. Joh. 10 : 33—36.

c 1 Cor. 15 : 21. Want dewijl de dood door eenen *mensch* is, zoo is ook de opstanding der dooden door eenen *mensch*. Vgl. vs. 47.

d Hebr. 7 : 26. Want zoodanig een Hoogepriester betaamde ons, heilig, onnoozel, onbesmet, afgescheiden van de zondaren, en hooger dan de hemelen geworden.

Cat. vr. 12—17. Geloofsbel. art. 17, 20 en 26. Leerreg. II, 1, 2.

15. Vr. Wie is die middelaar?

Antw. Onze Heere Jezus Christus *a*, die in één persoon waarachtig God *b* en een waarachtig rechtvaardig mensch *c* is.

a 1 Tim. 2 : 5. Want er is één God; er is ook één Middelaar Gods en der menschen, *de mensch Christus Jezus*.

b Joh. 1 : 1. In den beginne was het Woord, en het Woord was bij God, en het Woord *was God*. Vgl. Joh. 1 : 14; Joh. 20 : 28; Rom. 9 : 5; Phil. 2 : 6; 1 Tim. 3 : 16; 1 Joh. 5 : 20; Openb. 1 : 8; Psalm 45 : 8; Jes. 9 : 5; Jerem. 23 : 6.

c Hebr. 2 : 14. Overmits dan de kinderen *des vleesches en des bloeds* deelachtig zijn, zoo is hij ook desgelijks *datzelfde* deelachtig geworden.

Cat. vr. 18, 19. Geloofsbel. art. 10, 18, 19. Leerreg. II, 2—4.

16. Vr. Kunnen de engelen onze middelaars niet zijn?

Antw. Neen zij; want zij zijn *a* noch God noch menschen.

a Hebr. 1 : 14. Zijn zij niet allen *gedienstige geesten*, die tot dienst uitgezonden worden, om dergenen wille die de zaligheid beërven zullen?

Cat. vr. 14, 15, 30. Geloofsbel. art. 12.

17. Vr. Kunnen de heiligen onze middelaars niet zijn?

Antw. Neen zij; want zij hebben zelven gezondigd *a*, en zijn niet anders dan door dezen eenigen Middelaar zalig geworden *b*.

a Job 15 : 14. Wat is de mensch, dat hij *zuiver zoude zijn?*

b Joh. 14 : 6. Jezus zeide tot hem: *Ik ben de weg*, en de waarheid, en het leven. *Niemand* komt tot den Vader, *dan door*

mij. Vgl. Luc. 1 : 45—47; Hand. 4 : 12; 1 Tim. 2 : 5; Openb. 7 : 13—15.
Cat. vr. 30. Geloofsbel. art. 26. Leerreg. I, 1, 2, 7; V, 1—3.

18. Vr. Zullen ook alle menschen door den Middelaar Jezus zalig worden, gelijk zij allen door Adam zijn verdoemd geworden?
Antw. Neen zij [a]; maar alleen [b], die Hem met een waar geloof aannemen [c], gelijk geschreven staat, Joh. 3 : 16: *Alzoo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijnen eeniggeborenen Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe.*

a Matth. 22 : 14. Want velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren.
b Joh. 3 : 36. Die in den Zoon *gelooft*, *die* heeft het eeuwige leven; maar die den Zoon *ongehoorzaam* is, *die* zal het leven niet zien, *maar de toorn Gods blijft op hem.*
c Joh. 1 : 12. Maar zoovelen hem *aangenomen* hebben, dien heeft hij macht gegeven kinderen Gods te worden, namelijk die in zijnen naam *gelooven.*
Cat. vr. 20. Geloofsbel. art. 16, 22. Leerreg. I, 4—6; II, 5, 8.

19. Vr. Wat is een waar geloof?
Antw. Het is eene stellige kennis [a] van God, en van zijne belofte, ons in het Evangelie [b] geopenbaard, en een hartelijk vertrouwen dat mij alle mijne zonden om Christus' wille vergeven zijn [c].

a Hebr. 11 : 1. Het geloof nu is een vaste grond der dingen die men hoopt, en een bewijs der zaken die men niet ziet. Vgl. Ephez. 1 : 18.
b Rom. 1 : 16, 17. Want ik schaam mij des Evangelies van Christus niet; want het is *eene kracht Gods tot zaligheid* een iegelijk die gelooft, eerst den Jood, en ook den Griek. Want *de rechtvaardigheid Gods wordt daarin geopenbaard* uit geloof tot geloof. Vgl. Hebr. 4 : 2 en Hebr. 11.
c Ephez. 1 : 7. In welken (Christus) wij *hebben* de verlossing door zijn bloed, namelijk *de vergeving der misdaden*, naar den rijkdom zijner genade. Vgl. Rom. 8 : 38, 39; 2 Tim. 1 : 12.
Cat. vr. 21. Geloofsbel. art. 22. Leerreg. I, 5 en 6; III en IV, 14; V, 8—10.

20. Vr. Wat is de hoofdsom van hetgene ons God in het Evangelie belooft en bevolen heeft te gelooven?

Antw. Dat is begrepen in de twaalf Artikelen des algemeenen Christelijken geloofs, die aldus luiden:

1. *Ik geloof in God den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde.*

2. *En in Jezus Christus, zijnen eeniggeborenen Zoon, onzen Heere;* 3. *die ontvangen is van den Heiligen Geest, geboren uit de maagd Maria;* 4. *die geleden heeft onder Pontius Pilatus, is gekruisigd, gestorven en begraven, nedergedaald ter helle;* 5. *ten derden dage wederom opgestaan van de dooden;* 6. *opgevaren ten hemel, zittende ter rechterhand Gods des almachtigen Vaders;* 7. *vanwaar Hij komen zal om te oordeelen de levenden en de dooden.*

8. *Ik geloof in den Heiligen Geest.* 9. *Ik geloof eene heilige, algemeene, Christelijke Kerk, de gemeenschap der heiligen;* 10. *vergeving der zonden;* 11. *wederopstanding des vleesches;* 12. *en een eeuwig leven.*

21. Vr. Als gij belijdt te gelooven in God den Vader, en den Zoon, en den Heiligen Geest, bedoelt gij daarmede drie Goden?

Antw. Neen ik geenszins; want er is maar één eenig [a] waarachtig God.

a Deut. 6 : 4. Hoor, Israël, de HEERE onze God is één eenig HEERE. Vgl. Deut. 4 : 35; Joh. 17 : 3; 1 Cor. 8 : 4—6.

Cat. vr. 24, 25. Geloofsbel. art. 1.

22. Vr. Waarom noemt gij dan drie: den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest?

Antw. Omdat God zich alzoo in zijn Woord [a] heeft geopenbaard, dat deze drie onderscheidene Personen de eenige en waarachtige God zijn [b]; gelijk wij ook gedoopt zijn in den naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes (Matth. 28 : 19).

a 2 Tim. 3 : 16. Al de Schrift is van God ingegeven, en is nuttig tot leering, tot wederlegging, tot verbetering, tot onderwijzing die in de rechtvaardigheid is.

b 1 Joh. 5 : 7. Want drie zijn er, die getuigen in den hemel, de Vader, het Woord, en de Heilige Geest; en deze drie zijn één. Vgl. Gen. 1 : 1—3; Psalm 33 : 6; Jes. 6 : 1—3; Matth. 3 : 16, 17; Joh. 14 : 16; 2 Cor. 13 : 13.
Cat. vr. 25. Geloofsbel. art. 2—7, 8 en 9.

23. Vr. Wat gelooft gij met deze woorden: *Ik geloof in God den Vader, den Almachtige, Schepper des hemels en der aarde?*
Antw. Dat de eeuwige Vader *a* onzes Heeren Jezus Christus, die hemel en aarde *b* uit niet *c* geschapen *d* heeft, en nog door zijne voorzienigheid onderhoudt *e*, om zijns Zoons Christus' wille, mijn God en mijn Vader *f* is.

a 1 Cor. 8 : 6. Wij hebben maar éénen God, *den Vader*, uit welken alle dingen zijn, en wij tot Hem, en maar éénen Heere, Jezus Christus, door welken alle dingen zijn, en wij door hem.
b Gen. 1 : 1. In den beginne schiep God den hemel en de aarde. Vgl. Gen. 1 en 2.
c Hebr. 11 : 3. Door het geloof verstaan wij, dat de wereld door het woord Gods is toebereid, alzoo dat de dingen, die men ziet, niet geworden zijn uit dingen die gezien worden.
d Psalm 33 : 9. Want Hij spreekt, en het is er; Hij gebiedt, en het staat er. Vgl. Gen. 1 : 3.
e Ps. 145 : 15, 16. Aller oogen wachten op U; en Gij geeft hun hunne spijze te zijner tijd. Gij doet Uwe hand open, en verzadigt al wat er leeft, naar uw welbehagen.
f 2 Cor. 6 : 18. En Ik zal u tot een Vader zijn, en gij zult Mij tot zonen en dochteren zijn, zegt de Heere, de Almachtige.
Cat. vr. 26—28. Geloofsbel. art. 12—14.

24. Vr. Wat gelooft gij met deze woorden: *En in Jezus Christus, zijnen eeniggeborenen Zoon, onzen Heere?*
Antw. Dat Jezus Christus de eeuwige *a* en eenige *b* Zoon *c* des Vaders *d* is, éénswezens *e* met God den Vader, en den Heiligen Geest.

a Spreuk. 8 : 23. Ik ben *van eeuwigheid af* gezalfd geweest, van den aanvang, van de oudheden der aarde aan.
b Joh. 1 : 18. Niemand heeft ooit God gezien; *de eeniggeboren*

Zoon, die in den schoot des Vaders is, die heeft Hem ons verklaard.

c Hebr. 1 : 5. Want tot wien van de engelen heeft Hij ooit gezegd: Gij zijt *mijn Zoon*, heden heb Ik u *gegenereerd?* En wederom: Ik zal hem tot een Vader zijn, en hij zal Mij tot een *Zoon* zijn?

d Joh. 5 : 26. Want gelijk de Vader het leven heeft in zichzelven, alzoo heeft Hij ook den *Zoon gegeven, het leven te hebben in zichzelven.*

e Phil. 2 : 6. Die in de gestaltenisse Gods zijnde, geenen roof geacht heeft *Gode evengelijk te zijn.* Vgl. Zach. 13 : 7; Joh. 10 : 30; Hebr. 1 : 3; 1 Joh. 5 : 20.

Cat. vr. 33. Geloofsbel. art. 10.

25. Vr. Gelooft gij niet, dat Hij ook mensch geworden is?

Antw. Ja ik [a]; want Hij is [b] *ontvangen van den Heiligen Geest, en geboren uit de maagd Maria.*

a 1 Joh. 4 : 2, 3. Hieraan kent gij den Geest van God: alle geest, die *belijdt dat Jezus Christus in het vleesch gekomen is, die is uit God;* en alle geest, die niet belijdt dat Jezus Christus in het vleesch gekomen is, die is uit God niet; maar dit is de geest van den antichrist, welken geest gij gehoord hebt, dat komen zal, en is nu alreede in de wereld.

b Luc. 1 : 35. En de engel, antwoordende, zeide tot Maria: *De Heilige Geest zal over u komen*, en de kracht des Allerhoogsten zal u overschaduwen. Daarom ook, dat Heilige, *dat uit u geboren zal worden*, zal Gods Zoon genaamd worden.

Cat. vr. 35, 36. Geloofsbel. art. 18.

26. Vr. Is dan zijne Godheid veranderd in menschheid?

Antw. Neen [a]; want de Godheid is onveranderlijk.

a Joh. 1 : 14. *En het Woord is vleesch geworden*, en heeft onder ons gewoond (en wij hebben zijne *heerlijkheid aanschouwd*, eene heerlijkheid *als des Eeniggeborenen van den Vader*), vol van genade en waarheid. Vgl. Jac. 1 : 17.

Cat. vr. 35. Geloofsbel. art. 19.

27. Vr. Hoe is Hij dan mensch geworden?

Antw. Door aanneming [a] der menschheid in eenigheid [b] zijns persoons.

a Phil. 2 : 6, 7. Die, in de gestaltenisse Gods zijnde, geenen roof geacht heeft Gode evengelijk te zijn; maar heeft zichzelven vernietigd, de gestaltenisse eens dienstknechts *aangenomen* hebbende, en is den menschen gelijk geworden.

b. Rom. 9 : 5. Uit welke (Israëlieten) Christus is *zooveel het vleesch aangaat, dewelke is God* boven alles te prijzen in der eeuwigheid, Amen.

Cat. vr. 35. Geloofsbel. art. 18, 19.

28. Vr. Heeft Hij dan zijne menschheid uit den hemel gebracht?

Antw. Neen Hij; maar Hij heeft die aangenomen [a] uit de maagd Maria [b], door de werking des Heiligen Geestes [c]; en is alzoo ons, zijnen broederen, in alles gelijk geworden, uitgenomen de zonde; Hebr. 4 : 15.

a Phil. 2 : 7. Maar hij heeft zichzelven vernietigd, de gestaltenisse eens dienstknechts *aangenomen* hebbende, en *is den menschen gelijk geworden.*

b Luc. 1 : 30, 31. En de engel zeide tot haar: Vrees niet, Maria, want gij hebt genade bij God gevonden. En zie, *gij zult bevrucht worden,* en *eenen zoon baren,* en zult zijnen naam heeten JEZUS.

c Luc. 1 : 35. En de engel, antwoordende, zeide tot Maria: *De Heilige Geest zal over u komen,* en de kracht des Allerhoogsten zal u overschaduwen. Daarom ook, dat Heilige, dat uit u geboren zal worden, zal Gods Zoon genaamd worden. Vgl. Matth. 1 : 20.

Cat. vr. 35. Geloofsbel. art. 18.

29. Vr. Waarom wordt Hij *Jezus,* dat is, Zaligmaker, genoemd?

Antw. Omdat [a] Hij zijn volk zalig maakt van hunne zonden?

a Matth. 1 : 21. En gij zult zijnen naam heeten JEZUS; want hij zal zijn volk zalig maken van hunne zonden.

Cat. vr. 29. Geloofsbel. art. 21.

30. Vr. Is er anders geen Zaligmaker?

Antw. Neen [a]; *want er is ook onder den hemel geen andere naam die onder de menschen gegeven is, door welken wij moeten zalig worden,* dan de naam van Jezus; Hand. 4 : 12.

a Joh. 14 : 6. Jezus zeide tot hem: Ik ben de *weg,* en de

waarheid, en het leven. *Niemand* komt tot den Vader, dan door *mij*.
Cat. vr. 30. Geloofsbel. art. 26.

31. Vr. Waarom wordt Hij *Christus*, dat is, Gezalfde, genoemd?
Antw. Omdat Hij *a* met den Heiligen Geest *b* is gezalfd, en van God den Vader verordend, tot onzen grooten Profeet *c*, tot onzen eenigen Hoogepriester, *d* en tot onzen eeuwigen Koning *e*.

a Joh. 1 : 42. Wij hebben gevonden den *Messias*, hetwelk is, overgezet zijnde, *de Christus*.
b Hand. 10 : 38. Belangende Jezus van Nazareth, hoe hem God *gezalfd heeft met den Heiligen Geest* en met kracht. Vgl. Luc. 4 : 16—21.
c Hand. 3 : 22. Want Mozes heeft tot de vaderen gezegd: De Heere uw God zal u *eenen profeet* verwekken uit uwe broederen, *gelijk mij;* dien zult gij hooren, *in alles* wat hij tot u spreken zal.
d Psalm 110 : 4. De Heere heeft gezworen, en het zal Hem niet berouwen: Gij zijt *Priester in eeuwigheid*, naar de ordening van Melchizedek. Vgl. Hebr. 7.
e Luc. 1 : 32, 33. En God de Heere zal hem den *troon* van zijnen vader David geven; en hij zal over het huis Jakobs *Koning* zijn *in der eeuwigheid*, en zijns koninkrijks *zal geen einde zijn*.
Cat. vr. 31, 32.

32. Vr. Wat heeft dan Jezus Christus gedaan, om ons zalig te maken?
Antw. Hij heeft voor ons *a* *geleden* *b*, is *gekruisigd* *c*, en *gestorven* *d*, is *begraven* *e*, en *nedergedaald ter helle* *f*, dat is, Hij heeft de helsche pijn geleden; en is alzoo zijnen Vader gehoorzaam geworden *g*, opdat Hij ons van de tijdelijke en eeuwige straffen der zonde verlossen zoude *h*.

a Matth. 20 : 28. De Zoon des menschen is niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen, en zijne ziel te geven tot een *rantsoen voor velen*.
b 1 Petr. 3 : 18. Want Christus heeft ook eens *voor de zonden geleden*, hij rechtvaardig voor de onrechtvaardigen, opdat hij ons tot God zoude brengen.

c Marc. 15 : 25. En het was de derde ure, en zij *kruisigden* hem.

d 1 Cor. 15 : 3. Want ik heb ulieden ten eerste overgegeven, hetgene ik ook ontvangen heb, dat Christus *gestorven is voor onze zonden*, naar de Schriften.

e 1 Cor. 15 : 4. En dat hij is *begraven*, en dat hij is opgewekt ten derden dage, *naar de Schriften*. Vgl. Jes. 53 : 9.

f Matth. 27 : 46. En omtrent de negende ure riep Jezus met eene groote stemme, zeggende: ELI, ELI, LAMA SABACHTANI; dat is: mijn God, mijn God, waarom hebt Gij *mij verlaten*. Vgl. Matth. 26 : 37, 38; Psalm 116 : 3.

g Phil. 2 : 8. En in gedaante gevonden als een mensch, heeft hij zichzelven vernederd, *gehoorzaam geworden* zijnde tot den dood, ja den dood des kruises. Vgl. Rom. 5 : 19.

h Gal. 3 : 13. Christus heeft ons *verlost van den vloek der wet*, een vloek geworden zijnde voor ons; want er is geschreven: Vervloekt is een iegelijk, die aan het hout hangt.

Cat. vr. 37—44. Geloofsbel. art. 20, 21. Leerreg. II, 1—9.

33. VR. In welke natuur heeft Hij dit geleden?

ANTW. Alleen in zijne menschelijke natuur, dat is, in zijn ziel *a* en lichaam *b*.

a Matth. 26 : 38. Toen zeide Jezus tot hen: Mijne *ziele* is geheel bedroefd tot den dood toe.

b 1 Petr. 2 : 24. Die zelf onze zonden in zijn *lichaam* gedragen heeft op het hout, opdat wij, der zonden afgestorven zijnde, der gerechtigheid leven zouden; door wiens *striemen* gij genezen zijt

Cat. vr. 37. Geloofsbel. art. 18, 21. Leerreg. II, 1, 2.

34. VR. Wat heeft dan zijne Godheid hiertoe gedaan?

ANTW. Zijne Godheid heeft door hare kracht die aangenomene menschheid alzoo gesterkt *a*, dat zij den last van den toorn Gods tegen de zonde *b* heeft kunnen verdragen, en ons daarvan verlossen *c*.

a Ps. 130 : 3. Zoo Gij, HEERE, de ongerechtigheden gadeslaat; Heere, *wie zal bestaan?* Vgl. Ps. 49 : 8, 9; Luc. 11 : 22.

b Nahum 1 : 6. Wie zal voor zijne gramschap staan, en wie zal voor de hittigheid zijns toorns bestaan? Zijne grimmigheid

is uitgestort als vuur, en de rotssteenen worden van Hem vermorzeld. Vgl. Psalm 90 : 11; Matth. 27 : 46.

c 1 Joh. 1 : 7. En het bloed van Jezus Christus, *Gods Zoon*, reinigt ons van alle zonde.

Cat. vr. 17. Geloofsbel. art. 21. Leerreg. II, 1—4.

35. Vr. Is Christus in den dood gebleven?

Antw. Neen [a] Hij; maar Hij is *ten derden dage opgestaan van de dooden* [b] tot onze rechtvaardigmaking [c]; Rom. 4 : 25.

a 1 Cor. 15 : 17, 18. En indien Christus niet opgewekt is, zoo is uw geloof tevergeefs, zoo zijt gij *nog in uwe zonden;* zoo zijn dan ook *verloren*, die in Christus ontslapen zijn.

b Luc. 24 : 34. De Heere is *waarlijk opgestaan*. Vgl. Hand. 1 : 3.

c 1 Cor. 1 : 30. Maar uit Hem zijt gij in Christus Jezus, die ons geworden is wijsheid van God, en *rechtvaardigheid*, en heiligmaking, en verlossing.

Cat. vr. 45. Geloofsbel. art. 19, 20.

36. Vr. Waar is Christus nu naar zijne menschheid?

Antw. Hij is *opgevaren ten hemel* [a], en *zit ter rechterhand Gods des Vaders* [b], dat is, verheven in de hoogste heerlijkheid boven alle schepselen [c]; Eph. 1 : 20, 21.

a Hand. 1 : 9. En als hij dit gezegd had, werd hij *opgenomen onderwijl zij het zagen*, en eene wolk nam hem weg *van hunne oogen*.

b Marc. 16 : 19. De Heere dan, nadat hij tot hen gesproken had, is opgenomen *in den hemel*, en is *gezeten aan de rechterhand Gods*.

c Ephez. 1 : 20, 21. En (God) heeft hem gezet aan zijne rechterhand in den hemel, *verre boven alle overheid, en macht, en kracht, en heerschappij, en allen naam* die genaamd wordt, niet alleen in deze wereld, maar ook in de toekomende.

Cat. vr. 46, 49—51. Geloofsbel. art. 26.

37. Vr. Waartoe is Hij daar zoo hoog verheven?

Antw. Inzonderheid, opdat Hij van daar zijne gemeente zoude regeeren [a], en onze Voorbidder zijn bij den Vader [b].

a Ephez. 1 : 22. En God heeft alle dingen zijnen voeten onder-

worpen, en heeft hem *der gemeente* gegeven tot een *Hoofd* boven alle dingen.

b Hebr. 7 : 25. Waarom hij ook volkomenlijk kan zalig maken degenen die door hem tot God gaan, alzoo hij altijd leeft, om *voor hen te bidden.* Vgl. Hebr. 9 : 24.

Cat. vr. 50, 51. Geloofsbel. art. 26.

38. Vr. Is Hij dan niet bij ons tot aan het einde der wereld, gelijk Hij ons beloofd heeft? Matth. 28 : 20.

Antw. Naar zijne Godheid, majesteit, genade en Geest, wijkt Hij nimmermeer *a* van ons; maar naar zijne menschheid *b* blijft Hij in den hemel *c*, totdat Hij eenmaal *komen zal d om te oordeelen de levenden en de dooden e.*

a Matth. 18 : 20. Want waar twee of drie vergaderd zijn in mijnen naam, daar *ben* ik in het midden van hen.

b Joh. 16 : 7. Doch ik zeg u de waarheid: *het is u nut, dat ik wegga;* want indien ik niet wegga, zoo zal de Trooster tot u niet komen; maar indien ik henenga, zoo zal ik hem tot u zenden.

c Hand. 3 : 21. Welken (Christus) *de hemel moet ontvangen tot* de tijden der wederoprichting aller dingen.

d Hand. 1 : 11. Deze Jezus, die van u opgenomen is in den hemel, *zal alzoo komen, gelijkerwijs* gij hem naar den hemel hebt zien henenvaren. Vgl. Openb. 1 : 7.

e 2 Cor. 5 : 10. Want wij allen moeten geopenbaard worden voor den rechterstoel van Christus, opdat een iegelijk wegdrage hetgene door het lichaam geschiedt, naar dat hij gedaan heeft, hetzij goed, hetzij kwaad. Vgl. Matth. 25 : 31—46; Joh. 5 : 22—29; 1 Thess. 4 : 15—18.

Cat. vr. 47, 48, 52. Geloofsbel. art. 19, 37.

39. Vr. Wat gelooft gij van *den Heiligen Geest?*

Antw. Dat Hij te zamen *a* met den Vader en den Zoon waarachtig, eeuwig God *b* is; en dat Hij mij van den Vader door Christus gegeven zijnde *c*, wederbaart *d*, in alle waarheid leidt *e*, mij troost *f* en in eeuwigheid bij mij zal blijven *g.*

a 1 Joh. 5 : 7. Want drie zijn er, die getuigen in den hemel, de Vader, het Woord, en de Heilige Geest; *en deze drie zijn één.*

b Hand. 5 : 3, 4. En Petrus zeide: Ananias, waarom heeft de

satan uw hart vervuld, dat gij *den Heiligen Geest liegen* zoudt? ..... Gij hebt *den menschen niet gelogen, maar Gode.* Vgl. 1 Cor. 12 : 11.

c Gal. 4 : 6. En overmits gij kinderen zijt, zoo *heeft God den Geest zijns Zoons uitgezonden in uwe harten,* die roept: Abba, Vader!

d Joh. 6 : 63. De Geest is het, die *levend maakt.*

e Joh. 14 : 26. Maar de Trooster, de Heilige Geest, welken de Vader zenden zal in mijnen naam, die zal u alles *leeren,* en zal u indachtig maken alles wat ik u gezegd heb.

f Hand. 9 : 31. De gemeenten dan ..... hadden vrede, en werden gesticht; en wandelende in de vreeze des Heeren, en in *de vertroosting des Heiligen Geestes,* werden vermenigvuldigd.

g Joh. 14 : 16. En ik zal den Vader bidden, en Hij zal u eenen anderen Trooster geven, *opdat hij bij u blijve in der eeuwigheid.*

Cat. vr. 53. Geloofsbel. art. 11. Leerreg. III en IV, 3, 11, 12, 13, 16.

40. Vr. Wat gelooft gij van de *heilige, algemeene Kerk?*

Antw. Dat de Zone Gods *a* uit het gansche menschelijk geslacht *b* de uitverkorenen ten eeuwigen leven *c*, door zijn Geest en Woord *d*, zich tot eene gemeente *e* vergadert; waarvan ik geloof, dat ik een levend lidmaat *f* ben en eeuwig zal blijven *g*.

a Joh. 10 : 11. *Ik ben de goede Herder.*

b Openb. 5 : 9. Gij hebt ons Gode gekocht met uw bloed, *uit alle geslacht, en taal, en volk, en natie.*

c Rom. 8 : 29, 30. Want die Hij *tevoren gekend* heeft, die heeft Hij ook *tevoren verordineerd* den beelde zijns Zoons gelijkvormig te zijn, opdat hij de eerstgeborene zij onder vele broederen; en die Hij *tevoren verordineerd* heeft, deze heeft Hij ook *geroepen;* en die Hij *geroepen* heeft, deze heeft Hij ook *gerechtvaardigd;* en die Hij *gerechtvaardigd* heeft, deze heeft Hij ook *verheerlijkt.* Vgl. Eph. 1 : 4.

d Hand. 16 : 14. En eene zekere vrouw, met name Lydia, eene purperverkoopster van de stad Thyatira, die God diende, hoorde ons; *welker hart de Heere heeft geopend, dat zij acht nam* op hetgene van Paulus gesproken werd.

e Eph. 4 : 11 en 12. En dezelfde (Christus) heeft gegeven sommigen tot *apostelen,* en sommigen tot *profeten,* en sommigen

tot *evangelisten*, en sommigen tot *herders en leeraars*, tot de volmaking der heiligen, *tot het werk der bediening*, tot opbouwing des lichaams van Christus.

f 1 Joh. 3 : 14. Wij *weten* dat wij overgegaan zijn uit den dood in het leven, dewijl wij de broeders liefhebben. Vgl. 1 Petr. 2 : 7.

g Joh. 10 : 28. En ik geef hun het eeuwige leven; en zij zullen niet verloren gaan in der eeuwigheid, en *niemand zal ze uit mijne hand rukken.*

Cat. vr. 54, 55. Geloofsbel. art. 27. Leerreg. II, 8, 9; V, 1—15.

41 Vr. Waar vergadert Hij deze Kerk?

Antw. Waar *a* men Gods Woord recht predikt, en de Heilige Sacramenten bedient naar de instelling van Christus.

a Hand. 2 : 42, 47. En zij waren volhardende in de leere der Apostelen, en in de gemeenschap, en in de breking des broods, en in de gebeden. En de Heere deed dagelijks tot de gemeente, die zalig werden. Vgl. Gal. 1 : 6—8.

Cat. vr. 54. Geloofsbel. art. 28—32. Leerreg. II, 5; III en IV, 6, 17.

42. Vr. Welke weldaden doet God aan deze gemeente?

Antw. Hij schenkt haar *vergeving der zonden* *a*, *wederopstanding des vleesches* *b*, *en het eeuwige leven* *c*.

a Eph. 1 : 7. In welken (Christus) wij hebben de verlossing door zijn bloed, namelijk *de vergeving der misdaden*, naar den rijkdom zijner genade. Vgl. Micha 7 : 19.

b Phil. 3 : 21. Die (Christus) zal *ons vernederd lichaam veranderen, opdat het gelijkvormig worde aan zijn heerlijk lichaam*, naar de werking, waardoor hij ook alle dingen zichzelven kan onderwerpen. Vgl. Job 19 : 25, 26. Luc. 23 : 43.

c 1 Cor. 2 : 9. Hetgene het oog niet heeft gezien, en het oor niet heeft gehoord, en in het hart des menschen niet is opgeklommen, *hetgene God bereid heeft dien die Hem liefhebben.*

Cat. vr. 56—58. Geloofsbel. art. 23, 37.

43. Vr. Wat baat het u nu, dat gij dit alles gelooft?

Antw. Dat ik in Christus voor God rechtvaardig *a* ben.

a Rom. 5 : 1. Wij dan, gerechtvaardigd zijnde uit het geloof,

hebben *vrede bij God* door onzen Heere Jezus Christus. Vgl. Rom. 4 : 3.
Cat. vr. 59.

44. Vr. Hoe zijt gij rechtvaardig voor God?
Antw. Alleen [a] door een waar geloof in Jezus Christus [b].

a Rom. 3 : 28. Wij besluiten dan, dat de mensch *door het geloof* gerechtvaardigd wordt, *zonder de werken der wet.*
b Gal. 2 : 16. Doch wetende dat de mensch niet gerechtvaardigd wordt uit de werken der wet, maar *door het geloof van Jezus Christus,* zoo hebben wij ook in Christus Jezus geloofd, opdat wij zouden gerechtvaardigd worden uit het geloof van Christus, en niet uit de werken der wet.
Cat. vr. 60. Geloofsbel. art. 22.

45. Vr. Hoe is het te verstaan, dat gij alleen door het geloof gerechtvaardigd zijt?
Antw. Alzoo, dat alleen de volkomene genoegdoening [a] en gerechtigheid [b] van Christus door God mij wordt toegerekend [c], waardoor mij mijne zonden vergeven en ik een erfgenaam des eeuwigen levens word [d]; en dat ik die niet anders dan door het geloof kan aannemen [e].

a 2 Cor. 5 : 21. Want dien, die geene zonde gekend heeft, *heeft Hij zonde voor ons gemaakt* opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in hem.
b Rom. 5 : 19. Want gelijk door de ongehoorzaamheid van dien éénen mensch (Adam) velen tot zondaars gesteld zijn geworden, alzoo zullen ook *door de gehoorzaamheid van éénen* (Christus) velen tot rechtvaardigen gesteld worden.
c 1 Cor. 1 : 30. Maar uit Hem zijt gij in Christus Jezus, die ons geworden is wijsheid van God, en *rechtvaardigheid,* en heiligmaking, en verlossing.
d Hand. 26 : 18. Om hen te bekeeren, ... opdat zij *vergeving der zonden* ontvangen, en een *erfdeel onder de geheiligden,* door het geloof in mij (Jezus).
e Rom. 4 : 5. Doch dengene die *niet werkt, maar gelooft* in

Hem, die den goddelooze rechtvaardigt, wordt zijn geloof gerekend tot rechtvaardigheid.

Cat. vr 60, 61. Geloofsbel. art. 22, 23.

46. Vr. Waarom kunnen onze goede werken onze gerechtigheid voor God niet zijn, noch ook een stuk daarvan?

Antw. Daarom, dat ook onze beste werken in dit leven onvolkomen en met zonde bevlekt zijn *a*.

Jes. 64 : 6. Doch wij *allen zijn als een onreine*, en alle onze gerechtigheden zijn als een *wegwerpelijk kleed*.

Cat. vr. 62. Geloofsbel. art. 24.

47. Vr. Verdienen dan onze goede werken niet, die God nochtans in dit en in het toekomende leven wil beloonen?

Antw. Deze belooning *a* geschiedt niet uit verdienste, maar uit genade *b*.

a 1 Cor. 3 : 8. Maar een iegelijk zal zijn *loon ontvangen naar zijnen arbeid*. Vgl. Luc. 18 : 28—30.

b. Luc. 17 : 10. Wanneer gij zult gedaan hebben al hetgene u bevolen is, zoo zegt: Wij zijn *onnutte dienstknechten;* want wij hebben maar gedaan hetgene wij schuldig waren te doen.

Cat. vr. 63, 64. Geloofsbel. art. 24. Leerreg. V, 12, 13.

48. Vr. Wie werkt dat geloof in u?

Antw. De Heilige Geest *a*.

a 1 Cor. 12 : 3. Niemand die door den Geest Gods spreekt, noemt Jezus eene vervloeking; en niemand kan zeggen *Jezus den Heere te zijn, dan door den Heiligen Geest*. Vgl. Eph. 2 : 8. Phil. 1 : 20.

Cat. vr. 65. Geloofsbel. art. 24. Leerreg. III en IV, 6, 10.

49. Vr. Door wat middel?

Antw. Door het gehoor van het gepredikte Woord *a*. Rom. 10 : 14, 17.

a Rom. 10 : 14, 17. Hoe zullen zij dan hem *aanroepen*, in welken zij niet geloofd hebben? En hoe zullen zij in hem *gelooven*, van welken zij niet gehoord hebben? En hoe zullen zij *hooren*, zonder die hun predikt? Zoo is dan *het geloof uit het gehoor*, en het *gehoor door het woord Gods*.

Cat. vr. 65. Geloofsbel. art. 24. Leerr. I, 16; III en IV, 11, 12, 16, 17.

50. Vr. Hoe versterkt Hij dat geloof?
Antw. Door datzelfde gepredikte Woord, en het gebruik der Heilige Sacramenten *a*.

a 1 Petr. 2 : 2. Zijt zeer begeerig naar de *redelijke onvervalschte melk*, opdat gij door deze moogt opwassen.
Cat. vr. 65. Geloofsbel. art. 33. Leerreg. III en IV, 17; V, 14.

51. Vr. Wat zijn Sacramenten?
Antw. Heilige teekenen en zegelen *a*, van God ingesteld, om ons daardoor te verzekeren, dat Hij ons vergeving der zonden *b* en het eeuwige leven uit genade schenkt, om het eenige slachtoffer van Christus aan het kruis volbracht.

a Rom. 4 : 11. En hij (Abraham) heeft het *teeken* der besnijdenis ontvangen tot een *zegel* der rechtvaardigheid des geloofs, die hem in de voorhuid was toegerekend.
b Hand. 2 : 38. En een iegelijk van u worde gedoopt in den naam van Jezus Christus, *tot vergeving der zonden.*
Cat. vr. 66, 67. Geloofsbel. art. 33.

52. Vr. Hoeveel Sacramenten heeft Christus in het nieuwe Testament ingesteld?
Antw. Twee: den Heiligen Doop en het Heilige Avondmaal.
Cat. vr. 68. Geloofsbel. art. 33.

53. Vr. Welk is het teeken in den Doop?
Antw. Het water *a*, waarmede wij gedoopt worden in den naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes *b*.

a Hand. 8 : 36. Ziedaar *water;* wat verhindert mij gedoopt te worden?
b Matth. 28 : 19. Gaat dan henen, onderwijst alle de volkeren, hen *doopende in den naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes.*
Cat. vr. 69. Geloofsbel. art. 34.

54. Vr. Wat beteekent en verzegelt dat?
Antw. De afwassching der zonden *a* door het bloed *b* en den Geest *c* van Jezus Christus.

a Hand. 22 : 16. Laat u *doopen, en uwe zonden afwasschen,* aanroepende den naam des Heeren.

b 1 Joh. 1 : 7. En het *bloed van Jezus Christus*, zijnen Zoon, reinigt ons van alle zonde.

c 1 Cor. 6 : 11. Maar gij zijt afgewasschen, maar gij zijt geheiligd, maar gij zijt gerechtvaardigd, in den naam van den Heere Jezus, en *door den Geest onzes Gods*.

Cat. vr. 70. Geloofsbel. art. 34.

55. Vr. Waar heeft ons Christus zulks toegezegd en beloofd?

Antw. In de inzetting des Doops, die aldus luidt: *Gaat henen in de geheele wereld, predikt het Evangelie aan alle creaturen; onderwijst alle de volkeren, hen doopende in den naam des Vaders, en des Zoons, en des Heiligen Geestes; die geloofd zal hebben, en gedoopt zal zijn, zal zalig worden; maar die niet zal geloofd hebben, zal verdoemd worden* (Marc. 16 : 15, 16).

Cat. vr. 71—73. Geloofsbel. art. 34.

56 Vr. Zal men ook de jonge kinderen doopen?

Antw. Ja *a*; want zij zijn alzoowel als de volwassenen in het verbond *b* Gods en in zijne gemeente *c* begrepen *d*.

a Col. 2 : 11, 12. In welken (Christus) gij ook besneden zijt met eene besnijdenis die *zonder handen* geschiedt, in de uittrekking van het lichaam der zonden des vleesches, door de *besnijdenis van Christus;* zijnde met hem *begraven in den doop*, in welken gij ook met hem opgewekt zijt door het geloof der werking Gods, die hem uit de dooden opgewekt heeft.

b Hand. 2 : 39. Want u komt de belofte toe, *en uwen kinderen*, en allen die daar verre zijn, zoo velen als er de Heere onze God toe roepen zal. Vgl. Gen. 17 : 7; Deut. 29 : 10—15; Ezech. 16 : 20 en 21.

c 1 Cor. 7 : 14. Want de ongeloovige man is geheiligd door de vrouwe, en de ongeloovige vrouwe is geheiligd door den man; want anders waren *uwe kinderen onrein, maar nu zijn zij heilig.* Vgl. Joël 2 : 16.

d Matth. 19 : 14. Laat af van de kinderkens, en verhindert hen niet tot mij te komen; want *derzulken is het koninkrijk der hemelen.*

Cat. vr. 74. Geloofsbel. art. 34, 34. Leerregels I, 17.

57. Vr. Welk is het uiterlijk teeken in het Avondmaal?

ANTW. Het gebroken brood, dat wij eten, en de vergoten wijn, dien wij drinken, tot gedachtenis van het lijden en sterven van Christus *a*.

a 1 Cor. 11 : 26. Want zo dikwijls als gij *dit brood zult eten, en dezen drinkbeker zult drinken*, zoo verkondigt den dood des Heeren, totdat hij komt. Vgl. Matth. 26 : 26—28; Marc. 14 : 22—24; Luc. 22 : 19, 20.

58. VR. Wat beteekent en verzegelt dat?
ANTW. Dat Christus onze ziele met zijn gekruisigd lichaam en vergoten bloed spijst en laaft ten eeuwigen leven *a*.

a 1 Cor. 10 : 16. De drinkbeker der dankzegging, dien wij dankzeggende zegenen, is die niet eene gemeenschap des bloeds van Christus? Het brood, dat wij breken, is dat niet eene gemeenschap des lichaams van Christus?
Cat. vr. 75, 76. Geloofsbel. art. 33 en 35.

59. VR. Waar heeft ons Christus zulks toegezegd?
ANTW. In de instelling des Heiligen Avondmaals, die door Paulus aldus wordt beschreven, 1 Cor. 11 : 23—26: *Ik heb van den Heere ontvangen, hetgene ik u ook overgegeven heb, dat de Heere Jezus, in den nacht in welken Hij verraden werd, het brood nam; en als Hij gedankt had, brak Hij het, en zeide: Neemt, eet; dat is mijn lichaam, dat voor u gebroken wordt; doet dat tot mijne gedachtenis. Desgelijks nam Hij ook den drinkbeker, na het eten des avondmaals, en zeide: Deze drinkbeker is het nieuwe Testament in mijn bloed; doet dat, zoo dikwijls als gij dien zult drinken, tot mijne gedachtenis. Want zoo dikwijls als gij dit brood zult eten, en dezen drinkbeker zult drinken, zoo verkondigt den dood des Heeren, totdat Hij komt.*
Cat. vr. 77.

60. VR. Wordt het brood veranderd in het lichaam van Christus, of de wijn in zijn bloed?
ANTW. Neen; niet meer dan het water in den Doop wordt veranderd in het bloed van Christus.

Cat. vr. 78—80. Geloofsbel. art. 33 en 35.

61. Vr. Hoe moet gij uzelven beproeven, eer gij tot het Avondmaal des Heeren gaat?

Antw. Eerst moet ik onderzoeken *a*, of ik mijzelven vanwege mijne zonden mishaag, en mij daarom voor God verootmoedig *b*; ten tweede, of ik geloof *c* en vertrouw, dat mij alle mijne zonden om Christus' wille vergeven zijn; ten derde, of ik ook een ernstig voornemen *d* heb, om voortaan in alle goede werken te wandelen.

a 1 Cor. 11 : 28, 29. Maar de mensch *beproeve zichzelven, en ete alzoo van het brood, en arinke van den drinkbeker.* Want die onwaardiglijk eet en drinkt, die eet en drinkt zichzelven een oordeel, niet onderscheidende het lichaam des Heeren. Vgl. 1 Cor. 10 : 19—22.

b Ps. 51 : 19. Een *gebroken en verslagen* hart zult Gij, o God, niet verachten.

c 2 Cor. 13 : 5. Onderzoekt uzelven, of gij in het *geloof* zijt, beproeft uzelven.

d Ps. 119 : 40. Zie, ik heb eene *begeerte* tot uwe bevelen.

Cat. vr. 81. Geloofsbel. art. 33, 35.

62. Vr. Zal men ook diegenen ten Avondmaal laten gaan, die ongoddelijke leer drijven, of een ergerlijk leven leiden?

Antw. Neen; opdat Gods Verbond *a* niet worde ontheiligd, en zijn toorn over de gansche gemeente *b* niet aangestoken worde.

a Ps. 50 : 16, 17. Maar tot den *goddelooze* zegt God: *Wat hebt gij mijne inzettingen te vertellen, en neemt mijn verbond in uwen mond?* Dewijl gij de kastijding haat, en mijne woorden achter u henenwerpt. Vgl. Matth. 7 : 6.

b 1 Cor. 11 : 30. Daarom zijn onder u *vele zwakken en kranken, en velen slapen.* Titus 3 : 10. *Verwerp eenen ketterschen mensch* na de eerste en tweede vermaning.

Cat. vr. 82. Geloofsbel. art. 32.

63. Vr. Hoe zal men dan met zoodanigen handelen?

Antw. Volgens de ordinantie, die ons Christus daarvan heeft gegeven, Matth. 18 : 15—17, welke aldus luidt: *Indien uw broeder tegen u gezondigd heeft, ga henen en bestraf hem tus-*

schen u en hem alleen; indien hij u hoort, zoo hebt gij uwen broeder gewonnen. Maar indien hij u niet hoort, zoo neem nog één of twee met u; opdat in den mond van twee of drie getuigen alle woord besta; en indien hij dezen geen gehoor geeft, zoo zeg het der gemeente; en indien hij ook der gemeente geen gehoor geeft, zoo zij hij u als de heiden en de tollenaar.

Cat. vr. 83—85. Geloofsbel. art. 32. Leerreg. III en IV, 15.

HET DERDE DEEL.

Van de dankbaarheid.

64. Vr. Aangezien wij alleen uit genade door Christus zalig worden, waarom moet gij nog goede werken doen?

Antw. Niet [a] om den hemel daarmede te verdienen (hetwelk Christus gedaan heeft [b]), maar omdat God mij zulks heeft geboden [c].

a Eph. 2 : 8. Want *uit genade* zijt gij zalig geworden door het geloof.

b 1 Petr. 3 : 18. Want *Christus heeft ook eens voor de zonden geleden*, hij rechtvaardig voor de onrechtvaardigen, opdat hij ons tot God zoude brengen.

c Phil. 4 : 8. Voorts, broeders, al wat waarachtig is, al wat eerzaam is, al wat rechtvaardig is, al wat rein is, al wat liefelijk is, al wat wel luidt, zoo er eenige deugd is, en zoo er eenige lof is, *bedenkt datzelve.*

Cat. vr. 86. Geloofsbel. art. 24, 25. Leerreg. I, 9, 12, 13.

65. Waartoe dienen dan uwe goede werken?

Antw. Dat ik Gode daarmede dankbaarheid voor alle zijne weldaden bewijze, en Hij door mij geprezen worde [a]; dat ik ook uit de goede werken, als uit de vruchten, van de echtheid van mijn geloof verzekerd zij [b]; en dat mijn naaste daardoor gesticht en voor Christus gewonnen worde [c].

a Matth. 5 : 16. Laat uw licht alzoo schijnen voor de menschen, dat zij uwe goede werken mogen zien, en *uwen Vader, die in de hemelen is, verheerlijken.*

b 2 Petr. 1 : 10. Benaarstigt u te meer om *uwe roeping en verkiezing vast te maken.*
c 1 Petr. 2 : 12. En houdt uwen wandel eerzaam onder de heidenen, opdat in hetgene zij kwalijk van u spreken, als van kwaaddoeners, zij *uit de goede werken*, die zij in u zien, *God verheerlijken* mogen in den dag der bezoeking.
Cat. vr. 86. Geloofsbel. art. 24. Leerreg. I, 12; V, 12, 13.

66. Vr. Zullen diegenen ook zalig worden, die geene goede werken doen?
Antw. Neen zij *a*; want de Schrift zegt, dat geen onkuische, afgodendienaar, echtbreker, hoereerder, dief, geldgierige, dronkaard, lasteraar, noch roover, noch dergelijke, het Rijk Gods beërven zal, 1 Cor. 6 : 9, 10, tenzij dat zij zich tot God bekeeren.

a Matth. 3 : 10. Alle boom dan, die *geene goede vrucht voortbrengt*, wordt uitgehouwen en in het vuur geworpen.
Cat. vr. 87. Leerreg. I, 13.

67. Vr. Waarin bestaat de bekeering des menschen?
Antw. In een hartelijk leedwezen *a* en vlieden van de zonden *b*; en in een ernstigen lust *c*, en doen *d* van alle goede werken.

a Jerem. 31 : 19. Zekerlijk, nadat ik bekeerd ben, heb ik *berouw gehad*, en nadat ik mijzelven ben bekend gemaakt, heb ik *op de heup geklopt;* ik ben *beschaamd, ja ook schaamrood* geworden, omdat ik de smaadheid mijner jeugd gedragen heb.
b Rom. 6 : 13. En stelt uwe leden niet der zonde tot wapenen der ongerechtigheid, maar stelt uzelven Gode, als uit de dooden levend geworden zijnde, en *stelt uwe leden Gode tot wapenen der gerechtigheid.*
c Rom. 7 : 22. Want ik heb een *vermaak in de wet Gods*, naar den inwendigen mensch.
d Gal. 5 : 25. Indien wij *door den Geest leven*, zoo laat ons ook *door den Geest wandelen.*
Cat. vr. 91. Geloofsbel. art. 24. Leerreg. V, 7, 12, 13.

68. Vr. Wat zijn goede werken?
Antw. Alleen die uit waar geloof *a*, naar de Wet Gods *b*, Hem

ter eere [e] geschieden; en niet, die op menscheninzettingen [d], of op ons goeddunken [e] gegrond zijn.

a Rom. 14 : 23. En al wat *uit het geloof niet is, dat is zonde.*

b Ezech. 36 : 27. En Ik zal mijnen Geest geven in het binnenste van u; en Ik zal maken, dat gij *in mijne inzettingen zult wandelen, en mijne rechten zult bewaren en doen.*

c 1 Cor. 10 : 31. Hetzij dan dat gijlieden eet, hetzij dat gij drinkt, hetzij dat gij iets anders doet, *doet het al ter eere Gods.*

d Matth. 15 : 9. *Doch tevergeefs eeren zij Mij,* leerende leeringen, die *geboden van menschen* zijn.

e Col. 2 : 23. Dewelke wel hebben eene *schijnrede van wijsheid in eigenwilligen Godsdienst,* ..... doch zijn niet in eenige waarde, maar tot verzadiging van het vleesch.

Cat. vr. 91—113. Geloofsbel. art. 24. Leerreg. I, 9.

69. Vr. Kunnen degenen, die tot God bekeerd zijn, de Wet Gods volkomenlijk houden?

Antw. Neen zij toch [a]: maar ook de allerheiligsten, zoolang als zij in dit leven zijn, hebben maar een klein beginsel dezer gehoorzaamheid [b]; doch alzoo, dat zij met een ernstig voornemen, niet alleen naar sommige, maar naar alle de geboden Gods beginnen te leven [c]; gelijk zij ook den Heere geduriglijk bidden om dagelijks daarin toe te nemen [d].

a 1 Joh. 1 : 8. Indien wij zeggen, dat wij *geene zonde* hebben, zoo *verleiden wij onszelven,* en de waarheid is in ons niet.

b Rom. 7 : 14 en 15. Want wij weten, dat *de wet geestelijk* is; maar ik ben *vleeschelijk, verkocht onder de zonde.* Want hetgene ik doe, dat ken ik niet; want hetgene ik wil, dat doe ik niet, maar hetgene ik haat, dat doe ik.

c Rom. 7 : 22. Want ik heb *een vermaak in de wet Gods,* naar den inwendigen mensch.

d Ps. 119 : 4, 5. HEERE, Gij hebt geboden, dat men uwe bevelen zeer bewaren zal. *Och, dat mijne wegen gericht werden, om uwe inzettingen te bewaren!*

Cat. vr. 114—116. Geloofsbel. art. 24. Leerreg. I, 16; V, 1—5, 12, 13.

70. Vr. Wien moeten wij hierom bidden?

Antw. Niet eenig schepsel, maar alleen God [a], die ons helpen **kan** [b], en om Jezus Christus' wille verhooren wil [c].

a Matth. 4 : 10. Den Heere uwen God zult gij *aanbidden en Hem alleen dienen.*

b Eph. 3 : 20. *Hij is machtig* meer dan overvloediglijk te doen boven al wat wij bidden of denken.

c. Joh. 15 : 7. Indien *gij in mij blijft, en mijne woorden in u blijven,* zoo wat gij wilt, zult gij begeeren, en het zal u geschieden.

Cat. vr. 116, 117. Geloofsbel. art. 13, 26.

71. Vr. In wiens naam moeten wij God bidden?

Antw. Alleen in den naam van Christus [a], Joh. 16 : 23, en niet in den naam van eenigen heilige [b].

a Joh. 16 : 23. Al wat gij den Vader zult *bidden in mijnen naam,* dat zal Hij u geven.

b Jes. 63 : 16. Gij zijt toch onze Vader, want *Abraham weet van ons niet, en Israël kent ons niet.* Gij, o HEERE, zijt onze Vader; onze Verlosser, van ouds af, is uw naam.

Cat. vr. 116, 117. Geloofsbel. art. 26.

72. Vr. Om welke dingen moeten wij dezen God bidden?

Antw. Om alle geestelijke [a] en lichamelijke [b] nooddruft, welke de Heere Christus begrepen heeft in het gebed, dat Hij ons zelf geleerd heeft.

a Jac. 1 : 5. En indien iemand van u wijsheid ontbreekt, dat hij ze van God begeere, die een iegelijk mildelijk geeft, en niet verwijt; en zij zal hem gegeven worden. Vgl. Joh. 6 : 27.

b Spr. 30 : 8, 9. Armoede of rijkdom geef mij niet; voed mij met *het brood mijns bescheiden deels;* opdat ik, zat zijnde, U dan niet verloochene, en zegge: Wie is de HEERE? of dat ik, verarmd zijnde, dan niet stele, en den naam mijns Gods aantaste.

Cat. vr. 118.

73. Hoe luidt dat gebed?

Antw. *Onze Vader, die in de hemelen zijt;*
Uw naam worde geheiligd.

Uw koninkrijk kome.
Uw wil geschiede, gelijk in den hemel, alzoo ook op de aarde.
Geef ons heden ons dagelijksch brood.
En vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren.
En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den booze.
Want uw is het koninkrijk, en de kracht, en de heerlijkheid in der eeuwigheid. Amen.

Matth. 6 : 9—13. Cat. vr. 119.

74. Vr. Wat begeert gij van God in dit gansche gebed?
Antw. Ten eerste, dat al wat dient tot Gods eer, bevorderd worde, en daarentegen geweerd, wat haar verhindert of zijnen wil wederstaat. Ten andere, dat Hij mij met alle nooddruft naar het lichaam verzorge, en naar de ziele beware voor alle kwaad, dat mij aan mijne zaligheid zoude kunnen schadelijk zijn.

Cat. vr. 120—129.

INHOUD.

Bladz.

VOORREDE v

DE BELIJDENIS DES GELOOFS 1

DE CATECHISMUS. 32

HET EERSTE DEEL. Van des menschen ellende 33
HET ANDERE DEEL. Van des menschen verlossing. . . 35
Van God den Vader en onze schepping. 39
Van God den Zoon en onze verlossing 40
Van God den Heiligen Geest en onze heiligmaking. 47
Van de Sacramenten 50
Van den Heiligen Doop 51
Van het Heilig Avondmaal onzes Heeren . . . 53
HET DERDE DEEL. Van de dankbaarheid. 57
Van de Wet 59
Van het Gebed 69

DE DORDTSCHE LEERREGELEN 73

HET EERSTE HOOFDSTUK. Van de Goddelijke Verkiezing en Verwerping 72
Verwerping der dwalingen, door welke de Nederlandsche Kerken eenen tijd lang zijn beroerd geworden. 80
HET TWEEDE HOOFDSTUK. Van den dood van Christus, en de verlossing der menschen door dezen. 85
Verwerping der dwalingen 88
HET DERDE EN VIERDE HOOFDSTUK. Van des menschen verdorvenheid en bekeering tot God, en de manier van deze 91
Verwerping der dwalingen 99

HET VIJFDE HOOFDSTUK. Van de Volharding der heiligen 104
Verwerping der dwalingen omtrent de leer van de Volharding der heiligen. 109

DE DRIE GELOOFSSOMMEN, DIE IN ART. 9 DER CONFESSIE ZIJN AANGEHAALD. 114

De Apostolische Geloofsbelijdenis 114
De Geloofsbelijdenis van Nicéa 114
De Geloofsbelijdenis van Athanasius 115

AANHANGSEL.

Het Kort Begrip der Christelijke religie 119